

ДИРЕКТОР

проф. д.ик.н. Стоян Денчев

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Главен редактор

проф. д-р Лъчезар Георгиев

проф. д-р Пламен Легкоступ

проф. д-р Иван Стоянов

проф. д-р Кристина Върбанова-Денчева

доц. д-р Стефан Коларов

Консултант

Иван Иванов

Технически редактор

Райна Карабоева

Коректор

Цветанка Рашкова

ISSN 1310-4624

5000 Велико Търново
ул. „Теодосий Търновски“ № 2,
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

1784 София
бул. „Цариградско шосе“ № 119
Университет по библиотекознание и
информационни технологии

ИЗДАТЕЛ

НАУЧНО СПИСАНИЕ ЗА КНИГАТА

ГОДИНА XV, № 1-2, 2013

ВЕЛИКОТЪРНОВСКИ УНИВЕРСИТЕТ

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

УНИВЕРСИТЕТ ПО БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ

И ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ

СЪДЪРЖАНИЕ

Проф. д-р Лъчезар Георгиев. ЛИСАБОНСКИ СИЛУЕТИ	2
Красимир Кънчев. ИЗКУСТВОВЕДЧЕСКИТЕ ТРУДОВЕ НА ДМИТРИЙ ИВАНОВИЧРОВИНСКИ И РУСКОТО И СВЕТОВНОТО КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКО НАСЛЕДСТВО (И ОЩЕ ПО ДИЛЕМАТА КНИГА — ЕЛЕКТРОНИКА)	15
Маргарет Поппетрова. ИЛЮСТРАЦИЯ И ХУДОЖЕСТВЕНО ОФОРМЯНЕ НА ИЗДАНИЯТА НА КНИГОИЗДАТЕЛСТВО „ХЕМУС“ (1918—1948)	28
Проф. д.п.н. Александра Куманова. ДАРЕНИЕ НА КОЛЕКЦИЯТА „НЕСТИНАРИАНА“ — БИБЛИОГРАФСКИ УКАЗАТЕЛ, ЕЛЕКТРОННА И ТРАДИЦИОННА БИБЛИОТЕКА ОТ 1549 ДОКУМЕНТАЛНИ ЕДИНИЦИ	36
Атанас Джамбазев. ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА НА КНИГАТА — ОГЛЕДАЛЕН СВЯТ ИЛИ НОВО БИТИЕ	46
Тервел Стилианов. „ОТВОРЕТЕ И ПРОСТЕТЕ“ НОМО LUDENS	53
Боряна Апостолова. ПОЕТИКА НА „ЖИТИЕ И СТРАДАНИЯ ГРЕШНАГО СОФРОНИЯ“ НА СВ. ЕПИСКОП СОФРОНИЙ ВРАЧАНСКИ (ЖАНРОВИ ОСОБЕНОСТИ)	55
• МИЛАНСКИЯТ ЕДИКТ — 313 ГОДИНА (1700 години духовно единение) (По лекцията на ерудита Иван Теофилов , представена в УниБИТ на 15.03.2013 г.)	57
Проф. д-р Минка Златева. ДА ОБЩУВАМЕ, НЕ САМО ДА КОМУНИКИРАМЕ!	61
• Излезе от печат „Медии, книжовност, историчност“	62
• Изследване за книгата и печатните комуникации — д-р Стефа Георгиева	63

ЛИСАБОНСКИ СИЛУЕТИ

Проф. д-р Лъчезар Георгиев

Продължение от бр. 3–4, 2012

Появяват се и библиографски изследвания – през 1741 г. свещеник Диоргу Барбоза Машаду издава първия том от поредицата си *Лузитанска библиотека*. Друг отец – Мануел Кайтану де Соза дава началото на своята *Генеалогична история на португалското кралско семейство* (1735).

Насърчение за португалското издателско и печатарско дело бележи и откриването през 1720 г. на Кралската академия по история, а няколко десетилетия по-сетне – през 1779 г. и на Кралската академия на науките в португалската столица. През 1796 г. е открита Кралската обществена библиотека на Лисабон. Годици по-късно, през 1969 г. е отворена модерна сграда на лисабонската Национална библиотека.

Литературните направления в Европа не отрихват и Португалия. Особено силно е изразен романтизмът, трасиран с поемата на Алмейда Гарет „Камоинш“ (1825) и продължен в началото на 40-те години на XIX век с издаването на творби от Алшандре Иркулану „Шутът“ и „Ерих Презвитерианец“; с произведения от Алмейда Гарет – „Пътешествия из моята родина“ и драмата „Отец Луиш де Соза“. По-късно, през 1901 г. е издаден романът на Еса де Кейрош „Градът и планината“.

Разбира се, тук нямам за цел да правя цялостен книговедски преглед на португалската книжнина, която е изключително богата и събрана в десетки библиотечни колекции. Нека само припомним, че кралската библиотека в двореца Мафра, на 45 км северозападно от Лисабон, притежава редки и ценни издания с кожени подвързии и златни инкрустации. Дворецът, базиликата и манастирът в епохата на крал Жоан V и съпругата му Анна Австрийска са издигнати със златото, донесено от Бразилия и благодарение труда на 50 000 строители, както и проектите на няколко архитекти. Самата зала на библиотеката обхваща 84 м и е смятана за една от най-изисканите в страната.

Библиотеката-музей „Жоанини“ в университетския град Коимбра също разполага с ценна колекция от старопечатни издания и манускрипти, надхвърляща стотина хиляди заглавия. При това е уредена в старинно здание, построено със специално

библиотечно предназначение и функционална уредба, мебелировка, изработена от слонова кост, дърво от Индия и Африка, златни инкрустации, отлична керамика от предходни векове. Част от колекцията вече е в дигитален вид и на микрофилми.

Сградата на университетската библиотека в Коимбра е издигната в периода 1717–1728 г.¹

И още един интересен факт – писателят-реалист Акилину Рибейру (1885–1963), измежду класиците на португалската литература, за известен период заема поста директор на Националната библиотека.

...Недалеч от хотел „Феникс“, в една от близките улици близо до площад „Маркеш де Помбал“, откривам цял комплекс-галерия на изкуствата, класическата и фолклорната музика, в първия етаж на който е уредената книжарница за научна, справочно-енциклопедична и художествена литература „*Livraria Buchholz*“ и прилежащата към комплекса *Galeria de arte música clássica e folclórica*. В книжарницата могат да се разгърнат произведенията на романиста Жозе Родригеш душ Сантуш, на примата на детско-юношеската литература в Португалия Мария Тереза Майя Гонзалеш, на популярната в иберийския полуостров актриса и писателка Фернанда Серано², на Жуау Агиар, Жузе Сарамгу и още много писатели.

Подобни издания откривам и в книжарнички из стария квартал Алфама, докато изкачвам пътя към крепостта Сан Жорже. Отвисоко наблюдавам църквата „Санта Енграция“, днес национален пантеон с мемориал в памет на Енрике Мореплавателя, откривателя на морския път до бреговете на Индия. Вашку да Гама, вицекраля на португалските колонии в Индия Алфонсу Албуркерк, великият поет на Португалия Луиш Камойнш. Днес храмът-пантеон на славните португалци белее измежду крайбрежните червени покриви на сградите и само на неколкостотин метра под нея река Тежу едва доловимо плиска меките си синьо-зелени води, а сред залива лежи самотен кораб, подобно на застинал върху вълните гларус.

Докато се вирам и мислено си представям необятната безбрежност на Атлантическия океан, сещам за сензационната информация на тукашни медии и сайтове – край Азорските острови порту-

галски любител моряк на име Диоклесиано Силва случайно се натъква на само на 12 метра под водата на 60-метрова пирамида с площ 8000 кв. м. За мистериозната пирамида в океанските дълбини между Терсейра (Лилавият остров) и Сао Мигел (Зеленият остров) на Азорския архипелаг се твърди, че изглежда е част от древния изгубен континент Атлантида. Медиите в Португалия се занимават с подводното откритие, а впоследствие наш всекидневник посвещава цяла страница със снимки и коментари за хипотезите, свързани с изгубения архипелаг³. Да нищят случая се заемат дори учени от факултета по океанография и рибарство и от адмиралтейството на Азорската морска зона⁴.

Спирам пред множеството паметници на до-столепното португалско минало и си давам сметка за символите на т.нар. масов национализъм – знамето, националният химн, паметниците на паднали в значими сражения герои, образа на републиката, олицетворяван и ренципрочен на образа на отечеството. Всъщност диктаторът и идеолог на „новата държава“ Оливейра Салазар между двете световни войни, като контрапункт на катастрофалното участие на Португалия в Първата световна война, издига девиз за национално възраждане – *Бог, Отечество, Семейство*, което пък кореспондира с великите географски открития и португалските приноси в тях, с имперската идея и неделимата общност с португалските колонии. Макар и заменени с нови ценности и символика след 25 април 1974 г. и постепенната интеграция към демократична Европа, все пак и днес в Лисабон витае духът на изконните добродетели, а знамената, хералдиката и паметниците на културното минало предизвикат носталгия, удивление и преклонение. Защото край тези паметници се събират не само европейци, американци, японци, китайци и какви ли не народности, но и стотици гости от португалската провинция, измежду които групи деца, идват и отлично приеманите тук туристи от португалоезичните африкански страни, от Бразилия.

С една любопитна бразилка на средна възраст се срещаме на закуска в хотела, която ни бърка с руснаци, но я поправяме и щом споменаваме за родината на жената-президент на най-голямата португалоезична държава Дилма Русев, лицето ѝ грейва в широка приятелска усмивка. Подаряваме ѝ нашенска картичка за спомен и пожелаваме скоро да посети България, където има също прекрасни места и за културен туризъм, и за отдых на море и планина. Бразилката кимва, благодари и усмихната, ни праща благопожелания.

Отново минавам откъм гърба на хотел „Феникс“, в тихата улица пак се връщам в уединената, но подредена с вкус книжарница „*Livraria Buchholz*“.

Цял рафт е отреден за актрисата и писателката Фернанда Сорено. Струва си да кажа няколко думи и за колоритната ѝ личност. Родена в Лисабон на 15 ноември 1973 г., като гимназистка пее в рок-група, сетне за кратко е студентка в Автономния лисабонски университет, после работи като манекен, получава и първите си роли в игрални филми. След кратка кариера на телевизионна водеща, Сорено записва участия в сапунени опери и теленовели, между които и популярния в края на 90-те години сериал „Журналисти“. Прави успешен дебют в киното с филмите „Джейм“ (Jaime), „Разходка в парка“, телеграмата „Теорема Питагор“, играе и в теленовели и филми от по-ново време като „Аз ти дадох почти всичко“, „Големият залог“, „Вълците“, „Ти и аз“. През последните години участва и в театрални постановки. Излязлата ѝ през 2013 г. в издателство „Oficina do Libro“ книга „*Também Há Finais Felizes*“ („Има и щастлив край“) е откровена изповед на съвременна жена, преминала през трънливия път на успеха, но и на болезнени изпитания в житейския си път⁵.

Започнах за културни и книжовни прояви и нека не пропускам един факт извън българската столица, говорещ добре за съвременната културна комуникация – между 13–18 май 2013 г., във Велико Търново се провежда *Седмица на културите на португалоезичните държави* – Ангола, Бразилия, Гвинея-Бисау Кабу Верде, Мозамбик, Португалия, Сау Туме и Принцип Източен Тимор. Голямата културна проява се провежда в зала „Европа“ на Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, а съорганизатори заедно с университета са Португалския културен институт „Камоинш“ и Университетът на Сао Паоло. Вторият по ред семинар за обучението и изследователската дейност в университета е участието на лектори от двата университета и от институт „Камоинш“; наред с това се откриват лингвистична и театрална изложба, пред ректората на ВТУ организаторите дават почерпка

на чаша порвайн, прожектират се филми от португалски и бразилски режисьори и дори има купон с лузофонска музика и самба.

...В един от дните на пребиваването ми в Лисабон се спускам до площад Россиу (Rossio), за да се добера до писателското кафене „Никола“ – любимо място за срещи на интелектуалци, творци на словото, от няколко поколения. Кафенето, както още други, се помещава в една от онези здания на XIX – XIX век. Сред площада се извисява паметникът с излятата от бронз фигура на португалския крал Дон Педру IV⁶, изобразен с протегната към народа либерална конституция⁷. В северната част на площада, зад монумента на краля, се белее неокласическата сграда на Националния театър „Мария II“⁸. Шест белокаменни колони са издигнати пред входа на зданието и върху тях е стъпил триъгълник с алегорически фигури, от чийто връх ме посреща статуята на създателя на португалския класически театър Жил Висенте. Фонтан с причудливи фигури в неокласически стил допълва усещането за хармония, а край него настилката по площада сякаш рисува пред очите красиви черно-бели вълни от настилката, изпълнена със ситни павета – едно от характерните неща, с които чужденецът ще запомни Лисабон. На самия Росиу има пазар за цветя: в миналото тук се намирал Дворецът на инквизицията, провеждали се наказания за назидание пред широка публика, но имало и хубави моменти – ставали военни паради, народни увеселения, даже се водели турнири по бой с бикове.

Като заговорих за съвместни книжовни прояви на Португалия и България в сферата на белетристиката, нека отбележа и дейността на лисабонското издателство „Вега“, което през 2000 г. издава на португалски историческия роман „Странният рицар на свещената книга“ от Антон Дончев, а през 2007 г. публикува и романа на Красин Кръстев „Подвижни пясъци“⁹. Тук ще отдам дължимото и на едно изследване на публициста и преводача Румен Стоянов „*Чака ме светът. Никола Вапцаров в испано- и португалоезичните страни*“ (2009), където авторът добросъвестно е събрал е проучил солиден материал за присъствието на големия наш поет, позовавайки се при това на добре свършената издателската работа в редица страни от Европа и Латинска Америка, отразили с книги и публикации в медии присъствието на Никола Вапцаров. Р. Стоянов е отделил и цяла глава за португалските издателски приноси в тази посока, спирайки се върху самостоятелно издадената на португалски книга на Н. Вапцаров „Стихотворения“ от издателство „Лимяр“ в Лисабон през 1980 г., в превод на Ежито Гонсалвеш¹⁰. Пак там авторът се позовава

на публикацията на информационния всекидневник „Диарио популар“ – Лисабон, от 10 януари 1980 г. за Н. Вапцаров¹¹. Покрай други издателски прояви в Португалия, свързани с творчеството на наши поети, Р. Стоянов отделя място и за лисабонския сборник „*Песента и схватката*“, публикуван през 1989 от издателство „Ешкритор“ – Лисабон¹².

В средата на 90-те години на XX век идва ред и за съвместни рецитали на българската и португалската поезия, какъвто е организиран с участието на поетите Гинка Билярска и Педру Тамен в София по проекта „Твоята и моята Европа“ на Сдружението на говорещите португалски език в България, португалското посолство у нас, фондация *Калуст Гюлбенкян* и с насърчението на Европейската комисия в България¹³. Сдружението е формирано в средата на 1998 г. като културна организация, отворена към лингвистика наука, книжовност, изкуство и обществено-политически живот за държавите, говорещи португалски. Нека припомним на читателя, че в Софийския университет „Св. Кл. Охридски“ се изучава Португалска филология, във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ има специалността *Приложна лингвистика* с изучаване на португалски и със самостоятелен кабинет (Sala de língua Portuguesa), където е разположен и центърът *Centro de estudos Portugueses e estudos brasileiros*; в София като втори език в Испанската гимназия се изучава и португалски; че наши инженери, медицински персонал, агрономи, учители са работили в Ангола, Мозамбик и Португалия, и обратно – у нас завършват висше образование доста специалисти от тези и други държави, където португалският е официален език¹⁴. Споменатото сдружение в първото десетилетие на новия век работи по европейски проект и вече е дало възможност да се осъществят контакти с Лисабонския държавен университет и с португалската Национална библиотека, в тези контакти се е включила и Асоциацията на португалските преводачи.

...И накрая на този дълъг и уморителен, но пълен с нови впечатления ден отново минавам по алеите край брега на Тежу. Отдалеко се белее Паметникът на първооткривателите, по-нататък – кулата Белем. Панамският круиз „Ла Поезия“ е още на пристана и прозорците на каютите святкат със синьозелените пориви на вълните, бризът донася приятна хладина, а вечерта бавно се спуска и мята удължени сенки над Лисабон. Отвъд реката все още в бронзовите лъчи на заника могъщата фигура на Христос Властителя благославя града и залива. Посядам в уютно кафене на открито на стотина крачки от Праса ду Комерсиу. Разнася се звън на

китара и нежен глас ме отнася далеч от брега. Хиляди гълъби безгрижно се провират между туристите, а отвисоко, досами триумфалната арка, бронзовата конна статуя на крал Жозе I наблюдава залеза и суетнята по площада, и сякаш с носталгия си припомня за военни паради, народни тържества и веселия.

Седнал на пейка край пристанището, настроен съм да виждам в някаква особена светлина Лисабон; усещам полъха на океана, който прониква по естуара на Тежу от Атлантика, а покрай мен сякаш невидими прибягват силуетите на герои от историческите романи на Гарет и Иркулану, от славния португалски век на литературния романтизъм, след тях сякаш се догонва в едно с пляска на вълните любовният шепот на два скелета на фона на музика от пиано в романа „Годеж в гроба” от епохата на ултраромантизма¹⁵. Искан ми се да изчета книгите на литературен Лисабон, да понауча повече за техните автори, но знам, за едно пътуване това си е непосилна цел, затова си обещавам, щом се завърна в България, да прегледам поне онова, което е преведено и издадено у нас и което ще остане в богатата съкровищница на родната ни книжнина. И да напиша още нещо за преводната португалска книга¹⁶.

5. По зъберите на крепостта Сау Жорже (Свети Георги)

За да се добере чужденецът до лисабонската крепост Сау Жорже (някои автори у нас я обелязват и като Сао Джорджи или Сао Жорже) и от укрепленията да отправи поглед към Лисабон, трябва или да хване ретрограма и търпеливо да изчака, докато изгъбли до върха на хълма, та да слезе близо до подножията ѝ, или пък да се метне на някой от туристическите маршрутни автобуси и да разглежда тесните улички на квартал „Алфама” (в превод: Извор), които твърде много напомнят със своята

стъпаловидна структура стария великотърновски квартал Варуша. Казват, трамваите били доставени от Обединеното кралство още през 1898 г. Сега те още продължават да пъплят по каменните улички, под стрехите и висящото край стрехи и балкони пране, отнейде се чуват подвиквания на папагали и още някакви странни птици, а по-упоритите туристи се дръпват почти до стените на старите сгради, за да сторят път на стария трамвай, който не пропуска да звънне предупредително с камбанката си.

Вековни дървета прокарват сенки и зелени тунели по най-широката каменна улица, отвеждаща към Сан Жорже. Легенда разказва, че древната крепост била издигната като замък от римляните, превърната е в крепост по времето на вестготите, при мавърското владичество я наричат Алкасова, а през 1147 г. е освободена от християнската войска, предвождана от крал Алфонсу Енрикеш. Храбрият португалец Мартин Мониш осигурил подстъпите към крепостната врата и загинал като герой в свирепата битка с мюсюлманите. Върху едно от паната в кварталната църква „Санта Лузия” е изобразена обсадата на крепостта и подвигът на Мартин Мониш. Преди да се поеме по стръмния каменен път към Сау Жорже, човек непременно поспира на площада „Ларгу даш Порташ ду Сол”, наричан още Слънчевата врата – една от седемте врати-подстъпи към Лисабон по време на арабското присъствие в Ранното средновековие. От площадката при Санта Лузия, окъпан в светлина, кварталът „Алфама” просветва с прозорците на дошли от минали векове и накичени една над друга къщи и сгради, а над тях, при самия връх, белее с кулите и продълговатите си здания църквата „Сан Мигел”, малко по-нататък и встрани още една по-малка църква – „Сан Ештевау”. Няколко снимки към стария квартал, на фона на река Тежу, и поемам нагоре към крепостта. По пътя ме примамват малки магазинчета за сувенири, картички, албуми и всевъзможни вещи за спомен. При главния вход е изправен монументът на освободителя на крепостта от маврите крал Алфонсу. Посрещат ме и няколко котки с особен вид – тригълни муцуни и дълги красиви опашки, види се, характерни за арабските страни. Тук котките са на почит, личи, че са гледани с обич и наред с няколкото наперени пауна по дърветата са сред любимите обитатели на крепостта.

Между зъбчатите стени и зъбери, под сенките на вековните крепостни дървета, човек може да се полюбува и към естуара на река Тежу, да проследи ширналия се сякаш под краката му град, да се снима

с далекобойните топове, които са мерели всеки чуждестранен кораб, осмелил се да навлезе с недобри намерения в залива. В крепостта се намира и възстановеният през 1511 г. дворец, който често е посещаван от първенците на кралския двор. Впрочем, тук казват, че освен като арсенал и тъмница, крепостта била използвана и за място на театрални спектакли. Замъкът пък, известен по римско време като Оппидум, дал началото на Лисабон. Едва през 1938 г. били проведени реставрационни дейности.

Трябва с ръка на сърцето да кажем, че днешната туристическа индустрия се е постарала доста за любопитните и поуморени посетители, в сърцето на крепостта има заведение, където в топлите дни човек може да се подкрепи със студени напитки и сандвичи, наблизо има дори тоалетни. По този повод се сещам за прочута старинна църква в етнографски комплекс, недалеч от старата ни столица, където до преди няколко години нямаше тоалетни и чужденците, дошли от акустиращите при Русе круизи, се оглеждаха, примаяли от жегата, а служителите вдигаха сконфузено рамене. Някой от чужденците се оплакал, та най-сетне взели мерки. Но това е една обичайна родна история, която би могла да се случи и на други места у нас.

Наред с това тук, на Сан Жорже, при все, че си е рисковано да се върви из бойниците и кулите, има доста обезопасителни съоръжения, а и достатъчно указващи табели, учтиви служители, които са готови да се притекат на помощ и да те упътят. Излишно е да си припомням как във Търново преди време, на Царевец, в района на Балдуиновата кула, загина дете, защото някой бе пропуснал да се погрижи в достатъчна мяра за безопасността на туристите.

В едно от по-новите проучвания върху португалската история: *„Салазар и раждането на „Новата държава“ (1926–1936)“*, Йордан Митев се спира на любопитен исторически факт, свързан с прочутата крепост. На 26 август 1931 г., по време на метежа срещу правителството, организиран от португалски изгнаници в Париж, Мадрид и Галиция с участието на португалски офицери от авиацията, ръководещият операцията Утра Машаду насочва артилерията по необитаваната по това време крепост Сан Жорже, докато правителството се криело в казармите на националната републиканска гвардия. По-късно Машаду отговаря по повод на нелепата си постъпка, че поискал да се сравни със Салазар, който закопал монархията с топовни салюти, докато ръководителят на лисабонския метеж закопал

„вечните революционери“ и вероятно самия колеблив главнокомандващ в изгнание полковник Рибейру де Карвалю¹⁷. Това е финалът на поредицата от революции, последвали преврата на 28 май 1926 г., прекъснал живота на парламентарната република¹⁸. Редно е да се припомни, че Португалия се радва твърде малко на парламентарна република – тя е установена през 1910 г., година по-късно е приета първата републиканска конституция, следва диктаторският режим на Пимента де Кашру, режим на Новата република, наложен след революцията начело със Сидониу Пайш, революция на монархистите, военен бунт на 28 май 1926 г., дал началото на военната диктатура. И дълголетно присъствие на професора от университета в Коимбра в икономическите и финансовите дела на републиката.

6. По книжовните и други теми в изданията на автори от по-ново време и за двустранните отношения между републиките Португалия и България

Тук ще се наложи да прекъсна за малко разказа си, докато в хотелската си стая се любувам на изгрева с очи, вторачени към паметника на Маркеш де Помбал и се подготвям да посетя прелюбопитния квартал „Ориент“ на Лисабон, за да си кажа впечатленията от местата, където между 22 май до 30 септември 1998 г. се организира крупна проява за португалската общественост, а и за Европа и света – *Експо '98* под мотото *„Океаните – наследство за бъдещето“*, и където отдалече – по сградите и съоръженията, личи колко пари, труд, амбиция и вкус са съчетали в едно архитекти, строители, организатори, за да сътворят в общ ансамбъл едно архитектурно чудо, на което и до днес се радват и жителите на Лисабон, и туристи от близо и далеч. Българите са участници със своя тема „От

миналото към бъдещето” – излагат каменна котва от втори век преди новата ера, и най-старата лодка-еднодръвка, намерена в Черно море, предлагат и считаното за най-старо злато на цивилизацията – от Варненския некропол, а и редица предмети от далечното минало, свързващи България като морска държава още от древността; предлагат се открития на учените от Института по океанология при БАН, на Института по космически изследвания и на Института по метеорология и хидрология, а в залива на река Тежу пред очите на стотици лисабончани демонстрация прави един от най-скоростните ветроходи в света „Калиакра” – за тези любопитни подробности пишат бившият посланик Луиш Гонзага Ферейра и Мариета Георгиева в книгата си *„България и Португалия в двата края на Европа”*, издадена шест години по-късно от софийското издателство „Транслибрис” и с подкрепата на португалския институт „Камоинш”¹⁹. Покрай хилядите справки за комуникацията между родната ни и португалската дипломация, в тази книга, напомняща на хроника и същевременно на енциклопедия, читателят ще намери и много податки за малко познати и нови издания, излезли у нас и в Португалия пред трийсетте години на възстановените след 1975 г. двустранни отношения, както и на редица съвместни книжовни прояви, допринесли за сближаването на двата ни народа. При това, от българска страна са ползвани богатите фондове на Централния държавен исторически архив, на Министерството на външните работи, както и по публикации на пресата у нас за различни двустранни контакти на дипломатическо, културно и спортно равнище. Нещо повече, в три части и общо седем глави са проследени и първите стъпки в двустранните отношения на двете държави, като се започне от края на XIX – началото на XX век, периода между двете световни войни и мъчителното време на Студената война между соцлагера и западните държави, до поврата след Хелзинкския процес, опитите за сближаване на режима на Тодор Живков с Португалия, предпазливите позиции и постепенното отваряне за книжовни прояви; решаващата подкрепа на България за кандидатурата на Лисабон за *Експо '98* пред тази на Торонто, и още десетки факти, за които малко се знае, а са полезни за тези, които искат да научат нещо повече и за културната комуникация, и за сложните маньоври на дипломатията в едно преломно и динамично време. В книгата се съобщава за направено дарение от страна на Института за книгите

и библиотеките на Португалия за Народна библиотека „Св. св. Кирил и Методий”, включващо издания на португалски автори²⁰. Дарението е огласено от португалския посланик у нас Мая и Силва пред публика в Народната библиотека на 26 март 1999 г. По време на проявата се представена двуезичната поетична антология „Дълбочини” в съставителство, превод и авторство на Сидония Пожарлиева и още една книга в неин превод и на Даринка Кирчева – „Антология на португалския разказ”, съставена от Мария Жудит де Карвалю²¹. Представена е и „Антология на португалската литература от XIII–XVIII”, съставена от Яна Андреева; рецитират се и стихове на съвременни португалски поети²².

7. Историко-географски изследвания на преподавателите от Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий” на португалска тема

С повечето от тези преподаватели, които разработват португалската тема в своите исторически и географски съчинения, се познавам лично, още от времето, когато бях главен редактор на издателството на университета. През 2002 г. под научната редакция на доцентите Стефан Йорданов и Йордан Митев (сега професор), се осъществява по-горе цитираната солидна книга „История на Португалия” от Жузе Ирману Сарайва. Йордан Митев, който ми сподели, че сам е специализирал в Португалия, написа един отличен предговор към книгата²³. Разказа ми, че със съдействието на португалското посолство и фондацията-спонсор след отпечатването е осъществена премиера на изданието в Националния дворец на културата в София. „Обстановката бе тържествена. Помня, че направих приветствие на португалски. Вълнувахме се всички. Португалците бяха възхитени, щом чуях тяхна реч, при това по такъв знаменателен повод!” – припомня си проф. Йордан Митев и изразява съжаление, че самият автор е бил възпрепятстван да присъства на столичната премиера. „История на Португалия” е дело на софийското издателство „Светулка 44”, но книгата е издадена с материалната подкрепа на лисабонската фондация „Калуст Гюлбенкян”²⁴. Обемният превод от 540 страници е дело на Даниела Петрова и Владимир Драгнев²⁵.

Друг по-млад преподавател, доцентът от Великотърновския университет С. Димитров, ми разказва за свои специализации в португалските университети в Куимбра и Миню и щом узнава за

интереса ми към Лисабон, ми предоставя библиография от свои публикации на португалска тема – две книги плюс 14 студии и статии на географско-икономически теми, при това не само в български, но и в португалски научни издания²⁶. С. Димитров защитава през 2007 г. докторат, свързан с развитието на земеделието в Португалия²⁷, през 2008 г. Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“ издава първата му цялостна книга на тема, свързана с географията на португалоговорещите страни²⁸, а през 2010 г. същото издателство публикува и книгата му „География на стопанството на Португалия“²⁹.

Ще припомня обаче, че още през 2000 г. великотърновското издателство „Фабер“ издаде книгата на преподавателите от същия университет доц. Васил Дойков и проф. Атанас Дерменджиев „Португалия. Дъхът на Лузитания“³⁰ – едно удобно и изпълнено с полезна информация, особено за пътуващите към този регион издание. Макар и географска по своята специфика, тази малка книга е плод и на лични наблюдения и пътувания на авторите из земите на Лузитания. Впрочем, тукашните студенти познават г-н Васил Дойков като пътешественик и автор на десетки публикации и книги на географска тематика. За това ми разказа неговата бивша студентка гл. ас. д-р Стела Георгиева, също посетила столицата Лисабон през май 2013 г. Тя допълва още, че в последното десетилетие преподавателите от катедра „География“ на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ поддържат редовни връзки с университетите в Португалия, най-вече в лицето на професорите Атанас Дерменджиев и Стела Дерменджиева, доц. Васил Дойков и пр.

Разбира се, у нас има и други автори, писали за географията и икономическото развитие на Португалия³¹.

8. Духовният благодетел на португалската книжовност и изкуствата

Северно от парка Едуард VII стигам до комплекса на фондацията „Калуст Саркис Гюлбенкян“, смятана в Лисабон за най-голямата културна институция с благотворителна цел в Португалия и крупен меценат на изкуствата, а особено – на книжовността. Мнозина от преведените и представени у нас книги на съвременни португалски автори са осъществени благодарение на щедрата подкрепа на тази фондация. Изкуствени езера със скрити шадравани, обилна зеленина и стъпаловидни пътеки, пресичащи моравата с насядали туристи в слън-

чевата утрин, скулптури и птици населяват парка на великия меценат, а в естествената среда на хармония и красота се влиза в просторен музей с колекция от скулптури, статуи, ювелирни модернистични произведения в стила арт нуво и дори картини на френските импресионисти, и цялото това великолепие обхваща период от четири хиляди години история на източното и западното изкуство. Разказват, че арменецът Калуст Гюлбенкян започнал още от четиринайсет годишен да събира колекцията си, за да я дари в края на живота на португалската държава. Събрал огромно богатство, по време на Втората световна война крупният нефтеният магнат потърсил убежище. Португалската държава го приела, освободила го от данъци, предоставили му дори дворец за колекцията. Арменецът К. Гюлбенкян се родил през 1869 г. в Истанбул. Владеел производството на петрол в Азербейджан, достигал пет процента печалба от световните петролни продажби. След революционните събития през 1917 г. се установил в Париж, а впоследствие заживял до края на живота си през 1955 г. в Лисабон. Преди смъртта си направил завещание, с което дарил богатството и колекцията си на португалската държава, с условието да бъде създаден фонд, носещ името му. Днес фондация „Калуст Гюлбенкян“ се ръководи от комитет, който управлява всички капитали и финансира десетки културни прояви и издателски дейности, издържа симфоничен оркестър, балетна труппа, кани изтъкнати оперни и балетни изпълнители, дава стипендии на даровити студенти, притежава концертни зали. Едноименният музей на фондацията е открит през 1969 г. В отделите може да проследи изкуството на Древен Египет и Месопотамия, да се видят уникални чаши и барелефи от алабастър, сребърни и позлатени маски на фараоновите династии, но и образци на източните изкуства, експонати от Персия, Китай, японски гравюри. В европейския отдел на музея се пазят манускрипти, творби на италиански художници от Ренесанса, картини на Рембранд, Рубенс, Вато, Фрагонара, Буше, отделна зала представя творбите на венецианския художник Франческо Гварди. Присъства и френската живопис на XIX–XX век с картини от Коро, Мане, Реноар, Моне, Дега. Тук е удивителната статуя на Диана от френския скулптор Жан-Антоан Гудон. Изложени са и исторически платна от епохата на значимите географски открития, огромно платно Лисабон на XIX век, друг отдел пък представя колекция кахлени плочки, характерни за външната декорация на лисабонските сгради

в последните векове. Недалеко от фондацията се отбивам и в Центъра за съвременно изкуство, който също е част от фонда „Калуст Гюлбекийн“ – тук са изложени творбите на изтъкнатия художник-модернист и майстор на портретната живопис Жозе да Алмеда Негрейруш.

9. Из океаноложкия комплекс и в аквариума „Океанарио“ на Лисабон

Вечерта е време за пийване на португалско вино. Дали да е прочутият портвайн – виню ду порту? Или пък червено вино от областта Доро? Във винените зали на основания още през 1927 г. магазин за алкохолни напитки „Garrafeira National“ на лисабонската улица *Rua de Santa Justa № 18* се натъквам на огромен асортимент вина. В прочутия винарски магазин има вина от няколко евро до няколко десетки евро, да речем „Гарафейра порто“ – резерва от 1912 г. струва 790 евро; на същата цена е „Ферейра дона Антония“; предлагат се какви ли не асортименти – от Дом Периньон, през Маноела, Мучао, Куинта Вале дона Мария и пр. Вижда се, че част от асортимента е на фирмата от град Порту „Ферейра“. Тези, които са посетили Порту, разказват, че на място туристът се запознава с начина на правене на виното, дава му се да дегустира светли и тъмни вина. Предпочитам да разгледам „Garrafeira National“, но да купя нещо по-скромно. След разходката из винарския магазин, на път за хотела, се отбивам във вече познатото магазинче недалеч от Автономния лисабонски университет и пазарувам бутилка червен мавруд, който се оказва с вкус съвсем близо до нашенския. Продавачът се усмихва и казва, че ще ми хареса и че самият той си пийвал от него. Дори припомня с гордост, че още в началото на XVIII век (1703) португалци и англичани сключили съюз за изнасяне на портвайн в Обединеното кралство, та и досега поданиците на британската корона са първенци в неговото потребление, но пък *виню верди* пият обикновените хора. Тук го наричат още „людия цигулар“, познато е и под името „зелено вино“ без захар и химични добавки, изнасяли го и в бившите колонии, дори в Русия³². Като любител на тази древна напитка съм вкусвал тежки вина от Южна Америка, но португалските, дори тези на умерени цени, си струва да се опитат, а в тези дни далеч от България е добре човек да си припомни и за майсторството на родните винари.

Пропуснах да отбележа, че Лисабон се славя и със своя Институт по виното портвайн (Институт Ду Виню ду Порту). Той се помещава в приземния

етаж на неголям дворец от XVIII век, недалеко от наблюдателната площадка Сан Педру де Алкантар, в района на квартал Байша. От площадката любопитният чужденец се любува на отсрещния хълм с крепостта Сан Жорже и прилежащия под него квартал, вижда се катедралата, продълговати старинни сгради с червени покриви, част от синьозеления залив на река Тежу. В Институт „Ду Виню ду Порту“ се съхраняват 6000 марки вино портвайн. В бара, който според някои тукашни ценители прилича на английски клуб, се дегустират над 300 нови и стари вина.

...Хубав съм на отворен прозорец, при упоивания въздух, нахлуващ на нежни невидими вълни от залива в едно с нощния бриз, и на заранта след закуска между рояк прегладнели европейски дами на преклонна възраст, поемам към панаирния комплекс на Експо № 98, за който мечтая от няколко дни. Близо половин час от площад „Маркеш де Помбал“ до първите сгради – вляво са две няколко-етажни сгради, отпред с кил и поразително напомнящи на ветроходни кораби от славната епоха на първооткривателите, отдясно е голямата зала за спортни събития и концерти. Слизаме от автобуса, на спирката при сградата на популярна лисабонска телевизия, вървим към двеста метра надолу и поемаме по павираните пътеки, покрай впечатляващ по размерите си хотел, към залива на река Тежу. Отдалеко, през водите, е опънал стоманени плещи най-големият в Европа мост „Вашку да Гама“, дълъг седемнайсет километра, колите по него изглеждат като ситни бавно движещи се мравки. Вървя повече от километър по брега, покрай панаирните здания на някогашния комплекс, строен за тържествата на Експо '98, и наблюдавам как на повече от сто и петдесет – двеста метра над водата бавно, с някаква тиха тържественост, се движат кабините на възжения лифт. Стигаме разпределителния пункт, плащаме и заемаме отделна кабина. Зад нас са още няколко души, настаняват се, после дебелото стоманено въже потръпва и започва плавно да издига кабините една след друга. Отвисоко се вижда целият залез, окъпан в синьозелени пламъци, слънцето святка със сребърни отблясъци, бял круиз оставя широка пенеста диря, бризът свисти в стъклата. Време е за снимки – височината дава шанс да се заснеме широка панорама, дори мостът изглежда някак поблизо с непрекъснатия поток коли, свързващ движението по двата бряга на Лисабон. От кабината на лифта градът изглежда като разтворена книга, чиито страници разлистваш, разлистваш и все нещо не си прочел и съзрял до края.

Най-после, след неколкокилометровата възжена разходка, отново се завръщаме на станцията. Стъпвам на твърда земя, правя няколко несигурни крачки, още усещам люлеенето на опасна височина, сетне отново съм готов и поемам през алея с палми и градинка с райграс към отсрещния снек-бар. Кафето е великолепно, в съботния ден се виждат не само туристи, но и лисабончани заедно със семействата си, португалска реч се омесва с прелитащи откъслечни думи на няколко езика от съседните маси, а от тонколониите на бара се разнася нежна фадомузыка. Мнозина от минаващите се отбиват през стъклена врата и преминават на северната страна, където просторната сладкарница откъм комплекса *Океанарио* е пълна с млади хора, повечето любители на десертите *мъфини*, които комбинират с приготвени сокове от цитрусови плодове и екзотични сладоледени салати. В хубаво време сладкарницата изнася столове на открито и седналите се наслаждават на парка с палмите и шадраваните. Тук обичат да посядат и журналистите от спортния канал на португалската телевизия.

След час съм на входа на съседната внушителна града – тук е *Океанарио*, впечатляваща атракция от времето на Експо'98. Плащам таксата от петнайсетина евро и по стъпалата изпреварвам група любопитни японци. За да се стигне до живите обитатели на световните океани, се пресича дълъг стръмен коридор, после се спускам в сумрачни, едва осветени помещения и най-сетне достигам до огромния стъклен аквариум. Акула любопитно наднича през стъклото, после се извива и поема навътре; зад нея спокойно плува ято сардини, после още десетки малки и големи риби, медузи изпълват водното пространство, провират се измежду водорасли и рифове. В няколко по-малки аквариума проследяваме океанската флора и фауна. Заедно с групата японци сякаш сме стъпили върху дъното на океана и се усещаме брънка от великото водно великолепие. Трудно е да се опише! Едва тук човек се усеща малък, една нищожна частица от съвършения божествен промисъл на Създателя и сякаш става част от вечността.

...Вече е време да се прибирам и да стягам багажа. Не успявам да обиколя всичко в този невероятен град, и едва сега, докато разгръщам картата на Лисабон, разбирам колко много неща съм пропуснал. Отпускам се и затварям очи.

Присънва ми се странен сън с братовчед ми, корабният механик на служба във варненския

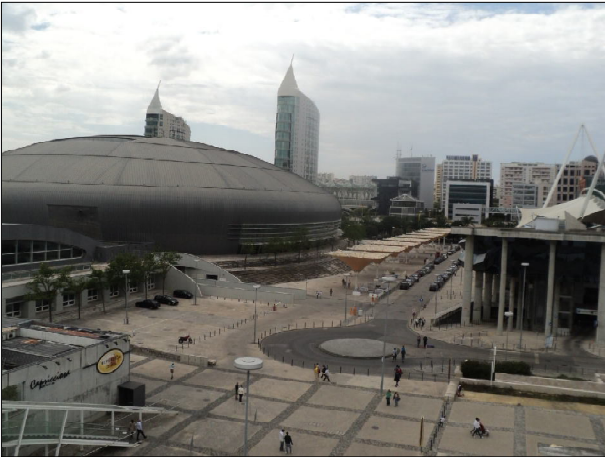
океански флот – бате Минчо Стефанов, от малкото курортно селце Вонеща вода. Назад, в дълбините на съзнанието ми се сещам, че той отдавна не е между живите, но ето, сега приближава, по-точно слиза по някакви стъпала от висока бяла сграда. Не е здание, а се белее огромният круизен кораб „Ла Поезия“, отгоре му панамският флаг, край пристана на река Тежу се веят португалски знамена, а *Старият морски вълк* в бялата си униформа, с кокарда върху фуражката и някаква златни еполети, се смъква по стълбите на капитанския мостик и ми маха с ръка. Съвсем същият е, какъвто съм го описал в повестта си „Санта Инес“³³.

Старият морски вълк приближава се и изрича с лека усмивка:

– Ти май си забравил, разказвал съм ти за Лисабон и неговото пристанище, и за града из който преди много години назад се разхождах, преди да поема към големите портове на Индия, Китай, Япония... Или надолу, към Рио де Женеиро, Буенос Айрес... Сега е твой ред да обходиш и да видиш!

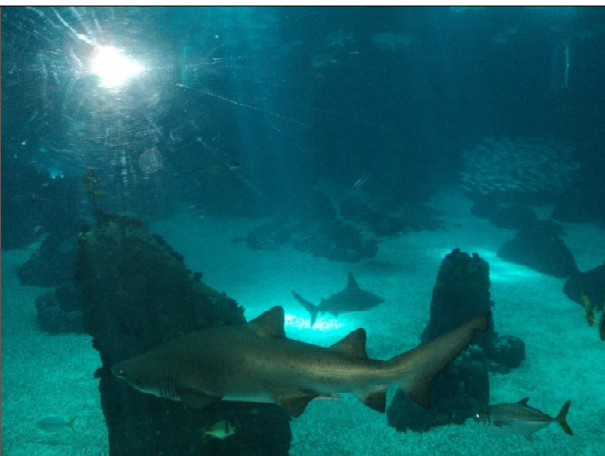
Сякаш ме потупва с бащинска длан по рамото и добавя:

– Пътувай, момче, върви и виж света, а и той да те срещне, да се докосне до душата ти. Нека се оплете бризът в косите ти, да те понесат вълните надалеко, към новото, към непознатото и загадъчното. Зарежи задушните кабинети, махни за сбогом на обичайния делник и тръгвай, додето имаш още време! Другото, братовчед, е лъжовна работа... Казвам ти го, защото вече знам!

...Когато на сутринта самолетът на португалските авиолинии се издигна високо и отминахме Барселона, над Средиземно море се появи огромна дъга. Наближавахме летището на Рим. Пилотът не бързаше. Затаили дъх, пасажерите снимаха красивите пъстроцветия, после откъм Вечния град право в небето се издигна втора дъга, пресече се с първата, червено, зелено и синьо запреливаха в оранжево, виолетово и нежна охра, и тогава самолетът направи нещо, което никой не очакваше – провря се между кръстосаните дъги, изви се грациозно около тях и почти облиза с крило цветовете, тъй че да ги усетим съвсем близо до илюминаторите, а сетне бавно и някак тържествено започна да се спуска към римското летище. Щом двигателите найсетне утихнаха и португалските стюардеси ни

кимнаха с широките си слънчеви усмивки, а пилотът ни пожелава щастлив ден в Рим, целият салон започка да ръкопляска. Българката на моята седалка прошепна – това ако не е Божи знак!

– Тогава, до следващото пътуване! – отвърнах, на свой ред се усмихнах и притворих очи, уморен, но с някаква лекота в гърдите, която толкова рядко ме спохождаше в онези делници назад, към който трябваше да се върна след по-малко от денонощие.

Предчувствах, че на родна земя ме очакват отново грижи, тревоги, безсънни нощи. Но ми оставаше надеждата, а види се, и нов, далечен път, предсказан ми от *Стария морски вълк* в лисабонския хотел. Обещах си да не го разочаровам. И отново да се провря някой ден под великата многоцветна дъга.

БЕЛЕЖКИ

¹ **Дойков**, Васил, Атанас Дерменджиев. Португалия. Дъхът на Лузитания. В. Търново, Фабер, 2000, 70 с.

² **Barselos**, David. Portuguese actress Fernanda Serano wins Oscar. // Youtube.com.

³ Съвършена пирамида в океана край Азорите. Португалец откри Атлантида (Мистерии Телеграф). // Телеграф, № 3012, 12 окт. 2013, с. 31.

⁴ Цит. съч. // Телеграф, № 3012, 12 окт. 2013, с. 31.

⁵ **Serrano**, Fernanda. Também Há Finais Felices. Lisboa, Oficina do Livro, 2013. 248 p. Лекарска небрежност едва не погубва героинята, а въпросът за отговорността на лекарската професия е изведен като своеобразен контрапункт в усилията да се пребори с тежко и трудно лечимо заболяване.

⁶ Принц-регентът Дон Педру под името крал Педру Първи е първият крал на обявилата независимостта си Бразилия (7 септ. 1822 г.).

⁷ Либералната конституция е изработена от крал Педру Първи и екипа му в Бразилия. Самата бронзова фигура и паметникът са открити на площад Росиу през 1870 г.

⁸ Сградата е издигната през 1840 г. Изпълнена е по проект на италианския архитект Фортунато Лоди. Наименована е в чест на дъщерята на крал Дон Педро IV – Мария II.

⁹ По този въпрос виж в: **Ангелова, Мария**. Български автори пред португалския читател (Здравка Найденова, председател на Сдружението на говорещите португалски език в България, пред сп. "Европа 2001). // Европа 2001 (електр. списание), 2009, № 2, с. 23.

¹⁰ **Стоянов, Румен.** Португалия: безсмъртен в паметта на народите от цял свят. // *Стоянов, Румен.* Чака ме светът. Никола Вапцаров в испано-и португалоезичните страни. С.: Св. Кл. Охридски, 2009, с. 193.

¹¹ Става дума за публикацията „Гордост за българския народ. Бе разстрелян на 33 години поетът Никола Вапцаров, чиято 70-та годишнина се чества” във в. „Дарио популар” от 10 ян. 1980 г. // **Стоянов, Р.** Цит. съч., с. 196–197.

¹² **Стоянов, Румен.** Цит. съч., с. 203–204. Както сочи Р. Стоянов, в лисабонския сборник са събрани 52 поети от Хр. Ботев до М. Башева

¹³ **Ангелова, Мария.** Цит. съч.. // *Е в р о п а* 2001 (електр. списание), 2009, № 2, с. 23.

¹⁴ **Ангелова, Мария.** Цит. съч.. // *Е в р о п а* 2001 (електр. списание), 2009, № 2, с. 23.

¹⁵ В споменатата книга „История на Португалия” Жузе Сарайва ни разказва за литературните настроения в последните десетилетия на XX век, когато произведенията на представителите на ултраромантизма Камилу Кашелу Бранку, Суареш де Пасуш, Тумаш Рибейру и Буляу Пату получили широк отзвук, а пък романът „Годеж в гроба” пресъздал любовната авантюра на два скелета на гробището и към него „бил написан и музикален съпровод на пиано”. // Сарайва. Цит. съч. История на Португалия, с. 397.

¹⁶ Успоредно с написването на бъдещата ми книга, от която тук представям само откъс, участвах в София с едно кратко изследване озаглавено: „Съвременната португалска книга в България” (*Издавателски комуникации и преводни издания книги*), в Единайсетата национална научна конференция с международно участие на тема: *Обществото на знанието и хуманизмът на XXI век*, посветена на Деня на народните будители – 1 ноември 2013 г. В позакъснения с близо година брой 3–4, 2012 г. на научното списание за книгата „Издавател” започнах да публикувам и някои фрагменти от бъдещата ми книга, озаглавени „Лисабонски силуети”, продължени и в настоящия брой на списанието.

¹⁷ **Митев, Й.** Салазар и раждането на „Новата държава” (1926–1936). В. Търново: Унив. изд. Св. св. Кирил и Методий, 2005, с. 66.

¹⁸ Пак там.

¹⁹ **Ферейра, Луиш Гонзага, Мариета Георгиева.** България и Португалия – в двата края на Европа. Двустранни отношения. С.: Транслибрис, 2004. 288 с.

²⁰ **Ферейра, Л. Г., Мариета Георгиева.** Цит. съч., с. 235. Дарението включва „творби на португалски

автори от Ферейра де Кашру до Виржилиу Ферейра” (пак там).

²¹ **Ферейра, Л. Г., Мариета Георгиева.** Цит. съч., с. 235. Антологията е озаглавена „Смъртни надежди”.

²² Цит. съч., с. 235.

²³ **Митев, Йордан.** Португалия „Галеното дете на Иберия” или „Нацията, която отказва да загине”. // Сарайва, Жузе Ирману. История на Португалия. С.: Светулка 44, 2002. 540 с.

²⁴ На гърба на титула е посочено на български и португалски език: *Volume publicado com o contributo da Fundação Calouste Gulbenkian – Lisboa* (Книгата се издава с любезното съдействие на Фондация Калуст Гулбенкиан – Лисабон)

²⁵ „История на Португалия” в българското ѝ издание от 2002 г. е с размери 160x240 мм (формат 70x100/16).

²⁶ Сред тези публикации на географски теми за Португалия са в чужди издания: **Dimitrov, S.** Veçoritë ekonomiko-geografike të prodhimit të drithëra ve në Portugali. Buletin Shkencor, Viti XI i botimit, № 13, 2006, Universiteti “Fan S. Noli”, Korçë, p. 32–38; **Dimitrov, S.** “An economic and geographic analysis of Bulgarian – Portuguese foreign-economic relations”, GEO Working Papers, Série de Investigação 2007/11, Universidade do Minho, Guimarães, p. 5–15. В български издания по-важни публикации с португалска географска тематика са: **Димитров, С.** Икономо-географски особености на селското стопанство в Португалия. // Сборник доклади от национална научно-практическа конференция *Човек, природата, здраве*. Пампорово, 2000, с. 56–58; **Димитров, С.** География на животновъдството на Португалия. // Сборник доклади от научна конференция. В. Търново, 2004, с. 141–151; **Димитров, С.** Икономо-географски проблеми на развитието на Португалската икономика. // Десети майски четения на ВТУ “Св. св. Кирил и Методий”. В. Търново, 2006, 297–307; **Димитров, С.** Еврорегион Галисия – Северна Португалия в контекста на европейската интеграция. // Научна конференция на ИЮФ на ВТУ “Св. св. Кирил и Методий”, В. Търново, 2006, с. 203–214; **Димитров, С.** Географски аспекти на разпространението на португалския език в света. // География, XXI, 2007, № 3, с. 8–12; **Димитров, С.** Сравнителен географски анализ на резултатите от парламентарните избори в Португалия през 2002–2005 г. // Сб. Научна конференция на ИЮФ на ВТУ “Св. св. Кирил и Методий”. В. Търново, 2008, с. 374–388; **Димитров, С.** Португалия: Преодоляване на структурните диспропорции в териториален аспект. // Икономика, 2008, №2, с. 40–44; **Димитров, С. Д.** Симеонов. Възможности за интегриране

на българското земеделие в Европейския съюз и опитът на Португалия. Научно-практическа конференция на Висше училище “Земеделски колеж” – Пловдив, филиал Велико Търново, 2009, с. 191–201.; **Дойков, М., С. Димитров.** Някои аспекти на регионалната европейска политика на Португалия и България. // България, българите и Европа – мит, история, съвремие. Т. 5. В. Търново, 2010, с. 508–518.

²⁷ Дисертацията на С. Димитров е на тема: „Структура и регионално развитие на земеделието в Португалия”.

²⁸ **Димитров, Слави.** География на португалоговорещите страни (Португалия, Бразилия, Ангола, Гвинея-Бисау, Кабо Верде, Мозамбик, Сао Томе и Принсипи, Източен Тимор, Макао). В. Търново: Унив. изд. Св. св. Кирил и Методий, 2008. 172 с

²⁹ **Димитров, Слави.** География на стопанството на Португалия. В. Търново. Унив. изд. Св. св. Кирил и Методий, 2010. 174 с. с картосхеми.

³⁰ **Дойков, Васил, Атанас Дерменджиев.** Португалия. Дъхът на Лузитания. В. Търново, Фабер, 2000. 96 с. с ил и картосхеми.

³¹ Доц. С. Димитров любезно ми предостави някои от българските автори, писали по тази тема, сред които са: **Карастоянов, Ст., Б. Колев.** Някои проблеми в структурата на земевладението и аграрните отношения в Португалия. // ГСУ, География, 1975/1976, № 2, с. 267–280; **Наама, К.** Икономическата реформа в Португалия. Икономическа мисъл, XLV, 2000, № 5, с. 106–114; **Попов, Н.** Историко-географски и геополитически особености на португалската колониална империя. // ГСУ, ГГФ, кн. 2 – География, Т. 100, 2008; **Попов, Н.** Политическа география на португалската колониална империя. С., 2010.; **Христов, Т.** Световноисторическо значение на Великите географски открития и приносът на Португалия. // Проблеми на географията, 1992, № 1, с. 13–23.

³² Авторите на цитираната по-горе книга „Португалия” В. Дойков и А. Дерменджиев, които като учени-географи са кръстосвали из цялата страна, бележат, че това вино, познато още като „португалка”, се произвежда в селищата по долината на река Дору около град Синфайш. // Цит. съч., с. 75.

³³ Повестта ми „Санта Инес” бе издадена през 1990 г. от софийското Военно издателство (120 с.). Сещам се, че тиражът на изданието бе 15 000 екземпляра и книгата се продаде за не повече от три месеца. Дял за популяризирането ѝ по националното радио и при представянето извън столицата имаше редакторът Николай Траянов. Корицата бе изработена от художника Петър Петрунов и при

срещите ми с читателите правеше силно впечатление наред с увлекателната история за Санта Инес и една невероятно красива любов. Някои от прототипите в книгата бяха моят родственик, корабният механик от българския търговски флот Минчо Стефанов, по това време живееше и работеше във Варна, и неговото семейство. С дълбока благодарност се сещам за тогавашния директор на Военно издателство полк. Георги Георгиев и за главния редактор на издателството полк. Любомир Рангелов, които насърчиха издаването на тази моя книга, и то в едно не особено благоприятно за младите писатели време. Да кажа няколко думи и за братовчед ми бате Минчо Стефанов – през последните години от живота си той се връщаше все по-често на Вонеща вода, обикаляше из родния Балкан, скиташе с дъщеря си Бистра по баирите, из долините на Осенарската и Райковската река, беряха цветя и билки, наслаждаваха се на чистия планински въздух. Бате Минчо Стефанов беше обичан от хората на Вонеща вода – ще срещне някого, ще поговорят за обикновени неща, за времето, за пристройката на някогашната ковачница, останала от баща му, която възстановяваше с търпение и вкус. Стягаше къщата и двора и обичаше да поседне при роднини и да разкаже за морските си истории. Помня как идваше при леля си – моята баба Иванка Станева, в селската ни къща, ще ѝ донесе някаква храна, някоя консерва да си сготви и ще започне безкрайния си разказ – от Варна, през Лисабон и големите европейски пристанища. И сетне, след смъртта на своята леля, отново се отбиваше на път за планината. Говорехме си отново за неговите пътешествия по морета и океани, помня, че споменаваха за португалските и испанските мореплаватели, открили нови територии и пространства няколко века по-назад, но ми споделяше и радостта си, че отново е тук, сред родните планини, при бащината къща и тукашните хора, които смяташе за сърдечни и добронамерени. Усещах го, че си почива истински и се зарежда. После се изгуби, не го виждах да се връща по Вонеща вода и си помислих, че е решил да остане във Варна, или пък е вече на някой кораб и отново пътува из необятните океани. Един ден по мобилния телефон ми звънна по-голямата му дъщеря Руми и през сълзи изрече – татко вече не е сред нас! Беше му дори сърдита, че така изневиделица, без дори да се сбогува, си е отишъл от този свят. Не можех да повярвам, че няма да видя повече Стария морски вълк. И се зарекох – при моите пътувания поне едно от пристанищата, за които тъй увлекателно ми бе разказвал, да посетя. Не се и чудя защо той ми се присъни в последната нощ в лисабонския хотел

„Феникс” – навярно е искал да ме благослови от отвъдното. За чест на баща си Руми също е взела нещо от гордия и неукротим скиталчески дух на баща си – тя основа своя туристическа фирма в столицата и пътува често из различните посоки на света, води десетки групи наделеч от родината и

така прави хиляди българи съпричастни с тази неукротима жажда за опознаване на света и времето, за преоткриване на нови територии, за срещи с непозната култура, красота и хармония. Нещо, което днес страшно ни е нужно в нашия изпълнен със завист, озлобление и тревога живот.

Lisbon silhouettes

(ON THE SHORES OF LISBON With the taste of port wine and the smell of books Travel notes)

Prof. Dr Lachezar Georgiev

Lisbon silhouettes is a great excerpt from his in print book, the documentary fiction *ON THE SHORES OF LISBON* by the Bulgarian writer Professor Lachezar Georgiev was inspired by the author's journey to Lisbon. It depicts in a very exciting and original manner his own experience of the rich culture, history and literary heritage of the Portuguese people. The most outstanding landmarks of the Portuguese capital are presented in combination with outlines of the literary contributions of both Portuguese and Bulgarian writers. There is a focus on the literary work of eminent Portuguese fiction writers and a brief historical overview of the most outstanding books and authors who have written about Portugal and also those who have written about Bulgaria.

The book *ON THE SHORES OF LISBON* starts with a Prologue: *On the Marques de Pombal Square in Lisbon* (a brief historical review of the city's past, interspersed with some curious facts about the life of the famous Portuguese statesman Sebastião José de Carvalho e Melo - Marques de Pombal, all presented with good taste and in a wonderfully readable manner).

The book contains the following chapters:

1. *One day in the multi-colored, multifarious Lisbon – with a May Day manifestation, hobos, luxurious boats in the bay of the Tagus river and exuberant football fans.*
2. *About the conquistadores and their monument on the Tagus river bank, about their adventures and tragic stories.*
3. *The Belem Tower – a monument to the Portuguese explorers from the era of Vasco da Gama and his followers. The 25th of April Bridge and the Statue of Christ overlooking the Tagus river.*
4. *An overview of Portugal's literary heritage and printed works.*

This chapter provides a brief historical overview of the most outstanding books and authors who have written about Portugal, and also those who have written about Bulgaria. The book presents in a nutshell a number of Portuguese writers from different historical periods. There are references to publicists, playwrights and scholars who have left a mark in the Portuguese cultural and literary heritage. With greater detail and with the plasticity of essay writing Lachezar Georgiev writes about the literary work of Jose Sâraia, Jose Rodrigues dos Santos, Fernanda Sôrreno, Âria Oâresa Iâia Gonzales, Joao Aguiar, Jose Manuel Mendes, Jose Jorge Letria, Luiz Gonzaga Ferreira and some other authors.

5. *Along the battlements of Castle of São Jorge (St. George).*

6. *On literary and other topics in the published works of authors of more recent times and on the bilateral relations between Portugal and Bulgaria.* **Luiz Gonzaga Ferreira** and **Marieta Georgieva** are presented with their book *Bulgaria and Portugal at the Two Ends of Europe /2004/*. There is an analysis of Luiz Gonzaga Ferreira's documentary memoir *A Revolution in the East – a Portuguese in Sofia /1997/* and **Gualdo Tomarson's** itinerary novel *Dreaming Portugal / Bulgarian writer Lyubomir Cholakov/*.

7. *Historical and geographical research conducted by lecturers from Veliko Tarnovo University of St Cyril and St Methodius on the subject of Portugal.* /This chapter presents Prof. Jordan Mitev – a scientific editor and author of the preface to *History of Portugal* by Jose Hermano Saraiva; the geographical research into Portugal in the books of Ass. Prof. Slavi Dimitrov, Ass. Prof. Vasil Doikov and Prof. Atanas Dermendgiev with their geographical book *Portugal. The breath of Lusitania./*

8. *The spiritual benefactor of Portuguese literature and arts*

This is a short overview of the work and contribution of the *Calouste Sarkis Gulbenkian* Foundation in Lisbon and the support given to the translation of Portuguese books in Bulgaria.

9. *Around the Oceanological complex and in Lisbon's Oceanarium.*

Along with the very apt artistic and journalistic depictions, Lachezar Georgiev gives in the footnotes dozens of bibliographical quotes and references to printed and electronic sources, which impart scholarly and academic value to his book.

ИЗКУСТВОВЕДЧЕСКИТЕ ТРУДОВЕ НА ДМИТРИЙ ИВАНОВИЧ РОВИНСКИ¹ И РУСКОТО И СВЕТОВНОТО КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКО НАСЛЕДСТВО².

(И ОЩЕ ПО ДИЛЕМАТА КНИГА – ЕЛЕКТРОНИКА)

Красимир Кънчев

На мен ми е все едно, гений ли си или забележителен шут, великан или джудже, разбойник, учен или самоограмотила се откачалка, направил ли си нещо забележително в живота или просто си го пропилял. Има ли от теб или за теб гравирен портрет, тогава заминавай в моя речник и залягай под съответната буква.

ДМИТРИЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ РОВИНСКИ

При проучванията ми за изображенията на земите от Североизточна България, за бита и културата на местното население, както и за събитията от руско-турските войни, в един период от 1987 г. до днешни дни бяха прегледани огромно количество миниатюри, картини, гравюри, отпечатани или публикувани в самостоятелни или събирателни статии, в книги, вестници и в перио-

дични издания главно от руски, но и от много западно европейски и балкански автори³. За съжаление поради стопанско-икономическите проблеми резултатът от тези проучвания се изрази само в една публикация с безспорен приносен характер⁴. При тези си проучвания наред с преоткриването на добре забравените стари истини, образи, портрети, снимки и всякакви други изображения, се натъкнахме и на няколко абсолютно непознати, непубликувани и непроучени свидетелства. Като лавина, това повлече след себе си и други „малки открития“, като автори на публикации „от“ и „за“ тях, преоткриване на редки и изключително ценни издания и книги, на имена и произведения на художници, на гравьори, на изкуствоведи, познати единствено в ограничен професионален кръг.

Предмет на настоящата статия се явява именно едно от тях, непознато изображение на **Търновската митрополия** от началото на XVIII век, гравирано от руския талант от епохата на Петър Велики, Алексей Зубов. Разглеждането на този въпрос породя и интереса ми към издателя на репликата от това изображение, руския правист и изкуствовед Дмитрий А. Ровински. Ще се опитам да изясня съдбата на оригиналната картина, на изданията на Д. А. Ровински, на причините, довели до създаването и разпространението на това изображение. Успоредно с това се спирам и на един злободневен въпрос – за бъдещето на книгата и съвременните варианти за нейното интерпретиране, като носител на информация.

Поради широкия кръг от проблеми и въпроси и ограниченото място за една първоначална журналистическа публикация, тук се спирам главно на издателско-

книжовните от тях. Те се явяват и като своего рода встъпление за едно по-обширно и цялостно изследване, което бе започнато и представено в първоначалната си фаза на издание върху електронен носител⁵ заедно с няколко други заглавия. Бъдещите форми за публикации, особено на ценни и обширни трудове, неминуемо ще преминат през фазата на съчетано публикуване върху хартиен и електронен носител. Без да робувам, но и без да отричам схващанията за ролята и значението на книгата, намирам, че постепенно ще се наложи електронният ѝ вариант. Считаю, че в най-скоро време библиотеките ни ще се превърнат в хранилища на електронни дискове, а днешният спътник на младото поколение – лаптопът, плейерът, флашката, още отсега успешно се допълват с таблетите и други нови електронни чудеса. Което в никаква степен не омаловажава и не отрича значението на книгата в нейния традиционен вариант.

Отчитайки опита си, тук предлагам и някои разсъждения (колкото и да са ограничени от непознаването в достатъчна степен на тази сфера на книгознанието) за новите форми на публикации и издания, за тяхното структуриране.

1. Считаю, че най-подходящата форма за бъдещи публикации, базиращи се на ретроспекция на стари издания и свързани с тях исторически проучвания, е в съчетанието между електронен и хартиен носител.

а) Върху хартиения носител трябва да бъде отпечатан синтезиращият анализ или прочит да дадения ръкопис или издание, придружен с кратка анотация на текстовете.

б) Електронният носител е придружаващ и допълващ хартиения. Поради разширените параметри на техническите условия в него могат да се включват дори и няколко заглавия или автори. При неговото структуриране трябва да се изхожда от тематиката на включеното произведение.

2. Изхождайки от добрите стари исторически проучвания и публикации, считаю, че електронните издания могат да се структурират по приблизително следния начин:

а) Основна папка, съдържаща файловете на авторските публикации, ръкописи в т.нар. “суров вид”, с автентичното им съдържание, според най-разпространените визуално-текстови електронни формати и обработващи програми – pdf, djvu, pсаса и др., позволяващи конвертирането им и в текстови файлове.

б) Коментарна папка, съдържаща авторски текстови и визуални файлове с преводи, коментари, анализи.

в) Справочно-указателни папки – може би най-обемните и най-трудоемките за съставителите. Тук намират място именните, предметно-тематичните и географските показалци, метрологично-съпоставителните таблици и др. под формата аудио, текстови и визуални файлове.

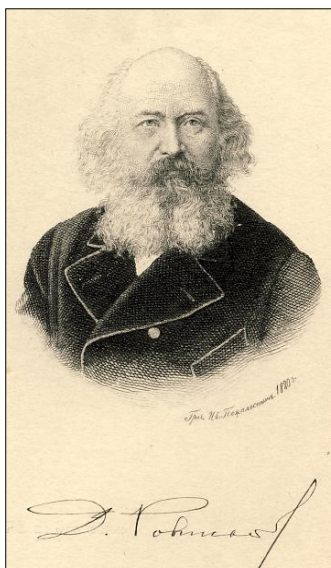
3. Особено внимание следва да се обърне върху защитата на авторските права и авторското възнаграждение, които са „нож с две остриета”, дори във века на електрониката, както и за разпространението.

В съпровод на критично-обзорната и аналитична студия за творчеството на Д. А. Ровински е разработено и придружително електронно издание⁶. Тук се ограничавам да посоча изводите си и анализа на творчеството му, особено по адрес на една непозната гравюра от България.

Независимо от съществуването на многобройни (предимно руски) публикации⁷ за живота и творчеството на големия руски законотворец и изкуствовед Дмитрий Ал. Ровинския и в руската култура, и в руския обществен живот, а и в международен аспект, те не осветяват с достатъчна пълнота и ясност изданията и трудовете му, а като следствие от това приносят му и дейността му в областта на науката за изкуството не са оценени според достойнствата им. Отсъства комплексно, многостранно изследване за живота и работата му, адекватно представящо значението на творческото му наследство в контекста на общото развитие на руското и световното изкуство. Все още няма такова изследване, което да разглежда различните аспекти от живота и дейността му, отчитайки тяхното взаимодействие, както и влиянието на цяла редица социално-културни предпоставки за това⁸. Причината е в голямата многопластовост и многообразие на трудовете му, оставящи значителни следи в най-разнообразни и често отдалечени от проблематиката на съвременните изследвания области: от държавното руско законотворчество до изучаването на руската иконопис, от колекционирането на руски народни картички до създаването на ерудиран илюстриран каталог за офорите на Рембранд⁹.

Задълбочен юрист-реформатор, колекционер, археолог, иконограф, историк на изкуството, Ровински се проявява на всички тези поприща. Всяка от изброените страни на дейността му заслужава

задълбочено проучване и оценка. Но особено важно е извеждането на ония взаимовръзки и взаимоявления, които съществуват между колекционерските и изкуствоведски интереси на Ровински и неговите професионални интереси, като юрист и законотворец. В крайна сметка именно тези взаимоотношения определят характера на методологията на Ровински-изкуствоведа и неговия принос в руското изкуствознание. Нужно е също да се осмисли и преоцени дейността му на общия фон на историко-културното и социално-политическото развитие на руското общество през втората половина на XIX век.

Портрет на Дм. А. Ровински с автограф, гравирани от И. П. Пожалостин в 1888 г.
(на база портрет от 1873 г., изпълнен от В. В. Мате, хартия, офорт, суха игла, 13,5 x 10,5 см.).

Една от целите тук е да се осветли пътят на изданията му, посветени на изкуствознанието, на руското изкуство, на гравюрата. Не по-маловажно е и за българския читател и изследовател, за историка и изкуствоведа, да се посочат и ония „български следи“ в творчеството му, които до днес са абсолютно непознати, а имат своя особено ценен принос за историята ни.

Ограничавам се да посоча в най-съкратен вид с обяснителни бележки непознатите терминологии и имена. Изложението се придружавам с фототипни отпечатъци от кориците на някои от изданията, както и с такива от запазените портрети на Д. А. Ровински и на някои от интересните исторически личности от тази епоха⁹.

Ровински публикува своите „Русские народные картинки“ през 1881 г.¹⁰ В това издание¹¹ влиза най-голямата и най-ценната част от неговата колекция, сбирката на евтините отпечатъци на илюстрирани картички от руския бит.

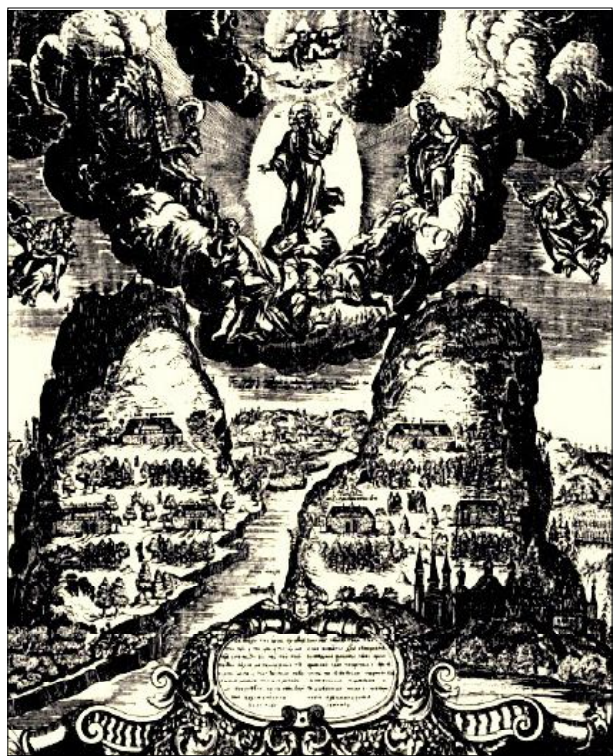
*„Русския народныя картинки“,
титулни корици на изданието
от 1895 г.*

В това издание руският народ се явява, макар и в груби художествени форми, но със цялото си творчество, с цялата си фантазия и художествен поглед. В народните картички се виждат народните помисли, възгледи, радостите и мъката му, чуват се стонове на неговата болка и мъка, насмешката и подигравката му над потисниците, наивното веселие и светлото ликуване съжителства с религиозните теми, с точно казаната на място дума, с дълбоките чувства. Книгата се състои от пет тома изследвания и коментари (еднакви полукожени подвързии, характерни за края на XIX век и формат 24x16 см.) и четири тома атласи (в четири еднакви полукожени подвързии с позлатени шамповани отпечатъци на текста на корицата). Изданието веднага предизвиква огромен интерес сред съвременниците. Широкият отзвук и големия обществен резонанс към фундаменталния труд на Д. А. Ровински „Русския народные картинки“, издаден в ограничен тираж, при това с твърде висока цена, принуждава учения да подготви към 1895 г. по-достъпно и компактно издание, в което влизат материалите от пети и отчасти четвърти том на първото издание. За съжаление, това повторно издание се осъществява вече посмъртно от неговия библиограф и душеприказчик Николай Петрович Собко¹². Посмъртното издание съдържа също много илюстрации към текстовете и 16

хромолитографии на отделни листове. Не случайно един от съвремените критици на това издание заявява: „Трудът, вложен от Ровински в „Народные картинки“, е паметник на руския народ, в чиято постройка той влага и силата на своя разностранен ум, и топлината на своето, вярващо в народа сърце”.

В това издание се откривам и нещо българско. На страниците 313–314 се натъкнах на описания на Търновската митрополия в България¹³, което се вижда и във визуално изображение в последващо издание на Ровински „Подробний словарь русских гравиров XVI–XIX в.”¹⁴

Съвсем мимоходом ще отбележа фактите, които успях да установя за създаването на това изображение, без да се впускам в подробно историко-иконографско описание, което е предмет на друго изследване. Считам, че гравюрата е създадена между 1712 и 1718 г. Явно е изпълнението от известния гравьор от епохата на Петър Велики Алексей Зубов¹⁵, личащо по автографа на автора. По стил и оформление съвпада с другите му произведения от т.нар. „петербургски период”. Поводът и причината за създаването на тази „руска народна картичка” е с цел подпомагането на българските църкви и манастири от Търновско след посещението на български цър-

ковни дейци в Русия. Пряко свидетелство за поръчката на гравюрата и нейното изработване откривам и във връзката между името на поръчителя, цитиран в надписа на изображението – архимандрит Леонтий, което пряко кореспондира със сведенията за посещението през м. юни 1712 г. на игумена на Лясковския Преображенски манастир „Св. св. Петър и Павел” йеромонах Леонтий в Москва. Взаимоотношенията между българската и руската православни църкви, между различни манастири през периода на османското владичество и Българското възраждане са многостранно и задълбочено проучвани¹⁶. В продължение на проучването на историята по поръчката и евентуалното получаване на гравюрата свидетелстват и данните за посещението в Москва през 1718 г. на новия игумен на Преображенския манастир „Св. св. Петър и Павел” – архимандрит Партений¹⁷. Именно при това посещение може да се приеме, че царската „поръчка” за подпомагане на Преображенския манастир¹⁸, освен обдаряването му с напестолно евангелие с позлатен сребърен обков, е допълнена и с разпореждане за създаване на „народна картичка”, шампована картичка, която да се разпространява сред православните християни. Това документално оформяне на царската милост намира израз в изпълнението на гравюрата, в чийто надпис-посвещение се записва изрично прекия поръчител и желанието му какво да се изобрази: „В прослава на Светата Троица, Отца и Сина и Светия Дух се изобрази на медна плоча Светото Преображение, където с другите са и пречестните обитатели на Търновската Митрополия. С тицението и иждивението на архимандрит Леонтий от тая Митрополия”. Явно тиражът и разпространението на шампата от гравюрата е в твърде ограничени бройки. До днес не са известни и/или публикувани сведения за наличието на това изображение, с изключение на посочените в трудовете на Д. А. Ровински. За съдбата на оригиналния отпечатък и гравюрната дъска първоначални сведения дава също той, посочвайки, че оригиналът се е намирал в частната колекция на приближения до императрица Екатерина II, Адам Василиевич Олсуфиев¹⁹, един от най-известните руски колекционери²⁰.

За съжаление, след френското нашествие в Русия и опожаряването на Москва през 1812 г. в

пламъците на пожарите и грабежите колекцията му от картини на стари майстори и от гравюри е унищожена²¹. С изключение на отпечатъка в трюдовете на Д. Ровинский²² не са известни други копия, нито сведения за такива, съхранявани в някои колекции или музейни сбирки. Възможно е някъде да съществува такъв, например в руските музейни хранилища, на които той завещава своите колекции, но не сме установили публикувани сведения за тази гравюра на А. Зубов. Тя отсъства дори и в обобщаващото изследване за неговите произведения²³, въпреки утвърдените ѝ качества и отнасянето ѝ към епохата на Петър Велики.

От 1884 г. Д. А. Ровинский започва издаването и на „Материалы для русской иконографии“, отпечатвайки ги в отделни томове. Проектът е грандиозен по своя замисъл. Той се явява, като продължение на „Русския народные картинки“. За неговото осъществяване отиват седем дълги години. За неговата ценност и вече абсо-

лютна антикварна и библиографска рядкост²⁴ се произнася в 1912 г. Д. В. Улянински²⁵: „Благодарение на изключителната точност на възпроизводство на гравюрите и красотата на цялото издание, то представлява истинска съкровищница на гравюрното изкуство, изпълнени от руски майстори или от такива, с отношение към Русия“.

В предисловието си към първия том Д. А. Ровински отбелязва: „Материали за всеки от набелязаните от мен раздели се насъбраха предостатъчно, но в ред от тях има все още значителни пропуски, за чието попълване до издаването на систематическия указател за иконографията времето няма да е достатъчно. Най-досадното е това, че за издаването на почти готов раздел недостигат няколко листа с отпечатъци, които трябва да търся из частни колекции, а и зад граница. През това времето лети, редките и ценните отпечатъци, подготвени за изданието и пред-

Хелиогравюра върху хартия на Адам В. Олсуфиев от неизвестен автор (колекция на Рибински държавно-исторически и архитектурно-художествен музей резерват, гр. Рибинск, Ярославска област, Русия)

по портрет от 1773 г. върху платно, маслени бои от Carl-Ludwig Johann Christinek (Карл-Людвиг Йохан Христинек), от Областната картина галерия в гр. Твер, Московска област, Русия.

Портрет на Адам В. Олсуфиев.

Гравюра от

Антуан Радиг, 1775 г. Източник:

Морозов, А.В. Каталог моего собрания русских гравированных и литографированных портретов. М., 1913(?), Т.3. с. ССХСIII.

ставяващи поотделно жив исторически интерес, престояват в неизвестност. Някои от колекционерите и любителите на тези древноности многократно ми даваха за пример известният руски иконограф Бекетов²⁶. Те настояваха за това, да се пристъпи към изданието незабавно, под формата на отделни томове, без да се чака попълването на систематическите раздели, което може да се осъществи и впоследствие с допълнителни приложения. Назидателният пример на Бекетов ме убеди в правотата на това изискване и аз се реших да пристъпя към „предварително” издание на събраните от мен портрети под общото наименование „Материалы для русской иконографии”, отлагайки до време изданието на систематическите раздели. По този начин добросъвестно събраният материал ще стане общо достояние и няма да изчезне безследно. „Материалите” бяха замислени като издание с по-широки размери, а в съдържанието им трябваше да влязат отпечатъци на портрети, изгледи, исторически и битови картини, картини по историята на руската гравюра, работи на гравьори-сребърници, както и отпечатъци от оригинални старинни гравюрни дъски. Огромен материал”²⁷. Рамката на такова широко обемно издание е рядко срещана, особено в изданията посветени на руската история. Тази обширна задача за възпроизвеждането на руски и чуждестранни гравюри с историческо съдържание Ровински още повече разширява, като в IV том пресъздава цели 8 големи отпечатъка от картини с маслени бои, изобразяващи сцени от историята на Лъже Дмитрий и Мария Мнишек²⁸. От 1884 до 1891 г. са отпечатани 12 големи тома, а ако се счита и излезлият преди това „Достоверные портреты русских царей” – 13 тома, в които са поместени 527 изображения.

С течение на времето Ровински увеличава многократно сведенията и числото на описваните портрети и гравюри. В резултат, след близо 14 години се появява новият му труд „Подробный словарь русских гравированных портретов”. В него са описани около 10 000 гравюри, изобразяващи над 2000 персонажи. Речникът е ярка характеристика и на самия автор, като свидетел-

ства и за разностранното му образование. Успоредно с това във всички характеристики на описваните лица от изображенията, като червена нишка преминава и горещият патриотизъм на Ровински. Наред с тези основополагащи трудове от него са издадени и отделни *монографии за гравьорите Чемесов, Уткин, Йордан, Бересенев, за художника Перов*.

Връх на изкуствоведските му изследвания е **„Рембрандт, Харменс ван Рейн. Полное собрание гравюр Рембрандта со всеми различиям в отпечатках”**. Работата му над каталога с гравюрите на Рембранд започва в началото на 80-те години на XIX век. На 14 август 1889 г. съобщава на издателя на списанието „Руский архив”, историка П. И. Бартенев: „Цялото лято работих над Рембранд; през зимата ще пристъпя към въвеждането на ред в това действително огромно издание, в което ще има повече от 1000 фототипии от офортите на този велик майстор”. През следващата 1890 г. атласът със съпроводителните текстове излиза на бял свят. Издаден е в два варианта, с 6 и с 3-томен вариант. В него са представени 395 гравюри на Рембранд, възпроизведени във всички разновидности на отпечатъците на 1000 листа. В описанието на гравюрите са приведени размерите им, година на създаване на оригинала, подписът. На заседанието на Руската академия на науката, посветено на 100-годишнината от рождението на Д. А. Ровински, графикът Г. С. Верейски високо оценява този каталог, посочвайки, че „по своята пълнота, по детайлизираност в описанията на различните състояния на гравюрите на Рембранд, каталогът превъзхожда всички многочисленни съществуващи допреди него каталози, а що се отнася до „Атласа”, той се явява единственото в света издание, незаменимо помагало за всеки, който изучава Рембранд”²⁹. Посмъртно, през 1914 г. трудът е преиздаден и допълнен с проучванията на Н. Д. Чечулин. За още по-голяма пълнота на изследването за творчеството на Рембранд е разширено и върху произведенията на учениците му, върху майсторите, работещи в неговия стил. Така се появява естественото продължение, атласът „Полное собрание гравюр учеников Рембрандта и мастеров, работавших в его манере”, отпечатан

в 1894 г. на руски и френски език и включващ в себе си 478 фототипии без ретуш.

Завършвайки проучванията си над Рембранд и неговата школа, Д. А. Ровински се обръща към друг един бележит холандски майстор, Адриан ван Остаде. Структурата на проучванията, оформлението на текстовите пояснения и бележки към гравюрите, както и самите гравюри са подготвени за печат по същия начин, както тези за Рембранд. През 1895 г. Д. А. Ровински посещава ред европейски музеи и пише на 20 април до академик К. С. Веселовски: *„Изданието ще бъде нелошо и много пълно, завършвайки във Вилдунген, се отправям за Остадт в Париж и в Лондон, след това в Швейцария.”*³⁰ За съжаление тези замисли не се осъществяват. Завърнал се във Вилдунген след прекараната тежка операция в Париж, след два месеца неуморния труженик Д. А. Ровински почива. „Полное собрание гравюр Адриана Ван-Остаде” излиза вече след смъртта му, през 1912 г., подготвено и редактирано по ръкописите му от Н. Д. Чечулин.

Той е изключителен пример, когато в един човек се съединява пламенната обич към изкуството, желязната енергия, огромните познания, придобити с годините упорит труд, и материалните средства, които му дават възможност не само лично да изучава чуждите колекции и сбирки, но и да не се затруднява и от разходите по популяризирането на постигнатите резултати³¹. Дори крайно консервативната болшевишка пропаганда в Русия след революцията от 1917–1918 г. е принудена да отчете значението на неговото духовно наследство. *„Дмитрий Александрович Ровинский – това е цяла епоха в историята на руското събирателство. Неговото събирателство не е прост, с нищо неоправдан снобизъм. То е дейност, истинска творческа дейност за детайлното изучаване и систематизация на интересуващите го произведения, в съставянето на трудовете му по всички отрасли на колекционерството; това е огромна културна дейност”*³².

Значението на Д. А. Ровински за руската и световната култура не се ограничава само с неговите научни, изкуствоведчески и библиограф-

ски трудове. Пример за високо гражданско съзнание става завещанието му. Всичките си колекции и библиотека ученият завещава на държавата. Колекцията от руски портрети, гравюри и народни картинки получава Румянцевският музей. Колекцията от чуждестранни портрети (около 50 000 екземпляра) получава Държавната публична библиотека „Салтиков-Шчедрин”. Медните гравюрни дъски постъпват в Художественната академия. Офортите на Рембранд и книгите за него са предадени на Ермитажа в Петербург. Огромната библиотека е предадена на Юридическото училище в Петербург, но каква е бъдещата ѝ съдба остава неизвестно. С личния му капитал, възлизащ на около 40 000 рубли е учредена премия за създаването на най-добро произведение по художествена археология и за най-добра картина, изработена с резец. 26 000 рубли са отделени във фонд за поддръжка и създаване на начални народни училища, а поселището Сетунь е завещано като поземлен имот на Московския университет. Разпиляно от руската революция, от това неопценимо и в материално отношение наследство в момента функционира Музей на графиката в Москва, носещ името на наследодателя си. Така щедро обдарява Родината си този забележителен човек, поставил със своите трудове, според точните думи на А. Ф. Кони, неръкотворен паметник на своя народ.

Днес трудовете на Д. А. Ровински са истинска библиографска рядкост. Отделни екземпляри са притежание само на някои от най-големите световни библиотеки. Актуалността им не е изчерпана, дори напротив, с всеки изминал ден се увеличава стойността им, значението им за изкуствоведи, историци, филолози, етнографи. Увеличава се и диапазонът на използването им. В този аспект става и все по-актуален въпросът за факсимилно и репринтерното им преиздаване, както и от съхраняването на огромната, съдържаща се в тях информация на подходящи съвременни технически средства. В това отношения много от световните и университетските библиотеки вече години наред дават своя принос и положителен опит.

**1. БИБЛИОГРАФИЯ НА ДОСТЪПНИТЕ
ТРУДОВЕ НА Д. А. РОВИНСКИ
(Издадени приживе, посмъртно
до нач. XX век и
някои нови репринтерни издания)**

Ровинский, Д. Иконописания русских школ иконописания до конца XVII века. – В: Сб. Записок Императорского археологического общества. т. VIII, СПТб., Типогр. II-го отделения Собственной Е. И. В. Канцелярии. 1856. 196 с. (от The New York Public library)

Ровинский, Д. А. О русском гравировании на металле и на дереве с 1854 г. СПТб., 1857. ?

Ровинский, Д. А. Сведения о положений дел судебного ведомства в губерниях Московской, Тверской, Ярославской, Владимирской, Рязанской, Тульской и Калужской : Ч. 1. – Спб. : тип 2-го Отд-ния Собснв. Е. и. в канцелярии, 1863. На обл. Загл.: Сведения и соображения о положений и составе будущих судебных мест.

Ровинский, Д. А. Русские граверы и их произведения с 1564 года до основания Академии художеств. М., 1870.

Ровинский, Д. Обзорение иконописания в России до конца XVII века. Описание фойверков и иллюминации. Д. А. Ровинский. [М.], Изд. А. С. Суворин. 1903. 330 с. (от Harvard College library)

Ровинский, Д. Словарь русских гравированных портретов. – В: Приложение № 2 к XXI тому Записок Императорской Академии наук. СПТб., 1872. (октябрь 1872, неперменный секретарь Академик К. Веселовский). 236 с. (от Berkeley library)

Ровинский, Д. А. Русский гравер Чемесов [Текст] : гелиографические копии с его произведений, сделанные по способу Г. Скамони. Издание Д. А. Ровинского. Санкт-Петербург. Экспедиция заготовления гос. бумаг, 1878. – 19, 10 с., [18] л. грав.

Ровинский, Д. А. Русския народныя картинки. Собрал и описал Д. А. Ровинский. Книга I. Сказки и забавные листы. – В: Сборник отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук. Т. XXIII. Типография Импер. Академии Наук. СПТб., 1881. (февраль 1881, неперменный секретарь Академик К. Веселовский). 510 с.

Ровинский, Д. А. Русския народныя картинки. Собрал и описал Д. А. Ровинский. Книга II. Листы исторические календари и буквари. В: Сборник отделения русского языка и словесности Императорской академии наук. Т. XXIV. Типография Импер. Академии наук. СПТб., 1881. (февраль 1881, неперменный секретарь Академик К. Веселовский). 531 с.

Ровинский, Д. А. Русския народныя картинки. Собрал и описал Д. А. Ровинский. Книга III. Притчы и листы духовные. // В: Сборник отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук. Т. XXV. Типография Импер. Академии наук. СПТб., 1881. (февраль 1881, неперменный секретарь Академик К. Веселовский). (март 1881, неперменный секретарь Академик К. Веселовский). 751 с.

Ровинский, Д. А. Русския народныя картинки. Собрал и описал Д. А. Ровинский. Книга IV. Примечания и дополнения. – В: Сборник отделения русского языка и словесности Императорской академии наук. Т. XXVI. Типография Импер. Академии наук. СПТб., 1881 (март 1881, неперменный секретарь Академик К. Веселовский). 567 с.

Ровинский, Д. А. Русския народныя картинки. Собрал и описал Д. А. Ровинский. Книга V. Заключение и алфавитный указатель имен и предметов. – В: Сборник отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук. Т. XXVII. Типография Импер. Академии наук. СПТб., 1881 (июнь 1881, неперменный секретарь академик К. Веселовский). 567 с.

Ровинский Д. А. Русские народные картинки. Собрал и описал Д. А. Ровинский. Посмертный труд печатан под наблюдением Н. П. Собко. Т. 1-2. Спб., изд. Р. Голике, 1900. Т. I. [4], 286 с., ил., 8 л. ил.; Т.2. [4], 289–520 с., ил., 8 л. ил.

Ровинский, Д. А. Достоверные портреты московских государей Ивана III, Василия Ивановича и Ивана IV Грозного и посольства их времени. Собрал и привел в порядок Д. Ровинский. – Санкт-Петербург : печатано в Экспедиции заготовления гос. бумаг, 1882. – [4], 20 с., 25 л. ил.; 55.

Ровинский, Д. А. Русския народныя картинки. Собрал и описал Д. А. Ровинский. Посмертный труд напечатан под наблюдением Н. Собко. Т. I – Т. II. Изд. Р. Голике, СПТб., 1900 (от Harvard College library). 519 с.; 35 с. приложения.

Ровинский, Д. А. Виды Соловецкого монастыря, отпечатанные древних досок, хранящихся в тамошней ризницы. СПб., Экспедиция заготовления гос. Бумаг, 1884. – 10 с., 22 л. : ил.

Ровинский, Д. А. Николай Иванович Уткин, его жизнь и произведения. Типография Импер. академии наук. СПТб., 1884. 198 с. – [2], 196 с., 1 л. фронт. (портр.).

Ровинский, Д. А. Материалы для Русской Иконографии. Портреты, виды, исторические картины, костюмы и карикатуры. (12 томов по 40 картинок в каждом). СПТб., 1884 – 1886.

Ровинский, Д. А. Подробный словарь русских гравированных портретов. Том I. А – О. составил Д. А. Ровинский. 1889. – 1202 с.

Ровинский, Д. А. Подробный словарь русских гравированных портретов. Т. II. Е-О. Санкт-Петербург. Тип. Имп. акад. наук, 1887.

Ровинский, Д. А. Подробный словарь русских гравированных портретов. Т. I. А-Д. Издание с 700 фототипными портретами. Тип. Имп. Акад. наук, СПТб., 1886. 392 с. (Второе прижизненное издание).

Ровинский, Д. А. Одинадцать гравюр И. А. Барсенева. СПТб., 1886.

Ровинский, Д. А. Подробный словарь русских гравированных портретов. Т. III. П-Ф. – Санкт-Петербург : Тип. Имп. акад. наук, 1888.

Ровинский, Д. А. Подробный словарь русских гравированных портретов. Т. IV. Приложения, заключение и алфавитные указатели. Издание с 700 фототипными портретами. Типография Импер. Академии наук. (июнь 1889, неперменный секретарь Академик К. Веселовский). СПТб., 1889. (от Harvard College library). 880 с.

Ровинский, Д. А. Полное собрание гравюр Рембрандта со всеми разнициами в отпечатках [Текст] : 1000 фототипий без ретуши / собрал и привел в порядок Д. Ровинский. – Санкт Петербург : Тип. Императорской акад. наук, 1890. LXXXVIII, 188 стб., 1 л. факс.

Ровинский, Д. А. Полное собрание гравюр Рембрандта со всеми разнициами в отпечатках. 1000 фототипий без ретуши. Собрал и привел в порядок Д. Ровинский. СПТб., тип. Имп. Акад. наук, 1890. [2]с., LXVI стб., [3] с., LXXXVIII стб., 188 стб., 1 л. факсим. + 3 тома Атласа. На русском и французском языках.

Ровинский, Д. А. Рембрандт, Харменс ван Рейн. Полное собрание гравюр Рембрандта со всеми разнициами в отпечатках. 1000 фототипий без ретуши : Атлас : Т. 1-3. Собрал и привел в порядок Д. Ровинский. Спб. : тип. Акад. наук, 1890.

Ровинский, Д. А. Полное собрание гравюр учеников Рембрандта и мастеров, работавших в его манере [Изоматериал] = Oeuvre gravé des élèves de Rembrandt et des maîtres qui ont gravé dans son goût : 478 фототипий без ретуши : атлас. Собрал и привел в порядок Д. Ровинский. Санкт-Петербург. Тип. Императорской акад. наук, 1894. – 41 см

Ровинский, Д. А. Полное собрание гравюр Адриана Ван-Остаде [Текст] : 221 фототипия без ретуши. Собрал Д. А. Ровинский ; привел в порядок и снабдил предисл. Н. Д. Чечулин. Санкт-Петербург. издание С. Н. Котова, 1912. – 20 с., л. 21–122 : ил.

Ровинский, Д. А. Дополнение к труду Д. А. Ровинского: Полное собрание гравюр Рембрандта со всеми разнициами в отпечатках [Текст] : 94 фототипии без ретуши, собранные и напечатанные Д. А. Ровинским. привел в порядок и описал Н. Д. Чечулин. – Санкт-Петербург. издание книгопродавца С. Н. Котова, 1914. – 15, [1] с., л. 17–81 : ил., портр.; 42 см.

Ровинский, Д. А. Русские народные картинки. В 2 т. Собрал и описал Д. Ровинский. СПб. Тропа Троянова, 2002. 341 с., [8] л. цв. ил. : ил.; 30 см.

Ровинский, Д. А. Подробный словарь русских гравюров XVI–XIX вв. : [в 2 т.] : с 720 фототип. и 210 цинкогр. в тексте. сост. Д. А. Ровинский. [Репр. изд.] – Москва : Центрполиграф, 2004.

Ровинский, Д. А. Подробный словарь русских гравюров XVI–XIX вв. : [в 2 т.] : с 720 фототип. и 210 цинкогр. в тексте. сост. Д. А. Ровинский. – [Репр. изд.] – Москва : Центрполиграф, 2004.

Т. 1: А-И. – 2004. – [6] с., 448 стб. : ил. Т. 2: К-и. – 2004. – [2], 449–[1248] стб. : ил.

2. БИБЛИОГРАФИЯ НА МАТЕРИАЛИТЕ ЗА ЮРИДИЧЕСКАТА И ИЗКУСТВОВЕДЧЕСКА ДЕЙНОСТ НА Д. А.РОВИНСКИ

Адарюков, В. Я. Дмитрий Александрович Ровинский : Материалы для его биогр. Петроград , тип. „Сириус“, 1916. – 18 с. : ил.; 26.

Адарюков, В. Я. Добавления и исправления к „Подробному словарю русских гравированных портретов Д.А. Ровинского. Спб. 1889 г.“ / В.Я. Адарюков. – [Санкт-Петербург] : журн. „Старые годы“, 1911. – 89 с., [13] л. ил. и портр. : ил.; 27.

Адарюков, В. Дмитрий Александрович Ровинский. (Материалы для его биографии). – СГ, 1916, апрель – июнь, с. 93–110 (на с. 99–108 напечатан „Список трудов Д. А. Ровинского“, а на с. 108–110 „Статьи и заметки о Д. А. Ровинском“).

Адарюков, В. Я. Архив Дмитрия Александровича Ровинского. // В: Среди коллекционеров, 1921, № 6–7, с. 11–20.

Адарюков, В. Я. Д. А. Ровинский (Материалы для его биографии). // В: Старые годы. 1916. № 4.

Баршевский, В. И. Соображение об устройстве гражданского суда. Возражение против статьи Д. Ровинского. СПТб., 1862.

Берков, П. Н. Материалы для библиографии литературы о русских народных (лубочных) картинках. (К 75-летию выхода в свет „Рус. нар. картинок“ Д. А. Ровинского) М. ; Л., 1957. с. 355–362; 26 см.

Бычков, А. Ф. Д.А. Ровинский и Императорская Публичная библиотека. Ст. акад. А.Ф. Быčkova. Санкт-Петербург. тип. Имп. Акад. наук, 1896. – [2], 7 с.; 24.

Веселовский, К. С. Речь академика К. С. Веселовского, читанная в заседании Общего собрания Императорской Академии наук 19 августа 1895 года в память Дмитрия Александровича Ровинского. СПТб., тип. Имп. Акад. наук, 1895. 3 с.

Веселовский, К. С. Ровинский и Рембрандт. Речь академика К. С. Веселовского. Спб., тип. Имп. Акад. наук, 1896. 8 с.

Веселовский, Н. И. История имп. Русского археологического общества за первое пятидесятилетие его существования. 1846–1896, с. 176–180 и 267 (именно у Н. И. Веселовского сообщается, что автором сочинения на лобковскую премию был также Д. А. Ровинский, см. примеч. 1 на с. 178);

Враская, О. Д. А. Ровинский, его современники и последователи. – В: Народная гравюра и фольклор в России XVII–XIX вв. (К 150-летию со дня рождения Д. А. Ровинского). Материалы научной конференции (1975). М., 1976, с. 5–33.

Данилова, Л. И. Дмитрий Ровинский – создатель уникальной коллекции. – В: Арбатский архив. М. Тверская, 13, 2009. Вып. 2. – с. 407–416.; О коллекционере и исследователе русской лубочной картинки Д. А. Ровинском. – В: Века и дни Москвы моей. М., 2009.

Джаншиев, Г. А. Из эпохи великих реформ [Текст]: (Освобождение крестьян. Отмена телес. наказ. Университ. автономия. Земство. Цензур. реформа. Новый суд. Военная реформа и пр.): историческая справки: с портр. А. М. Унковского и С. И. Зарудного и библиотечную карточкою / [соч.] 5-е доп. изд. – Москва. Т-во тип. А. И. Мамонтова и К°, 1894. – XLIV, 716 с., [2] л. портр.; 21 см.

Дом графики. Музей Д. А. Ровинского. Москва: [б. и.], 2007. – 54, [1] с.: ил., цв. ил., портр.; 33 см.

Забелин, И. Материалы для истории русской иконописи. – В: Временник имп. Московского Общества истории и древностей российских, VII. М., 1850, с. 1–128.

Забелин, И. Е. Воспоминание о Д. А. Ровинском. Ст. гл.-корреспондента Академии И. Е. Забелина. Санкт-Петербург: тип. Имп. Акад. наук, 1896. – [2], 14 с.; 24.

Заболотских, Б. Книжные раритеты. Собиратели и хранители. Москва. Издат. центр „Классика”. 1998, с. 254.

Кони, А. Ф. Собрание сочинений в восьми томах. Под общ. ред. В. Г. Базанова и др. М., Изд. „Юридическая литература”, 1966–1969. Том 5. Очерки биографического характера. Статьи и воспоминания о русских литераторах. М., 1968. 541 с. (Дмитрий Александрович Ровинский. Комент. В. Н. Гиневым и Л. Н. Чертковым (литературоведческая часть)).

Кони, А. Ф. Ровинский (Дмитрий Александрович. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона, СПб., 1889, т. XXVIa, с. 870–873.

Кони, А. Ф. Дмитрий Александрович Ровинский: Очерк / [А. Ф. Кони]. – [Санкт-Петербург, 1896]. – 129–175 с., 607–660; 24.

Кони, А. Ф. О Д. А. Ровинском. Страничка из воспоминаний А. Ф. Кони. – Среди коллекционеров, 1921, № 5, с. 27–28.

Кони, А. Ф. Дмитрий Александрович Ровинский. – Вестник Европы, 1896, январь, с. 129–175 и февраль, с. 607–660.

Острой, О. С. Дмитрий Александрович Ровинский. – В: Сов. библиография, 1988, № 1, с. 56–64.

Мишина, Е. А. Московская школа гравюры XVII–начала XVIII века. Истоки сложения стиля русской народной картинки. диссертация ... доктора искусствоведения: 17.00.04 Санкт-Петербург, 2004 404 с.: 71 05–17/2.

Музей антропологии и этнографии (Петербург). Публичное собрание Императорской Академии наук в память ее почетного члена Дмитрия Александровича Ровинского 10-го декабря 1895 года. Санкт-Петербург, 1896. – [2], 112 с.; 24.

Народная гравюра и фольклор в России XVII–XIX вв.: К 150-летию со дня рождения Д. А. Ровинского. Материалы науч. Конф. 1975. Под общ. Ред. д-ра искусствоведения И. Е. Даниловой. М.: Сов. Художник, 1976. – 369 с.: нот., ил.

Обольянинов, Н. А. Русские граверы и литографы. Доб. к „Словарю русских граверов” Ровинского и „Описанию нескольких гравюр и литографий” Тевяшова / Сост. Обольянинов. – Москва: т-во тип. А. И. Мамонтова, 1913. – [4], 74 с.: ил.; 33.

Образы Божьего мира [Изоматериал]: [выставка]: гравюры, книги, декоративно-прикладное искусство [плакат] Дом графики им. Д. А. Ровинского. [Москва]: Б. и., [2009]. – 1 л.: офсет; 42 x 29,5 см.

Орлов, И. Д. Заметки о некоторых гравированных портретах: Доп. к Подробному словарю [русских гравированных портретов] Ровинского. Сост. по своему собранию И. Орлов. Санкт-Петербург: т-во Р. Голике и А. Вильборг, [1912]. – [4], 92, [8] с., 42 л. ил.: ил.; 30.

Острой, О. С. Дмитрий Александрович Ровинский. – В: Советская библиография. М., 1988, № 1 январь-февраль (№ 227), с. 56–64.

Павловский, А. А. Памяти Д. А. Ровинского. – В: ЗООИД, XIX, 1896, с. 37–45.

Публичное собрание имп. Академии наук в память ее почетного члена Дмитрия Александровича Ровинского. 10-го декабря 1895 года. СПб., 1896. **Забелин И. Е.** Воспоминание о Д. А. Ровинском, с. 3–16; **Стасов В. В.** Воспоминания товарища о Д. А. Ровинском, с. 17–38; **Кони А. Ф.** Общественная и государственная деятельность Д. А. Ровинского, с. 39–93. **Бычков А. Ф.** Д. А. Ровинский и императорская Публичная библиотека, с. 98–104.

Ровинский, Д. А. Некролог. – В: ЖМНП, 1895, июль, отд. IV, с. 20–22.

Рогоза, В. Грандмастер. Очерки. Дмитрий Александрович Ровинский, М., Право, 2009. гл. I, с. 182;

Сведения о положении дел судебного ведомства в губерниях Московской, Тверской, Ярославской, Владимирской, Рязанской, Тульской и Калужской: Ч. 1.

Санкт-Петербург. тип. 2 Отд-ния Собств. е. и. в. канцелярии, 1863. – 30;

Соболевский, Алексей Иванович. Подробный словарь русских гравиров XVI–XIX веков. Составил Д. А. Ровинский. Посмертное издание. Со многими цинкографиями въ текстъ. – СПб. 1895. Рец. Отт. Из: Журн. М-ва нар. Просв., 1896, № 6, с. 384–387;

Собко, Н. П. – В. Г. Перов, его жизнь и произведения. СПб., 1883;

Собко, Н. П. Словарь русских художников, ваятелей, живописцев, зодчих, рисовальщиков, гравиров, литографов, медальеров, мозаичистов, иконописцев, литейщиков, чеканщиков, сканщиков и проч. с древнейших времен до наших дней (XI–XIX вв.). Вып. 1–3 СПб., 1893–99. Том 1, СПб., 1893. 204 с.; Том 2, СПб., 1895. 272 с.; Том 3, СПб., 1899. 276 с. [издани са само т. 1, вип. 1, „А“ (1893), т. 2, вип. 1, „Н“ (1895), т. 3, вип. 1, „Г“ (1899)].

Стасов, В. В. Разбор сочинения Д. Ровинского: Обзорение русского гравирования на металл и на дерев до 1725 года. Состав. В. Стасовым. Перепеч. Из Отчета о втором присуждении награды гр. Уварова. 1858. – с. 1–72.

Стасов, В. В. Разбор сочинения Д. Ровинского: Обзорение русского гравирования на металле и на дереве до 1725 года, составленный В. Стасовым. – В: Отчет о втором присуждении наград Графа Уварова. 25 Сентября 1858 года. СПб., 1858.

Стасов, В. В. Воспоминания товарища о Д. А. Ровинском Ст. В. В. Стасова. – Санкт-Петербург: тип. Имп. Акад. наук, 1896. – [2], 22 с.; 25.

Стасов, В. В. Письма к деятелям русской культуры, 2. М., 1967, с. 287–289 (текст воспоминаний о Д. А. Ровинском Б. Н. Чичерина: приложение к письму В. В. Стасова Б. Н. Чичерину от 5 октября 1895 года).

Старикова, Любовь Михайловна. Дмитрий Александрович Ровинский. Об историке, юристе, коллекционере Д. А. Ровинском (1824–1895) – В: Московский журнал, № 8 (224) м. август 2009, Рубрика: Соотечественники, с.

Тевяшов, Евгений Николаевич. Указатель имен и предметов, упомянутых в Подробном словаре русских гравиров Д. А. Ровинского. Состав. Е. Н. Тевяшов. (Должено в заседаний Историко-филол. Отделения 13 янв. 1899 г.). СПб. тип. Акад. Наук, 1899. – 208 с.

Толстой, Иван Иванович. Д. А. Ровинский – любитель и знаток гравировального искусства: Речь гр. И. И. Толстого. Санкт-Петербург. тип. Имп. Акад. наук, 1896. – [2], 4 с.; 24.

Хромов, О. Р. Д. А. Ровинский и Ф. И. Буслаев – исследователи рус. Лубка. – В: Букинистичная торговля и история книги. М., 1994. Вып. 3.

Хромов[* File contains invalid data | In-line.JPG *], О. Р. Ровинский Дмитрий Александрович. **Сотрудники РНБ – деятели науки и культуры. Биографический словарь, т. 1–4.** Российская национальная библиотека, М., 2011.

Хромов, О. Р. Дмитрий Александрович Ровинский и его „Русские народные картинки“. Москва, Терра, 2003. – 31 с.; 24 см. – (Книжный клуб „Monplaisir”).

Шишкова, Елена Григорьевна. Д. А. Ровинский и его коллекция офортов Рембрандта в контексте коллекционирования и реставрации произведений графики XVIII–XX в. в. автореферат дис. ... кандидата искусствоведения : 17.00.04 / Шишкова Елена Григорьевна; [Место защиты: С.-Петерб. гос. художеств.-пром. акад. им. А. Л. Штигица]. Санкт-Петербург, 2007. – 24 с.

Эпоха великих реформ. (Освобождение крестьян. Отмена телесн. наказ. Университ. автономия. Земство. Цензур. реформа. Гласный суд. Воинская реформа. Город. самоуправление. Из обществ. хрон. Деятели преобр. эпохи) : Ист. справки : С портр. Т. Н. Грановского, Д. А. Ровинского и Н. А. Белоголового. 6-е изд., доп. – Москва. тип. „Рассвет”, 1896. – LXIV, 797 с., 3 л. портр.; 23.

3. БЕЛЕЖКИ

¹ **Ровинский, Дмитрий Александрович** (на рус. **Дмитрий Александрович Ровинский**) (16/28 август 1824 г., Москва – 11/23 юни 1895 г. Бад-Вилдунген, в Пруссия, Германия) – Руски юрист, историк на изкуствата, автор на справочници и изследвания за руските портрети и гравюри от периода XVIII–XIX в. Активен деец на руската реформа в съдебната система и противник на телесните наказания. Член-кореспондент от 04.12.1881, почетен член от 03.12.1893 г. на Руската Академия на науките, Отделение русского языка и словесности. Почетен член Художествената Академия. // В: **Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона**, СПб., 1889, т. XXVI-а, с. 870–873; **Профил на Д. А. Ровински** на официалния сайт на Руската Академия на Науките по http://www.ras.ru/win/db/show_per.asp?P=id-51962.ln-ru.dl-pr-inf.uk-0.

² В приложение се опитваме да предадем **частично съставената библиография** на произведенията на Д. А. Ровински, издадени на руски език.

³ Не посочвам **библиография** на проучваните издания и заглавия, защото списъкът надвишава 4000 библиографски единици. Тук искам да уточня, че благодарение на възможностите на интернет и съвременните електронни комуникации, почти не съществува европейско или американско издание, с което да не съм се запознал, прегледал (анотирал и копира)

и подложил на анализ публикуваните визуални материали. Трудът бе донякъде облекчен от факта, че част, ако не и в повечето, от тези материали се явяват препечатки от съвременните руски периодични издания, което не намалява значението им, а показва доверието и контактите между руските издателства и стотиците други от целия свят.

⁴ **Йорданов, Ст., К. Кънчев.** Забравени свидетелства. Освободителната война в снимките на щабс-капитан М. П. Ревенски. Русе: Авангард-принт, 2008.

⁵ **Кънчев, К.** 134 години от руско-турската война 1877–1878 г., Русенският край и Североизточна България в творчеството на руски и западноевропейски художници. Фотоизложба. Регионална Библиотека „Любен Каравелов“ – Русе, 20 февруари 2012 г.; **Кънчев, К.** 135 години от руско-турската война 1877–1878 г. и Русенския край. Сборна тематична изложба. Регионална Библиотека „Любен Каравелов“ – Русе, 1 март 2013 г.

⁶ Демонстрираните в посочените изложби упоменати в бел. 5 електронни издания на няколко заглавия са в процес на доработка и са осъществени по т. нар. принцип на „самиздат“.

⁷ Тук нямам за цел да правя пълен обзор на публикациите, посветени на творчеството на Д. А. Ровински. В приложение № 2 съм се опитал да обобща основните публикации, които касаят проблематиката.

⁸ Изключение, макар и тематично частично, са изследванията на: **Острой, О. С.** Дмитрий Александрович Ровинский. // Советская библиография. М., 1988, №1 январь-февраль (№227), с. 56–64.

Павлова, Г. В. Дмитрий Александрович Ровинский – правовед и искусствовед. Его роль в становлении и развитии русского искусствознания. Автореферат. Държавен Руски музей. СПТб., 2012; **Шишкова, Елена Григорьевна.** Д. А. Ровинский и его коллекция офортов Рембрандта в контексте коллекционирования и реставрации произведений графики XVIII–XX в. в. автореферат дис. ... кандидата искусствоведения [Место защиты: С.-Петербург. гос. художеств.-пром. акад. им. А. Л. Штиглица]. Санкт-Петербург, 2007. – 24 с.; **Мишина, Елена Александровна.** Московская школа гравюры XVII – начала XVIII века. Истоки сложения стиля русской народной картинки. диссертация ... доктора искусствоведения : 17.00.04 Санкт-Петербург, 2004 404 с. : 71 05–17/2; **Данилова, Л. И.** Дмитрий Ровинский – создатель уникальной коллекции. // Арбатский архив. М. Тверская, 13, 2009. Вып. 2. – с. 407–416.; О коллекционере и исследователе русской

лубочной картинки Д. А. Ровинском. // Века и дни Москвы моей. М., 2009.

⁹ Тук се ограничавам да предам в края на изложението частична **библиография**, главно на изкуствоведските трудове на Д. А. Ровински, свалени от различни сайтове на общодостъпни източници или цитирани в различни проучвания. Орфографията на текстовете е запазена според оригиналните издания.

¹⁰ **Ровинский, Д. А.** Русския народныя картинки. Кн. II. Листы исторические, календари и буквари. // *Сборник отделения русского языка и словесности Императорской академии наук.* Т. XXIV, СПТб., Тип. Имп. Академии наук, 1881.

¹¹ За изданието библиография в: **Антикварная книжная торговля Соловьева, Н. В.** Каталог № 105, Спб., 1910, „Редкие книги“, Livres Rares, № 347 ... 500 р.; **Венгеровы, А. А. и С. А.** „Библиохроника“, т. I, Москва, 2004, № 86; **Н.Б.** „Русские книжные редкости“. Опыт библиографического описания. Часть I. Москва, 1902, № 490; **Бурцев, А. Е.** Обстоятельное библиографическое описание редких и замечательных книг. Том VI, СПб., 1901, № 1819.

¹² **Собко, Николай Петрович (9/21 юни 1851, Царское село – 16/29 август 1906, Санкт Петербург)** – руски изкуствовед и библиограф. 1871–1884 г. служител в Императорската публична библиотека в Санкт Петербург. Освен многото библиографски статии издава и ред изкуствоведчески книги, илюстрирани каталози на художествени изложби, посмъртни издания на трудовете на Д. А. Ровинский и др. От 1892 г. е редактор на сп. „Искусство и Художественная Промышленность“, издание на Императорското общество за поощрение на художниците, чийто секретар е дълги години.)

¹³ **Ровинский, Д. А.** Русския народныя картинки. Кн. II. Листы исторические, календари и буквари. Заключение и алфавитный указатель имен и предметов. // В: *Сборник отделения русского языка и словесности Императорской академии наук.* Т. XXIV, СПТб., Тип. Имп. Академии наук, 1881, с. 313–314.

¹⁴ **Ровинский, Д. А.** Подробный словарь русских гравиров XVI – XIX в. Посм. изд. ред. Н. Собко, СПТб., 1895, с. 39.

¹⁵ За него подробно В: **Лебедевский, М. С.** Гравер Петровской эпохи Алексей Zubov. М., Изд. Искусство, 1973.

¹⁶ Ограничавам се да посоча само най-значимите. **Йорданов, Ив.** Новооткрити манастири край В. Търново. // Завети, 1, 1934, № 11–12; **Гандев, Хр.** Българската народност през 15 век. Демографско и етнографско изследване. С., 1972; **Гандев, Хр.** Фак-

тори на Българското възраждане (1600–1830). // В: Проблеми на Българското възраждане. С., 1976; **Нешев, Г.** Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977; **Снегаров, Ив.** Исторически вести за Търновската митрополия. // ГСУ БФ. XX, 5, 1942/1943, с. 5, 32 и 35.; **Снегаров, Ив.** Културни и политически връзки между България и Русия през XVI–XVIII в. С., 1953.; **Каранешев, И.** История на общежителния манастир „Св. Преображение Господне“ при гр. В. Търново. В. Търново, 1927; **Савов, М.** Манастиря „Св. Преображение Господне“ край В. Търново. В. Търново, 1941; **Загорски, Ив.** Манастирите във Великотърновска епархия. Историко-стопански бележки. С., 1947; **Архимандрит Нестор.** Нови данни за историята на Преображенския манастир по руски източници. // Църковен вестник, № 14, 11 май 1977.

¹⁷ **Христов, Х. И.** Културни и политически връзки между манастирите от Великотърновския край и Русия през XVI–XIX в. // Руско-български връзки през вековете. БАН, Единен център по история. С., 1986, с. 138.

¹⁸ **Архимандрит Нестор.** Цит. съч., с. 6.

¹⁹ **Ровинский, Д. А.** Русския народныя картинки. Кн. II..., с. 314.

²⁰ **Олсуфиев, Адам Василиевич** (16/27 януари 1721, Петербург – 27 юни/8 юли 1784, Петербург) – граф, действителен таен съветник, изтъкнат деятел на руското просвещение, любител на литературата, покровител на операта и театъра, колекционер, кабинет-министър и стас-секретар на императрица Екатерина II. За него в: **Олсуфьев, Дмитрий Адамович.** Краткая биография статс-секретаря Екатерины II А. В. Олсуфьева. Извлечение из письма к А. Спаде. – В: Русский архив, СПТб., 1870. № 7;

²¹ **Искюль, С. Н.** Французы в Москве в 1812 году. с. 64; **Шаховской, А. А.** Первые дни в сожженной Москве. Сентябрь и октябрь 1812 г. По запискам кн. А.А. Шаховского. Пожар Москвы. По воспоминаниям и запискам современников: Ч. 2. М., Образование, 1911, с. 95, 99; **Французы в Москве.** Русские мемуары. Избранные страницы. 1800 – 1825 гг. М., изд. Правда, 1989. с. 164 – 168.

и от сайта: <http://annuaire-fr.narod.ru/statji/FE2012/Iskule.pdf>

²² Сведенията, че Д. А. Ровински е откупил от следниците и е притежавал част от колекцията на А. В. Олсуфиев, основно отпечатъци на руски гравюри и на „народни картички“, се потвърждават от няколко източника, за което твърди и изследването на **Рас-**

сказова, Л. В. Усадебные собрания Пензенской Губернии: закономерности и особенности. Материалы XII Боголюбовских чтений. Саратов, 30 юни 2010.

²³ **Лебедевский, М. С.** Гравер Петровской эпохи Алексей Зубов. М., Изд. Искусство, 1973, с. 45–49.

²⁴ Днес тези томове са забранени за износ извън пределите на Русия и се таксуват като движими паметници на културата.

²⁵ **Улянинский, Дмитрий Василиевич (11/23 юни 1861, Тула – 15 февруари 1918, Москва)** Изтъкнат руски библиофил и библиограф. Роден в семейството на небогато дворянско семейство на лекар. От 1886 г. до смъртта си е член на Руското библиографско общество при Московския университет, като по-късно е и негов председател. В края на живота си издава уникален каталог, включващ над 4400 заглавия, придружени с кратки анотации за съответното издание „Библиотека Д. В. Улянинского. Библиографическое описание“ в 3-х томах М., 1912–1915. През 1918 г. след революцията е лишен от от държавната си служба и квартира, от което е в невъзможност да продължи събирателската си дейност и слага сам край на живота си. **Улянинский, Д. В.** Среди книг и их друзей. М., Типография „А. Н. Иванов и К°“, 1903. 145 с.

²⁶ **Бекетов, Платон Петрович (11 ноември 1761 г., Симбирск-6 януари 1836 г., Москва)** – Колекционер, иконограф и издател, почетен член на Московския университет. През 1798 се установява в Москва, а в 1807 г. открива собствена типография. През 1811 г. Бекетов е избран за Председател на основаното през същата година Московско общество за история и древности российский“ и е такъв до 1823 г. // Исторический вестник, СПТб., 1884 г., кн. 6, с. 499.

²⁷ **Центральный** Государственный архив литературы и искусства (ЦГАЛИ). Ф. 46. Оп. 1. Ед. хр. 581. л. 354–355.

²⁸ **Ровинский, Д. А.** Словарь русских гравированных портретов. Т. IV, с. 93–97, 226, 254, 427, 451, 452, 470, 480, 567, 569 // В: Приложение № 2 к XXI тому Записок Императорской академии наук. СПТб., 1872.

²⁹ **Государственный Русский Музей (ГРМ).** Ф. 144. Ед. хр. 40. л. 26–7.

³⁰ **Отдел рукописей** Государственной Публичной Библиотеки (ОР ГПБ). Ф. 124. Ед. хр. 3675. л. 3 об.

³¹ **Адарюков, В. Я.** Архив Дмитрия Александровича Ровинского. // В: Среди коллекционеров, 1921, № 6–7, с. 11–20.

³² **Красная** газета. 1924. 24 окт. Вечерный выпуск.

ИЛЮСТРАЦИЯ И ХУДОЖЕСТВЕНО ОФОРМЯНЕ НА ИЗДАНИЯТА НА КНИГОИЗДАТЕЛСТВО „ХЕМУС“ (1918–1948)

Маргарет Поппетрова

Книгоиздателство „Хемус“ започва своята дейност (1918 г.), когато българската илюстрация и оформление на книгата са още недоразвити. Издателствата рядко използват художници за илюстратори и за оформяне на корици. Последните се оформят главно шрифтово. Често се използват допълнителни готови украсителни елементи – винетки. Те се слагат на корицата, на титулната страница, в края на текста на отделни глави, разкази и други обособени части. Тези винетки не се изработват за всяка книга, а са закупувани готови от чужди издатели и печатници. Разпространените шрифтове са малко на брой, букви (литери) се закупуват от чужбина. Илюстрациите за преводните книги също са заемани отвън. Оригиналната българска илюстрация е описателна. Промяна при оформянето на кориците има с утвърждаването на стила сецесион и в България. Но и тогава се срещат често комбинации от работи на български художници и използвани готови, внесени от вън украсителни елементи¹. Системно разработване на български шрифтове започва едва след Първата световна война². Според някои съвременници, например издателя Петър Карапетров, дотогава няма особени постижения и в художественото оформление, и в техниката при издаването на книги³.

През 20-те години обаче *„книгата като художествен предмет“* получава своето *„значимо място в културния живот“*⁴. Осъзнава се значението на *„външната заглавна корица на книгата“*, факта, че корицата *„и от художествена страна, и от търговска страна привлича, говори за книгата“*⁵. Според изкуствоведа Валентин Ангелов, *„20-те и 30-те години са благоприятно време за нов тласък в развитието на българската илюстрация, а с нея и на художественото оформление на книгата“*⁶. Изда-

телство „Хемус“ се развива при такива условия в първото десетилетие след създаването си.

Дейността на „Хемус“ и на „Т. Ф. Чипев“ е с основно значение за развитието на изкуството на книгата (оформлението, полиграфската изработка) и книжната илюстрация и особено на детската книга след Първата световна война⁷. В публикациите от неговото време, както и в тези, писани след като издателство „Хемус“ престава да съществува, се отбелязва неговата важна роля за създаване на художествен облик на българската книга. Според Васил Йончев, *„първото издателство, което си постави проблема за оформяне на книгата, беше „Хемус“*⁸.

Почти няма илюстратор, който да не е работил над издания на „Хемус“: Сирак Скитник (Панайот Тодоров) (Сливен, 1883–1943), Александър Божинов (Свищов, 1878–1963), Петър П. Морозов (Русе, 1880–1951), Никола Кожухаров (Казанлък, 1892–1971), Димитър Гюдженев (Стара Загора, 1891–1979), Васил Захариев (Самоков, 1895–1971), Райко Алексиев (Пазарджик, 1893–1944), Вадим Лазаркевич (Белая Церковь, Русия / Украйна, 1895–1966), Илия Бешков (Долни Дъбник, 1901–1958), Георги Атанасов (Ямбол, 1904–1952), Пенчо Георгиев (Враца, 1900–1940), Илия Петров (Разград, 1903–1975), Никола Тузсузов (Провадия, 1900–1976), Минчо Никифоров (Севлиево, 1895–1962), Борис Ангелушев (Пловдив, 1902–1966), Веселин Стайков (Пещера, 1906–1970), Нева Тузсузова (Стара Загора, 1908–1991), Александър Поппилов (Кула, 1916–2001), Никола Мирчев (Кюстендил, 1921–1973) и др.

Работата на илюстраторите се осъществява в две направления⁹. Едното е при графично оформяне на книгите – избор на шрифт, цвят и вид на корицата, илюстрация или графично решение на корицата и др. Второто е при илюстриране на

книгите, главно на детските. И в двете посоки издателството има значителни постижения, които открояват книгите му.

Още при основаването на „Хемус“ започват две „илюстровани“ поредици. Първата е „Детска радост“, предназначена, както гласи издателският текст, „за деца от първоначалните училища“. В нея се представят главно преводни книги и някои съчинения от български автори. Илюстрациите най-често са заимствани от чуждите издания от които е превеждано (руски, германски, френски), но има и преводни и преразказани издания с илюстрации от български художници като П. П. Морозов и Н. Кожухаров.

Втората се нарича („Илюстрована“) – „Малка библиотека за ученици от прогимназиите“. Тя прилича по съдържание на първата. Там също илюстрациите са от български и чужди автори, между които например Е. Томсън-Сетън. Книжките са малки по формат (16°) и са с произволен брой илюстрации – някои с по 3 до 4, а други достигат до 20. Например „Отсечената ръка“ от Вилхелм Хауф е с три илюстрации, докато „Халифът щърк“ от същия автор – с 18, а „Али Баба и четиридесетте разбойници“ е с 20. Илюстрациите от чужди художници са много популярни в периода между 1918 г. и края на 20-те години, а отделни продължават да се публикуват и след това при преиздаване на някои заглавия. Значителна част от тях просто разказват дадена сцена от текста – например тези от античната или старогерманската митология. Авторите – Франц Шефен, Ф. Бедие, Ф. Мадален и др. не са сред известните имена на графиката и някои дори не могат да се открият в специализираните речници. Открояват се единствено илюстрациите от японски художници към „Японски приказки“, 1924 г.

Илюстрациите на българските детски книги, според изкуствоведката Румяна Дончева¹⁰, първоначално са в реалистичен дух, което ги сближава с илюстрацията от XIX век, като едновременно с това се срещат илюстрации в типично сецесионов стил. Нейните наблюдения се потвърждават например с книгата на Макс Нордау „Сърдечната нишка“ (1919 г.)

Постепенно издателство „Хемус“ започва да публикува предимно илюстрации от български автори, но в отделни случаи, например при преразказаните от Ран Босилек „Приказки“ от Братя Грим в 6 тома (1939–1940 г.) използва отново илюстрации от чужди художници. Продължава прак-

тиката някои преводни книги да се издават с оригиналните илюстрации. „Хемус“ използва популярните илюстрации на Хелън Страти към Андерсеновите приказки (напр. „Дивите лебеди“). Такъв пример също са трите книги за приключенията на датското момиче Биби от Карин Михаелис с оригиналните илюстрации на Хедвиг Колен (1936, 1938, 1941 г.). Ескимоската приказка „Кагсагсуг“ също е отпечатана с оригиналните рисунки, които са от Шарлот Файт (1926, 1933 г.).

Сред българските художници, илюстрирали детски книги още в първите години от съществуването на „Хемус“, са Петър П. Морозов, Димитър Гюдженев, Сирак Скитник. Сред тях изпъква Никола Кожухаров, който в библиотека „Детска радост“ илюстрира „Златното пиле“, „Овчар и самодива“ „Силян щърка“ и др. В тези илюстрации той създава свой приказен стил, съвсем близък до някои популярни тогава чужди образци¹¹.

Силна промяна в облика на илюстрованите издания на „Хемус“ настъпва с появата на съвсем млади художници като Илия Бешков и Георги Атанасов. Те са още студенти в Художествената академия – Бешков завършва през 1926 г., а Атанасов – през 1927 г. Заедно с появилите се в издателството през 1922 г. Вадим Лазаркевич те решително променят облика на илюстрацията на детската книга. Тяхното участие в работата на издателството показва вниманието, което там се отделя на илюстрованите издания. За тяхното привличане, особено това на Георги Атанасов, основна заслуга има Ран Босилек¹².

Към края на 20-те години издателството се ориентира към цветната илюстрация. Такава започват да рисуват И. Бешков, Ал. Божинов, В. Лазаркевич, Г. Атанасов и други. Установяват се две практики. При първата, илюстрациите се отпечатват на специална гланцова хартия и се залепват ръчно в текста, а при втората между текста са вмъква празен лист, на който е отпечатана илюстрацията.

През 20-те години благодарение усилията на поредица илюстратори, работещи за „Хемус“, „Чипев“ (а и за издателството на Министерството на народното просвещение) се създава българската детска илюстрована книга. И. Бешков, Г. Атанасов, Ал. Божинов, В. Лазаркевич работят едновременно за двете издателства. Практиката на издателствата тогава не включва назначаването на илюстратори, а те работят на хонопар – за една, за няколко книги, за поредица и пр.¹³

„Частният издател потърси художника, потърси добрия вкус, потърси труда на компетентния и с това даде съвременна насока на работата си” – пише изкуствоведът Сирак Скитник¹⁴.

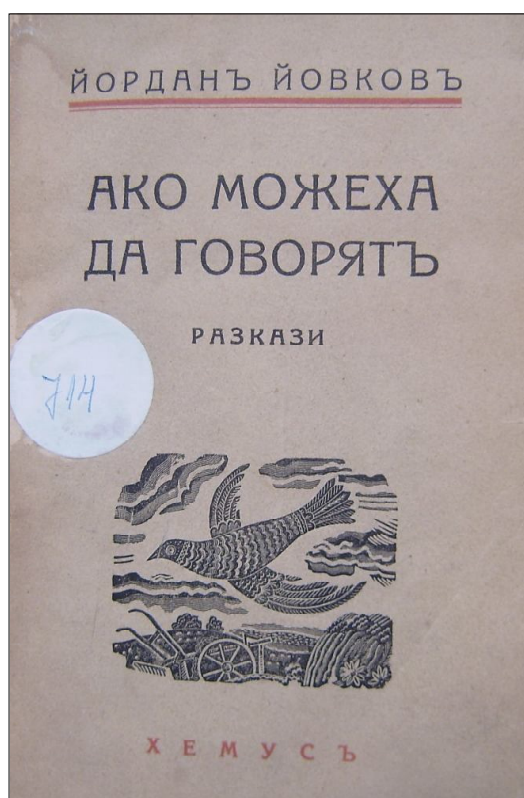
В края на 20-те и началото на 30-те години български детски книги участват на изложби в Женева, Швейцария, Брюксел, Белгия и Прага, Чехословакия. Там те предизвикват интерес и представят добре издателствата. В Женева през 1929 г. „Хемус” например участва с такива различни в стилово отношение илюстрирани книги като „Малкия юнак” на Р. Демел с илюстрации от Макс Мецгер (Германия, около 1900 – след 1945) и „Трите баби” на Елин Пелин, илюстрирана от Ал. Божинов¹⁵. Участието в Прага (1934) е съпроводено с публикации, в които се анализира българската детска книжна илюстрация, особено книгите на „Хемус” и „Чипев”, като забележително явление в съвременното книгоиздаване. Един пражки вестник отбелязва: „Със своята свежест, пъстрота и художествена стойност ни пленява главно българската детска книга ... На това поле с българите трудно ще можем да се съревноваваме.”¹⁶

Успехите на българските книгоиздатели в чужбина подтикват Държавната печатница в София

да учреди през 1933 г. специална награда за „най-хубаво издадена книга”. Отличени са по три книги от издателствата „Чипев” и „Хемус”. Това е поредното свидетелство, че те двете се налагат като водещи при оформяне на книгите. От „Хемус” са отличени „Приказен свят”, Т. I, от Ангел Каралийчев, с илюстрации на И. Бешков, „Жива вода” от Ран Босилек, илюстрации на Г. Атанасов и „Стас и Нели” от Хенрик Сенкевич, с илюстрации на В. Лазаркевич¹⁷.

„Хемус” има свободни разбирания за илюстрирането и илюстрациите. В един и същи момент се появяват илюстрации в стил сецесион, както и такива, които са в стила на експресионизма и, заедно с това – илюстрации, чрез които се правят опити да се създаде национален български илюстрационен стил. Появяват се и експерименти като близките до детската рисунка илюстрации на Макс Мецгер към „Малкият юнак”, „Поема за безстрашни момчета” от Рихард Демел, 1924 г.

При „Хемус” отсъства практиката само един художник да илюстрира произведенията на един писател. Произведения за деца от Елин Пелин например са илюстрирани от П. П. Морозов – „Петльо гerez”, 1919; Георги Атанасов – „Правда и кривда”, 1927; Александър Божинов – „Трите

баби”, 1930, „Дядовата ръкавичка”, 1937; Вадим Лазаркевич – „Цар Шишко”, 1930, „Сватбата на Червенушко”, 1932; Илия Петров – „Златни люлки”, 1938; Минчо Никифоров – „Кумчо Вълчо и Кума Лиса”, 1939, „Ян Бибиян”, „Ян Бибиян на луната” 1934, 1939, „Страшен вълк”, 1944 и др. Книги на Константин Константинов за деца илюстрират Г. Атанасов, В. Лазаркевич и сестрата на писателя Донка Константинова. „Хемус” отпечатва в 1934 г. две книги за деца на Дора Габе – „Горската къщичка”, илюстрирана от Бешков и „Диви крушки” – от Лазаркевич.

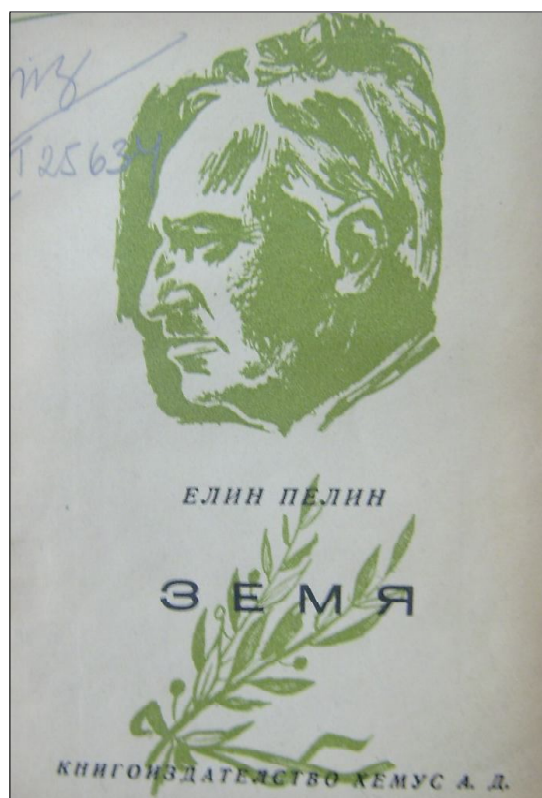
Илия Бешков работи над книгите на различни автори, но може да се разглежда като художника на Ангел Каралийчев. Той илюстрира основни негови книги за деца: „Приказен свят” (разкази, 3 тома) 1929–1930 г.; „Ането”, 1938 г.; „Тошко Африкански”, 1940 г. Художникът има големи заслуги за широката популярност на двете повести за деца.

Ран Босилек работи основно с двама художници – В. Лазаркевич и Георги Атанасов, но Лазаркевич е възприеман от обществеността като илюстратора на известния автор. Той прави художественото оформление на близо 40 негови книги, сред които едни от най-ранните му произведения и илюстрира „Дядо и баба”, 1923 г., „Косе Босе”, „Кумчо Вълчо”, „Кума Лиса” – всички 1925 г., „Еж-

ко Бежко” – 1931 г., „Синчец” – 1930 г., цикълът хумористични детски разкази „Патиланчо”, 1925 г., „Патиланско царство”, 1927 г. „Бате Патилан” 1927 г., „Патиланчо Данчо”, 1929 г. и мн. др.

С илюстрациите си на три книги на Ран Босилек Георги Атанасов го прославя, като го свързва с най-големите международни успехи на българската илюстрация. Партньорството между писателя и илюстратора има за резултат отпечатаните една след друга три книги с преразказани български народни приказки. „Незнаен юнак” (1932 г.), „Неродена мома” (1932 г.), „Жива вода” (1933 г.). Тяхната поява е приветствана от критиката. Те се превръщат в еталон за отлично художествено и полиграфско изпълнение. Книгите получават (1932 г.) премията Шумейкър (присъждана от пълномощния министър на САЩ в България) за художествено оформена книга¹⁸. Ангел Д. Ангелов в книгата си за Георги Атанасов твърди:

„Времето през 1933 и 1934 е периодът на трите големи книги... Живата вода, Неродена мома и Незнаен юнак – това са книгите, които претърпяха много издания, харесаха се в чужбина, очароваха и дълбоко се запечатиха в паметта на децата от тогавашното поколение”¹⁹.

За илюстрирането на сп. „Детска радост” и приложението му в. „Врабче” издателството привлича Н. Кожухаров, Ал. Божинов, И. Бешков, Г. Атанасов. Особено активен е Лазаркевич. Още при появата си в издателството той работи над всички видове негови издания. Негов е и един от опитите за български комикс „Гарван грачи. Смешен филм за деца” по идея и с текст от Ран Босилек, 1936 и 1943 г.

Много рядко издателството отпечатва илюстрации към книги за възрастни. Независимо от това, още съвсем рано то прави едно от най-забележителните, според историците на българското изкуство, илюстровани издания²⁰: „Български балади” от Теодор Траянов (1921 г.), със 7 илюстрации на Сирак Скитник. Друг пример за илюстрация, която получава много висока оценка, е съкратеното издание на „Записки по българските въстания” (озаглавено „Априлското въстание 1876”) на Захари Стоянов, с дърворезби на Веселин Стайков (1938 г.).

Сред забележителните илюстрации за книги на „Хемус” се нареждат работите на Илия Петров към поемата „На повратки в село” от Николай Марангозов (1940 г.), на Нева Тузсузова (заглавни илюстрации към всеки текст) към „Неповторимото”, пътеписи от Ана Каменова (1942 г.), на Борис Ангелушев към поемата за деца от Лъчезар Станчев „Българска олимпиада с най-весела награда” (1943 г.) и към „Стара българска литература” от Георги Константинов (1942 г.).

В стремежа си да разнообрази илюстрованите си издания издателството сменя художниците при повторните издания на някои книги. Пример в това отношение е книгата „Пижо и Пендо” на Елин Пелин. Тя е илюстрирана от трето до шесто издание (1921–1939 г.) от Райко Алексиев, а от седмо издание (1942 г.) от Александър Божинов.

Освен на илюстрациите издателството обръща внимание и на оформлението на книгите. При детските издания практиката е на корицата да има илюстрация. При книгите за възрастни преди всичко оформлението е шрифтово с или без рамка. В някои случаи, като корици на „Съчинения” на Христо Смирненски (1932–1933 г., т. I–III), се използва графичен портрет и популярните за времето комбинации от линии. По-късно някои корици ще бъдат оформяни с корична ри-

сунка (винетка) – каквато прави В. Захариев за романът „Чифликът край границата” на Йовков (1934), или с портрет (профил, полуанфас с лицето на автора) на корицата – например съчиненията на Елин Пелин (1938 г.) от неозначен художник (Б. Ангелушев ?)²¹.

Йордан Йовков при работата си с издателството постепенно налага свой стил на оформяне, който става като еталон и за други книги на „Хемус”. Фактически писателят налага в българската практика популярния след Първата световна война, френски стил за оформлението на кориците и книжното тяло. При подготвянето на изданието на „Старопланински легенди” писателят изразява в писма от Букурещ, от октомври, ноември и декември 1926 г. до поета Николай Лилиев и литературния критик Владимир Василев своите виждания за цвят и плътност на хартията, за шрифта. За оформлението на корицата той иска да се работят 2-3 проекта, като предлага комбинации за подредба на заглавието, както и за оформлението на заглавната страница на всяка една от легендите. За образец той избира корицата на „Последна радост”, също издание на Хемус от 1926 г., първата книга, която издателството му отпечатва: *„Нареждането на корицата (заглавието) е също една важна работа пише Йовков, – „Между хартията и корицата да има хармония”*²².

Като цяло книгите на „Хемус” получават висока оценка от съвременниците си за своето оформление: *„Изданията на това издателство се отличават по своята художествена графическа изработка”,* смята Петър Карапетров в 1932 г. За съчиненията на Йовков той пише: *„Съдържанието на книгата е в пълна хармония с външния ѝ вид, с графичното ѝ оформление”*²³.

Поетесата Елисавета Багряна си спомня как с помощта на Сирак Скитник и съдействието на писателя Светослав Минков е подбран материалът за луксозната корица на стихосбирката ѝ „Сърце човешко” (1936 г.)²⁴.

В края 30-те години „Хемус” предприема стъпки към промяна на облика на някои от изданията и облика на поредиците. Привлечен е Борис Ангелушев (1938 г.), който оформя кориците, особено на подвързаните с платно издания – на-

пример на П. П. Славейков, П. Ю. Тодоров, Иван Вазов, П. Р. Славейков. Назначаването му в издателството представлява нов етап в оформянето и илюстрирането на книгите на „Хемус“. График с отлична професионална подготовка в областта на илюстрацията, получена в Германия, Ангелушев задава модел на оформяне на отделни поредици, който, според съвременници и изследователи, променя облика на българското книгоиздаване²⁵. Това, което издателството чрез неговата оформителска дейност показва, се поема от новообразувани издателства (например „Перун“) и става една основна тенденция при книгоиздателската продукция. Трябва да се посочи, също че „Хемус“ е първото българско издателство, което назначава свой щатен художник – оформител. Десетте години, в които Ангелушев работи за издателството, са свързани и със стремеж да се създаде национален български оформителски и илюстрационен стил. Като илюстратор при „Хемус“ той разработва портретни скици на български писатели и възрожденски дейци, както и потрети и композиции със сюжети от средновековната българска история и Възраждането. Това, което Ангелушев създава в 1942–1945 г. по повод двете части на историята на българската

литература от Георги Константинов, става образец за графично изобразяване на двете исторически епохи.

Атанас Стойков твърди: „Заслугата на Ангелушев се състои в това, че създаде общ стил във външния вид на книгите, така че читателят безпогрешно да може да ги разпознава и лесно да се ориентира в тях. Същевременно за всеки тип литература, за всяка поредица той съумя да намери графични елементи, които да ги изразяват. Главните черти в оформлението на книгите на издателство „Хемус“ са прегледност, простота и красота”²⁶.

Дори когато главен илюстратор на „Хемус“ е Ангелушев, издателството не изоставя практиката да използва едновременно различни оформители. Например на Веселин Стайков е възложено да изработи кориците (с портретни рисунки) на книги с избрани произведения на български възрожденски писатели (Пърличев, Н. Бозвели, Фотинов).

Графичното оформление на изданията на „Хемус“ е част от темата за развитието на българската илюстрация и за нейните стилови особености. За издателството и неговото значение за изкуството на илюстрацията се споменава на-

пример в публикации от Сирак Скитник, Никола Мавродинов, Ангел Д. Ангелов, Ирина Генова, Валентин Ангелов и други изкуствоведи.

Повечето автори, които пишат за българската илюстрация, отбелязват силното влияние на стила сецесион върху нея. Това е първият стил в изкуството, през който пълноценно преминава българското общество след Освобождението. Изкуствоведите изтъкват и влиянието на руски илюстратори, като Иван Билибин (особено върху Г. Атанасов) и на английската илюстрирана книга от началото на XX в. От сецесиона българската илюстрация заема стилизация, орнаменти, декоративност, ярки цветове, използването на много злато и др. Влияние на този стил са изпитали голяма част от основните илюстратори на „Хемус“ – Ал. Божинов, Н. Кожухаров, Г. Атанасов, В. Лазаркевич, дори в произведенията на ранния Бешков има сецесионов белез²⁷.

Илюстраторите на „Хемус“ не се ползват с еднаква почит между съвременниците си. Така например изкуствоведът Никола Мавродинов оценява много високо творчеството на Бешков и Божинов, изразява някои критики към Г. Атанасов и напълно отрича възможностите на В. Лазаркевич²⁸. Въпреки това, именно Лазаркевич, със своите детски илюстрации за „Хемус“ е художникът, с който обществеността свързва постиженията на българската илюстрация между двете световни войни.

Когато се пише за илюстрацията и графичното оформяне на изданията, които „Хемус“ прави, трябва да се отбележат и емблемите (запазеният знак) на издателството. Съществуват пет разновидности. Първата, най-разпространената и най-старата (от 20-те години), е кръгла. Тя включва планина, гора и надпис с името на издателството. Разполага се на титула и (или) на кориците, а може да се постави и отзад на корицата. Нейни разновидности се поставят като преге на твърдите корици на речниците, издавани от „Хемус“. По-късно, през 30-те години се появява втора емблема, значително по-изчистена, която е в духа на тенденциите към лаконизъм, които тогава се разпространяват в графичното изкуство. Представлява силно стилизирана рисунка на планина, в правоъгълно поле, която се отпечатва вътре, на авантитула горе вдясно. Тя изпълнява ролята на

издателския знак, докато на корицата/титула се изписва само името на издателството. Третия вид емблема представлява стилизиран вариант на първата, като планината не е поставено в никаква рамка (кръг или правоъгълна) и не е свързана с надпис. Появява се в самия край на 30-те години на някои корици. Пак по същото време се появява четвърти вид – стилизирана планина с надпис – името на издателството във вертикално разположена елипса. Поставяна е върху авантитула. Петият вид е надпис „Хемус“ в плетеница. Тя се поставя на авантитулната страница, на корица, на задна корица. Създадена е също през 30-те години. Използва се почти до края на съществуването на издателството (1948 г.).

Може да се обобщи, че „Хемус“ (без да се подценява ролята на „Т. Ф. Чипев“, и много по-късно – и на „Перун“) допринася за повишаване на изискванията от страна на издателите към оформлението на изданията. Големи са заслугите на издателството при създаването на българска специфика при оформяне и илюстриране на книгите за деца. „Хемус“ има и принос към създаването на национален български стил в илюстрацията, който от там се пренася като стил в графичното изкуство въобще. През 30-те години това е стилът, създаден от Георги Атанасов чрез илюстрациите му, чрез календарите за сп. „Детска радост“ и чрез поздравителните картички, които той създава за „Хемус“ през 1935 г.²⁹

В началото на 40-те години се оформя друго графично представяне на българското минало – това на Борис Ангелушев. Неговите основни образи са портретни скици и композиции към издания на „Хемус“ – каталози, общите прегледи на старобългарската литература от Г. Константинов и др.³⁰

Направеното от „Хемус“ в областта на илюстрацията и оформянето на книгата му отрежда основно място в изкуството на българската книга през първата половина на XX в.

БЕЛЕЖКИ

¹ Йончев, В. Книгата през вековете. С., 1976, с. 228–229, 238; Станкулов, Ж. Изкуство на печатната книга. // Българска книга. Енциклопедия. С., 2004, с. 192.

За развитието на илюстрацията до първите две десетилетия на XX в., т.е. до времето когато се създава „Хемус“ вж. **Киров, М.** Насоки в развитието на българската илюстрация през периода 1878–1920 г. // Из историята на българското изобразително изкуство, т. II, С., 1983, с. 48–84; **Генова, И.** Полиграфията и модерният стил. Сецесион/Ар нуво в България. // История на книгата – начин на живот. Сборник в чест на А. Гергова. С., 2002, с. 285–317.

² За развитието на българските шрифтове вж. **Долапчиев, Т.** Кратка енциклопедия на графиката. С., 1947.

³ **Карапетров, П.** Книгата у нас. Преглед от графическо гледище. // Български печат, I, 1932, № 1, с. 26.

⁴ **Маринска, Р.** Двадесетте години в българското изобразително изкуство. С., 1996, с. 127.

⁵ **Карапетров, П.** Цит. съч., с. 26.

⁶ **Ангелов, В.** Никола Кожухаров. По стъпките на един разностранен талант. С., 2003, с. 131.

⁷ **Йончев, В.** Цит. съч., с. 228

⁸ Пак там.

⁹ Сведения за книгите и илюстраторите могат да се вземат от различни каталози на издателството като например: Хемус. Каталог за 1924. С., 1924, както и от репертоара „Български книги 1878–1944“, т. I–VI, С., 1978–1986. Във фонда на издателството са запазени и договори за илюстриране с Н. Атанасов, В. Лазаркевич, И. Бешков, М. Никифоров и др.

¹⁰ **Дончева, Р.** Изложбата на българската книга в Прага през 1934 година. // Изкуствоведчески четения, 2009. С., 2010, с. 42–43.

¹¹ **Ангелов, В.** Цит. съч., с. 132–133.

¹² **Ангелов, А.** Георги Атанасов. С., 1966, с. 17.

¹³ Вж. примери в: БИА НБКМ, ф. 260, а.е. 20.

¹⁴ **Сирак Скитник.** Детската книга. // Слово, № 1980, 17.01.1929.

¹⁵ **Маринска, Р.** Двадесетте години в българското изобразително изкуство. С., 1994, с. 136

¹⁶ **Дончева, Р.** Цит. съч., с. 42 (от там е и цитата).

¹⁷ **С.М.** Ден на книгата в Държавната печатница // Б ъ л г а р с к и п е ч а т, II, 1934, № 2–3, с. 50, 62.

¹⁸ **Маринска, Р.** Цит. съч.; За Шумейкър вж. **Velichkov, A.** Henry W. Shoemaker – the Journalist and Diplomat in Bulgaria (1930–1933). // BHR, 2001, No 3–4, p. 193–204.

¹⁹ **Ангелов, А.** Цит. съч., с. 26.

²⁰ **Маринска, Р.** Цит. съч., с. 27–32. За илюстрациите на Сирак Скитник литературния критик Божан Ангелов отбелязва, че са „богати с внушения“ и дава висока оценка за цялото издание – вж. **Ангелов, Б.** Нашето литературно движение през 1921. // О б щ годишник на България – 1922. С., 1922, с. 298.

²¹ Според изкуствоведа Атанас Стойков това оформление и рисунката са дело на Б. Ангелушев: **Стойков, Ат.** Борис Ангелушев илюстратор на Елин Пелин. // Елин Пелин. Сто години от рождението му. С., 1978, с. 65–66.

²² **Йовков, Й.** Събрани съчинения, т. VI, С., 1983, с. 233–239; Йордан Йовков. Спомени и документи. Съст. Д. Минев. Варна, 1969, с. 227–230 (спомен от Хр. Хаджиев).

²³ **Карапетров, П.** Цит. съч., с. 27.

²⁴ **Сарандев, Ив.** Елисавета Багряна. Литературна анкета. С., 1990, с. 82.

²⁵ **Стойков, Ат.** Борис Ангелушев. С., 2003, с. 62–63.

²⁶ Пак там, с. 63

²⁷ **Ангелов, А.** Цит. съч., с. 17; **Генова, И.** Цит. съч.

²⁸ **Мавродинов, Н.** Нашата детска илюстрация. // З л а т о р о г XI, 1930, № 2, с. 108–115.

²⁹ За поздравителните картички вж. **Ангелов, А.** Цит. съч., с. 21; Вж. също **Величков, П.** Великденски и пролетни картички от Третото българско царство. С., 2008.

³⁰ **Стойков, А.** Цит. съч., с. 63, 249–253.

HEMUS PUBLISHINGHOUSE (1918–1948) AND THE BULGARIAN BOOK ILLUSTRATION AND BOOK DESIGN

Margaret Poppetrova
Summary

“Hemus” (1918–1948) is one of the biggest Bulgarian publishing houses. It specializes in the field of contemporary bulgarian children’s book, Bulgarian literary classics and textbooks. The publishing house has greatly contributed to the development of Bulgarian art and illustration of the book and imposing specific Bulgarian style in the layout of the book. “Hemus” established as one of the most active bulgarian illustrators Vadim Lazarkevich, Georgi Atanasov and Boris Angelushev. The article describes the main trends and practices which “Hemus” dealing with the illustrators ..

ДАРЕНИЕ НА КОЛЕКЦИЯТА „НЕСТИНАРИАНА” – БИБЛИОГРАФСКИ УКАЗАТЕЛ, ЕЛЕКТРОННА И ТРАДИЦИОННА БИБЛИОТЕКА ОТ 1549 ДОКУМЕНТАЛНИ ЕДИНИЦИ*

Проф. д.п.н. Александра Куманова

*Любовта, смъртта и огънят се сливат в един определен момент.
Чрез своята саможертва в сърцето на пламъка Преходното ни дава урок
за Вечност. Пречистването чрез огъня е гаранция за цялостно преминаване
отвъд. Губиш всичко, за да спечелиш всичко.*

Гастон Баилар

I. Колекция

Дарението на колекция „Нестинариана” се презентира официално на 17 май 2013 г. в рамките на IX Студентска научна конференция и изложба на УниБИТ „Информационна култура: наука – изкуство – религия” – „Information culture: science – art – religion (девиз: „Знанието е сила” – „Scientia est potentia”)” пред Академическата общност на УниБИТ и представителите на нашата библиотечна, културна и научна общественост – от Българската академия на науките, Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий” и др. Специален гост бе и главният нестинар на Странджа – Костадин Михайлов от село Бродилово.

Библиографският указател, електронната и традиционната библиотека „Нестинариана” (по-надолу: колекцията „Нестинариана”) са събрани, обработени и архивирани на лични средства на проф. д.п.н. Александра Куманова в продължение на 2007–2013 г.

Така колекция „Нестинариана” отразява в три изоморфни продукта (1. библиографски указател; 2. електронна библиотека; 3. традиционна библиотека) вторично-документалната база на изследването на информационната карта на нестинарството, проведено в УниБИТ през 2007–

2012 г. и съдържащо 1549 документални единици [1].

Електронна библиотека „Нестинариана” е въведена вече в сайта на УниБИТ (www.sno.unibit) [2].

Колекция „Нестинариана” се дарява от създателя и притежателя ѝ проф. д.п.н. Александра Куманова на Библиотечно-информационния център на УниБИТ за целите на учебно-педагогическия и научноизследователския процес на университета.

Колекция „Нестинариана” е във вид на сигнифицирани с еднообразни стикери 1549 единици – отделни книжни тела и тела на подвързани ксерокопия; 15 големи папки във формат А 4 са с материали: а) ксерокопия на статии (10 папки) и б) фрагменти на изследването с неговата историография (5 папки); N 711 е ксерокопие на книга, вложено в една папка с подвързани в общо тяло стъклени джобове.

Към колекция „Нестинариана” е прибавена и колекцията от камъни – уникати от експедициите на колектива на изследването в България, Иран и Турция, композирани в кутия във формат А 3 с принадлежащ ѝ капак, облепени в златиста хартия, за която информира в-к „За буквите – О писменех” (N 30, май 2009, с. 33).

II. Нестинарски феномен

Очевидно нестинарството е отглас от арийски соларен религиозен култ, който многократно е пресемантизиран във вековете и е проникнал в Странджа от прастарата дописмена култура на човечеството.

Следва да се вземе под внимание обстоятелството, че **Св. о. Паисий Хилендарски** отнася към пра-праисторията на човечеството далече назад в хилядолетията (приблизително към периода, описван като геокосмичен катаклизъм, известен и по библейския потоп и може да бъде тълкувано като намиращо се в съответствие с изказвани все по-често напоследък становища в българската историческа наука, които търсят пра-родината на българите на север, откъдето те са се придвижили на югоизток – в Северна Азия, а оттам и в Средна Азия: *„Океан-море, което се нарича Балтийско море, при Брандибур. Оттам най-напред са излезли българите”* [3].

Нестинарството е тацитно (мълчаливо) знание, което следва да бъде дешифрирано – заради отсъствието на термални изгаряния по време на момента на танца в жаравата – от постмодерната парадигма на взаимодействие между науката, изкуството и религията като проява на компенсаторните функции на невро-хуморалната система в резултат на въздействието на менталността (психиката) върху биологичната органика на човека.

Маркери за осмислянето на нестинарството са следите на влиянието на Сасанидски Иран върху културата на старите българи, както и образите на слънцето, огъня, ковача, вълка и змея (змията) в българските народни приказки, идиите на Петко Ю. Тодоров и авторските приказки на Николай Райнов и символиката на Мадарския конник [1, *Историогр.*: I-CXXXII].

Направено е изследване на национални носии по културния коридор „Мала Азия – Балкански полуостров” – под птичето трасе „Via Pontica”, което показва дифузна соларна културна трансмисия на култура и вярвания [1, *Бел.* 14, 27, 29].

Възможно е етимологизирането на нестинарството от български език (**Н. Василев**): **нестин-нар** е отглаголно съществително име, образувано от отрицателната частица **„не”** + коренната морфема на формата за минало свършено време (2, 3 л. ед. ч.) на глагола **„изстивам”** (изстинах, **изстина**...) + словообразуващия постфикс **„ар”**, с

който се означава **занятие**. Би могло да се предполага, че във фонетичната структура на глагола **изстина** са се случили следните исторически звукови промени, характерни за **Източните рупски говори**, към които принадлежат **Странджанският говор** (Малко Търново) и **Тракийският говор** (Първомай, Хасково, Харманли, Свиленград, Тополовград и Елхово): **изстина** (книжовна форма) – **исстина** (регресивна контактна асимилация на „з” от „с”) – **истина** (контаминация – сливане на **двете „с”**) – **стин** (едновременно **афереза** и **апокопа** – изпадане на гласните **„и”** и **„а”** в началото и в края на думата). Така се стига до днешната синтетичната форма **нестин-нар** (**не** + **стин** + **ар**), а не до аналитичната и морфологично по-вярната **неизстинар/ неистинар**.

Сравнително правдоподобно изглежда и друго тълкуване (**Н. Василев**). Изходната дума не е **„изстивам”**, а **„стихвам”**. Тук фонетичният процес е малко по-различен, но отново води до същия резултат: **„не”** (частица за отрицание) + коренната морфема за минало свършено време (2, 3 л. ед. ч.) на глагола **„стихвам”** (стихнах, **стихна**...) + словообразуващият суфикс постфикс **„ар”**. Синкопата на **„х”** в коренната морфема (**стихна** – **стина** – **стин**) в случая е напълно обяснима и регулярна в същите говори. Така отново стигаме до синтетичната форма на думата: **не** + **стин** + **ар** = **нестиннар**, а не до аналитичната и морфологично по-вярната **нестихнар**.

На семантично ниво разликата между глаголите **„изстивам”** и **„стихвам”** не е много голяма, но в психолингвистично отношение везната клони към **„стихвам”**, защото в този глагол се крие намек за огъня като природна стихия, който – в мига на своята „агония” – е „обладан” от нестинарите, които чрез ритуала си поемат част от неговата сакрална сила.” [1, *Историогр.*: I-CXXXII].

По време на премиерата на колекция **„Нестинариана”** се състоя и 22-та премиера на филма **„Ритъмът на времето”** – по информационната карта на нестинарството, създаден в УниБИТ през 2007 г. Филмът показва връзките на огнените мистерии през вековете като проява на една забележителна философска традиция, вкоренена в зороастрийските огнени мистерии и естетиката на огъня – светлината (*срв.*: Гастон Башлар /Gaston Bachelard, 1884–1962/ и Сухраварди /Shahab ad-Din as-Suhrawardi (Shaikh al-Ishraq or Master of Illumination), 1155–1191/)...

III. Библиография

Библиография „Нестинариана“ е съпътстваща структурна част на широкомащабното изследване по установяване на информационната, явяваща се историографска по същество, карта на феномена „нестинарство“. В изследването участват 33 експерти и са проведени 14 експедиции в Странджа, Иран, Турция, Италия, Русия.

Библиография „Нестинариана“ е и гръбнакът на традиционната и електронната библиотека с аналогично име, изградена в УниБИТ (Библиотечно-информационен център).

По своя характер „Нестинариана“ е систематична подборна научно-спомогателна аотирана библиография.

Представеният свод е лапидарен синтез на цитираните историографски дири в световния информационен поток, установени чрез подетото изследване.

Методологичните аспекти на това изследване (философско-научоведски, класификационни, картографични) са неотделима негова част, поради което установената литература по тях е включена в съответните раздели на библиография „Нестинариана“ (вж по-долу), определени по основни видове издания, характеризиращи документалната структура на информационния масив по проблематиката като системно цяло.

Подборът в библиография „Нестинариана“ е осъществен на база на извлечените първоначално 30 000 библиографски описания от:

- текущата и ретроспективната национална библиография и библиотечната (каталожна) библиография на най-големите научни и регионални библиотеки на България;

- международните универсални библиографски указатели (включени в корпуса на настоящия вторично-документален свод – в техния традиционен и електронен вид, допълнително подложени на сравнително изследване в най-големия център на иранистиката, намиращ се извън територията на съвременен Иран – научните библиотеки на Русия и по-специално на Санкт Петербург: American humanities index (AHI) (N 577); Arts & Humanities citation index (AHCI) (N 582); Bibliographie internationale de l'Humanisme et de la Renaissance (N 598); British humanities index (BHI)

(N 606); Dissertation abstracts international : Sect. A-C (N 640); Humanities index (HI) (N 703); Index to social science & Humanities proceedings (ISS HP) (N 708); Indice Español de Humanidades (IEH) : Ser. A-D (N 709); International bibliography of the social sciences / UNESCO (N 710); Japanese periodicals index (JPI) : Humanity of Social science (N 715); Social sciences (SS) (N 783); Social sciences citation index (SSCI) (N 784); Social sciences & Humanities index (SSHI) (N 785); Social sciences index (SCI) (N 786); Новая иностранная [для СССР (России)] литература по общественным наукам : [Тек.] библиогр. указ. (N 351); Новая литература по социальным и гуманитарным наукам : [Тек.] библиогр. указ. (N 352); Новая отечественная [советская] литература по общественным наукам : [Тек.] библиогр. указ. (N 353) [4].

Цитираните източници са вторично документалното интелектуално сито на първоначалната база на настоящата библиография.

Представените в библиография „Нестинариана“ материали са прегледани *de visu* (изключение е направено единствено за тези от тях, чиято важност е била от голямо значение за изследването, въпреки невъзможността по едни или други причини да се достигне до тях, което се проследява чрез съответната непълнота в записите).

Библиография „Нестинариана“ съдържа следните раздели:

I. Синопис (NN I-LV) (с. 23–32);

II. Библиография на монографични и продължаващи издания (NN 1–844) (с. 35–142);

II. 1. Книги (многотомни и серийни издания, включително библиографски) (NN 1–816) (с. 35–135);

II. 2. Албуми. Пътеводители. Каталози от изложби. Карти (NN 817–844) (с. 139–142);

III. Аналитична библиография (NN 845–1468) (с. 145–215);

III. 1. Публикации в традиционен вид (част от книги, трудове на институти, издания от конференции, конгреси и други научни форуми, статии от периодични издания – вестници и списания) (NN 845–1252) (с. 145–188);

III. 2. Издания на не книжни материали (микрофиши) и в електронен вид (издания на CD-ROM и от световната електронна мрежа) (NN 1253–1467) (с. 191–215);

IV. Нотография (частично или изцяло ноти издания) (NN 1468–1472) (с. 219–220);

V. Филмография (информация за филми и описание на филми на DVD) (NN 1473–1475) (с. 223–224);

VI. Научни експедиции (NN 1476–1489) (с. 227–229).

IV. Вторично-документална сингония [5]

Съгласно систематизаторската логика на изследването раздел „I. Синопис“ представя документални източници, свързани с обявяването на 30.09.2009 г. на нестинарството за световно нематериално културно наследство, както и предшестващи ги и появяващи се в съвремието ни дири в историографията, допринесли за формиране на подобно планетарно мислене.

В раздел „II. 2. Албуми. Пътеводители. Каталози от изложби. Карти“ са отразени не само визуализиращи информационни обекти, обозначени чрез съответната диференцираща номинация, но и вербални източници, имащи значение за историографското информационно картографиране на наблюдаваната феноменология (вж NN 825–826).

Едновременно с изтъкнатото тук методическо решение следва да се акцентира и на подхода, че публикации, в заглавията на които е посочена сродна диференцираща номинация на отбелязаната по-горе (например: атлас), са включени в раздела „III. 1. Публикации в традиционен вид (части от книги, трудове на институти, издания от конференции, конгреси и научни форуми, статии от периодични издания – вестници и списания)“, изхождайки от основанието, че тези работи касаят общи методологични и философско-научковедски аспекти на хомеостаза на подетото изследване (вж N 1010).

В раздела „Филмография (информация за филми и описание на филми на DVD)“ са изброени премиерите на ключовия за изследването филмов продукт („Ритъмът на времето“ – вж N 1474), явяващ се сърцевина на стоящото в основата на библиографията проучване.

Във всеки раздел и подраздел библиографските описания вътрешно са подредени първо на кирилица, след това на латиница.

Библиографските описания са съобразени с действащите стандарти, използвани от националната библиография на Република България:

– **Библиографско описание**: Аналитично описание на съставни части от публикации в книжни материали (БДС 17264–91). – София: К-т по стандартизация и метрология, 1992. – 40 с.

– **Библиографско описание на книгите** (БДС 15419–82). – София: Държ. к-т за наука и техн. прогрес, 1982. – 56 с.

– **Съкращения** на български думи и словосъчетания в библиографското описание на печатните произведения (БДС 15419–82). – София: Държ. к-т за наука и техн. прогрес, 1982. – 27 с.

– **Съкращения** на типични думи и словосъчетания в библиографското описание на печатни произведения на чужди езици, отпечатани с кирилска азбука (БДС – 15714–83). – София: Държ. к-т за наука и техн. прогрес, 1984. – 54 с.

– **Съкращения** на типични думи и словосъчетания в библиографското описание на печатни произведения на чужди езици, отпечатани с латинска азбука (БДС – 15715–83). – София: Държ. к-т за наука и техн. прогрес, 1984. – 189 с.

Забележките към библиографските описания са на съответния език (на руски ез. – в описанията на руски; на френски, немски или на английски – в описанията на тези езици).

Имената на авторите на чужди езици са изписани така, както са отразени в намерените традиционни и електронни източници. Различните форми на името на авторите са дадени в забележка (вж NN 108, 678, 679).

Препратките към други форми на изписване на имената на авторите и/или заглавието, както и препратките към изданията на друг език, са дадени в забележка (на български език: вж и тук ...; на руски език: *смотри здесь* ...; на английски език: *see* ...), след което следва различната форма на името на автора и/или заглавието на публикацията (вж NN 613, 615).

При различни транскрипции на заглавието в различни издания на един и същи труд (например: Заратустра и Заратуштра) са дадени и двете форми като в забележка е отбелязана другата форма на заглавието и издателските данни на публикацията (вж NN 196, 197).

По правило е взето **най-новото издание на книгата или най-пълното**, в забележка са дадени сведения за първото и намерените издания до момента (вж NN 42, 60).

При преводните издания в забележка е цитирано оригиналното издание, от което е направен

преводът (вж NN 586, 587) или ако има други известни данни за него (вж NN 27).

При по-голяма количествена разлика (повече от четиридесет страници) между две издания са дадени описанията и на двете издания (вж NN 646, 647).

При наличие на традиционен и електронен вариант на един и същ източник (книга, статия от продължаващо издание, карта и др.), в забележка след традиционното описание (вж и тук в електронен вариант) се препраща към електронното издание (вж NN 820, 956).

За достигане на максимална компактност на интерпретирания вторичнодокументален продукт като системно цяло с един пореден номер в библиографията са обозначени многотомните публикации (например NN 29, 157) и други издания (на филмографията, например N 1474), явяващи се сами по себе си семейства от издания.

Библиография „Нестинариана“ съдържа следните показатели (предхождани от детайлни преамбули):

- ИМЕНЕН ПОКАЗАЛЕЦ (с. 233–258);
- ХРОНОЛОГИЧЕСКИ ПОКАЗАЛЕЦ (с. 261–267);
- ИСТОРИЧЕСКИ ПОКАЗАЛЕЦ (с. 271–274);
- ГЕОГРАФСКИ ПОКАЗАЛЕЦ (с. 277–293);
- ПОКАЗАЛЕЦ ПО ЕЗИЦИ (с. 297–301);
- ПОКАЗАЛЕЦ НА ПЕРИОДИЧНИТЕ ИЗДАНИЯ (с. 305–312);
- ПОКАЗАЛЕЦ НА СЕРИИТЕ (с. 315–322).

Библиографията е предназначена за изучаващите историографската информационна карта на нестинарската феноменология и самата тя е вторичнодокументален метакомпендиум по системното многообразие от аспекти на темата, който може да бъде използван и от всеки, проявяващ интерес към проблематиката.

Общият обем на библиографията е 1549 (NN I-LV + 1489 + 321-а, 322-а, 1105-а, 1467-а, 1468-а) описания.

Основната работа по изграждането на корпуса на настоящата библиография приключи на 30.09.2011 г., а финализиращите я допълнения – на 2.02.2012 г.

Справочно-информационният ѝ апарат е завършен в окончателен вид на 3.06.2012 г.

Графичната редакция на тома е финализирана на 20.12.2012 г.

Всеки от разделите на тази книга е предхождан от **ключови – 36 – илюстрации** по темата на библиографията, съответстващи на 360-те градуса на кръга.

Архитектониката на изд. „Нестинариана“ е **триптих**:

- **БИБЛИОГРАФСКИ УКАЗАТЕЛ;**
- **ИСТОРИОГРАФИЯ;**
- **ФОТОМОНОГРАФИЯ.**

Този **БИБЛИОГРАФСКИ УКАЗАТЕЛ** (с. 1–334), както и предхождащата го **ИСТОРИОГРАФИЯ** (с. I–CXL1), и съпътстващата го **ФОТОМОНОГРАФИЯ** (с. 18–20; 9–10, 21–22, 33–34, 137–138, 143–144, 189–190, 217–218, 221–222, 225–226, 231–232, 259–260, 269–270, 275–276, 295–296, 303–304, 313–314, 323–324, 337–338), са създадени по НИП (научноизследователски проект) по Наредба N 9 на МОН (Министерството на образованието и науката) N 28-А от 16.01.2009 г. на тема „ИЗСЛЕДВАНЕ НА ИНФОРМАЦИОННАТА КАРТА НА НЕСТИНАРСТВОТО: СВЕТОВНА ТРАНСМИСИЯ НА КУЛТУРИ НА БАЛКАНИТЕ“ (2009–2010 г.), чиито резултати са систематизирани и обобщени (2011–2012 г.) чрез *наст. изд.*

V. Етимология на видовете знание

Разработването на **видовете знание в един-на система** [6], чийто контекст е от съществено значение за изследването на нестинарството, е причината колекция „Нестинариана“ да бъде дарена заедно с изданията, посветени на **етимологията на термините и понятията, използвани в библиотечно-информационната сфера** (в които са посочени тези видове знания) [7].

Във всички стадии от създаването на *наст. БИБЛИОГРАФСКИ УКАЗАТЕЛ*, както и на традиционната и електронна библиотека „Нестинариана“, участват студентите от I–IV курсове на специалност „Библиотекознание и библиография“ на УниБИТ (2009–2012 г.). Имената на тези студенти могат да се видят в Именния показалец, публикуван в „Трудовете на „Студентското научно общество при УниБИТ“ (том VIII) (www.sno.unibit.bg).

Цитирана литература и бележки

1. Нестинариана : Историография. Систематизиран аотиран библиографски указател. Фотомонография : Учебно пособие по дисциплината „Нестинарство:

Информационни кодове на културното наследство / Състав., историография, предг. А. Куманова; Науч. и ез. ред., дейкис (етимология), емблематика Н. Василев; Науч. ред. С. Денчев, Н. Цв. Кочев, Н. Ярмов, М. Куманов; Терминолог. и справочно-информ. ред. Н. Казански; Библиогр. и справочно-информ. ред. М. Максимова; Справочно-информ. ред. Д. Ралева; Рец. Ж. Стоянов, Х. Мутафов, С. Райчевски, В. Велев, И. Теофилов; *Посвещава се на: обявяването на нестинарството на 30 септември 2009 г. от ЮНЕСКО за световно нематериално културно наследство; 250-год. от създаването през 1762 г. от Св. о. Паисий Хилендарски на „История славяноболгарская ...“; 200-год. от смъртта на Св. епископ Софроний Врачански и 60-год. на Ректора на Унив. по библиотекознание и информ. технол. проф. д.ик.н. С. Денчев.* – София: За буквите – О писменехъ, 2012. – 1–10; I–CXXXII; 11–352 с.: с ил. – (Факлоносци; III). – Именен показалец; Хронолог. показалец; Ист. показалец; Геогр. показалец; Показалец по ез.; Показалец на период. изд.; Показалец на сер.; Списък на ил.; Списък на съкр.

По ръкописа на библиографския указател са подготвени следните изследвания – дело на студентите на УниБИТ (или с тяхно участие): **1. Божилова, В.** Научно-документален филм на СВУБИТ „Ритъмът на времето“: Информ. карта на нестинарството като отразена в историографията културна трансмисия: [Рец. за премиерата на 28.09.2007 г. в село Българи – Странджа на едноименния науч.-докум. филм: Ритъмът на времето (Нестинарство: Информационна карта): Науч.-докум. филм / Специализ. висше у-ще по библиотекознание и информ. технол.; Продуцент, идея и концепция: проф. Стоян Денчев; Сценарий: Александра Куманова, Милен Куманов; Режикура: Александра Куманова, Андрей Алтъпармаков; Оператор: Стефан Алтъпармаков; Ред.: Никола Казански, Антон Даскалов; Консулт.: проф. Николай Цв. Кочев (София), проф. Мишел Виевиорка (Париж), проф. Франческа Брези (Рим), проф. Елза Вилфрид (Фрайбург), проф. Николай Ярмов (София), о. Мариуш Полцин (София). – София: БУЛФИЛМ, 2008. – DVD. – Варианти: 2007: редуц.: на бълг. и англ. ез.; 2008: разшир.: на бълг., рус., англ.]. // *Библиотека*, 2008, N 2, с. 58–59; **2. Божилова, В.** Научно-документален филм на СВУБИТ „Ритъмът на времето“: Информ. карта на нестинарството като отразена в историографията културна трансмисия: [Рец. за премиерата на 28.09.2007 г. в село Българи – Странджа на едноименния науч.-докум. филм: Ритъмът на времето (Нестинарство: Информационна карта): Науч.-докум. филм / ... – София: БУЛФИЛМ, 2008. – DVD. – Варианти: 2007: редуц.: на бълг. и англ. ез.; 2008: разшир.: на бълг., рус., англ.]. (N 287). // *Тр. на Студентското научно общество при СВУБИТ*, Т. II, 2008, с. 418–422. – *Публ. и в.*: <<http://www.unibit.sno.bg>>; **3. Божилова, В.** „Ритъмът на времето“ или фено-

менологията на ритуалния танц върху жаравата в Българи: Филмът на СВУБИТ за информационната карта на нестинарството се върна при „извора“ след странстване на света: [Рец. за премиерата на 28.09.2007 г. в село Българи – Странджа на едноименния науч.-докум. филм: Ритъмът на времето (Нестинарство: Информационна карта): Науч.-докум. филм / ... – София: БУЛФИЛМ, 2008. – DVD. – Варианти: 2007: редуц.: на бълг. и англ. ез.; 2008: разшир.: на бълг., рус., англ.]. // *Издател* (В. Търново), 2008, N 3–4, с. 32–33; **4. Божилова, В.** „Ритъмът на времето“ или феноменология на ритуалния танц върху жаравата в с. Българи (Филмът на СВУБИТ за информационната карта на нестинарството се върна при „извора“ след странстване по света: [Проспект на посещението на 3.06.2008 г. на ритуала на нестинарите, осъществено от екипа на създадения науч.-докум. филм / ... – София: БУЛФИЛМ, 2008. – DVD. – Варианти: 2007: редуц.: на бълг. и англ. ез.; 2008: разшир.: на бълг., рус., англ.]. // *Тр. СВУБИТ*, Т. 7, 2008, с. 579–583; **5. Димитрова, Е.** Научно-документалният филм „Ритъмът на времето“ – информационна карта на културата [Рец. за филма ... / ... – 2008.]. (N 346). // *Тр. на Студентското научно общество при СВУБИТ*, Т. IV, 2009, с. 332–334. – *Публ. и в.*: <<http://www.unibit.sno.bg>>; **6. Куманова, А.** За филма „Ритъмът на времето“: [Премиера на „Ритъмът на времето (Нестинарство: Информационна карта)“]: Науч.-докум. филм / ... – София: БУЛФИЛМ, 2008. – DVD. – Варианти: 2007: редуц.: на бълг. и англ. ез.; 2008: разшир.: на бълг., рус., англ.]. // *Издател*, 2008, N 3–4, с. 63–66; **7. Петрова, А.** и др. Уникално комплексно визуализирано представяне на историята и културата на Иран като общоцивилизационен феномен – научно-документален филм [Рец. за: Iran – Seven Faces of a Civilization = Иран – седемте лица на цивилизацията: Документален филм. – Иран: Sunrise Visual Innovations Ltd., 2007. – DVD, 65 мин. – Авт. колектив: Dr. Abbas Alizadeh, Dr M. B. Ghahremani, Mohammad Reza Riazi, Farzin Rezaeian, Mohammad teimouri, Dr. Reza Gharib; Режикур: Farzin Rezaeian. – Премиера в България: 14.01.2009. – Във филма са използвани колекциите на: Bibliotheque nat. de France, Iran Nat. Museum, Musée du Louvre, The Oriental Inst. of the Univ. of Chicago, The Metropolitan Museum of Art (New York), The Hermitage Museum (Saint Petersburg), Harvard Univ. Art Museums, Trustees of the British Museum, Astan-e Qods-e Razavi (Mashhad), The Victoria and Albert Museum (London). – Премиера в България: 14.01.2009.]. / Ангелина Петрова, Михаил Урилски. // *Издател* (В. Търново), 2011, N 1–2, с. 38–40; **8. Петрова, А.** и др. Уникално комплексно визуализирано представяне на историята и културата на Иран като общоцивилизационен феномен – научно-документален филм [Рец. за: Iran – Seven Faces of a Civilization = ...] / А. Петрова, М. Урилски (N 597). // *Тр. на Студентско научно общество при УНИБИТ* (София), Т. VII, 2012, с. 370–373. – *Публ. и в.*: <<http://www.unibit>

- sno.bg>; **9. Николова, Б.** Иран : Повече от седем хиляди години цивилизация : Пореден брой на списание – миниатюрна енцикл. по древен и съвременен Иран [: Рец. за изд.: Европа 2001 : Двумес. изд. за култура и социална политика : N 1, 2009. – София : Изд. рекламна къща Европа 2001, 2009. – 72 с.] (N 444). // *Тр. на Студентското научно общество при СВУБИТ*, Т. V, 2010, с. 544–548. – *Публ. и в.*: <<http://www.unibit.sno.bg>>; **10. Николова, Б.** Новият брой на информационно-аналитичното списание „Митра” : Справочно-енцикл. изд. [: Рец. за: сп. „Митра” (Санкт-Петербург), 2009, N 10/14]. // *Тр. на СВУБИТ (София)*, Т. 8, 2010, с. 479–487. – *Публ. и в.*: <<http://www.unibit.sno.bg>>; **11. Цветанова, Ц.** Културологичен анализ на статията „Изящество от цветове и форми”, публикувана в сп. „Европа 2001”, представяща пет традиционни ирански изкуства (N 445). // *Тр. на Студентското научно общество при СВУБИТ*, Т. V, 2010, с. 548–552. – *Публ. и в.*: <<http://www.unibit.sno.bg>>; **12. Божилова, В.** Изкуството – неспирен стремеж на човека към красота и съзидателност, извънвремева и трансгранична принадлежност : По повод състоялата се изложба „Иранско изобразително изкуство и художествени занаяти”, 5–12 февруари 2009 г. в галерия „Средец” на М-вото на културата (N 451). // *Тр. на Студентското научно общество при СВУБИТ*, Т. V, 2010, с. 574–577. – *Публ. и в.*: <<http://www.unibit.sno.bg>>; **13. Куманова, А. и др.** Информационна картина на дифузната соларна трансмисия на национални ритуални костюми от Мала Азия към Балканския полуостров : Ретикуларно описание / А. Куманова, И. Костадинов, В. Пискулев (N 604). // *Тр. на Студентско научно общество при УНИБИТ (София)*, Т. VII, 2012, с. 389–411 с ил. – *Публ. и в.*: <<http://www.unibit.sno.bg>>; **14. Куманова, А. и др.** Солярная символика в национальных костюмах Малой Азии и Балканского полуострова / А. Куманова, И. Костадинов, И. Пискулев. // *Mitpa* : Зороастрийский информ.-аналит. журнал (Санкт-Петербург), 2012, N 12 (16), с. 177–185 : с цв. ил.; **15. [Куманова, А. и др.]** Странджа си спомни нестинарите и през зимата / [А. Куманова, В. Божилова]. // *Компас* (Бургас), N 2379, 19–21 февр. 2010, с. 3; **16. Трифонова, Г.** Библиографско измерение на публикациите на статиите по проблематика „нестинарство” за периода 1875–2008 г. : Историогр. дискурс (N 315). // *Тр. на Студентското научно общество при СВУБИТ*, Т. IV, 2009, с. 240–245. – *Публ. и в.*: <<http://www.unibit.sno.bg>>; **17. Бояджиева, Д.** Статии за нестинарството : Из центр. и регион. периодичен печат от 30-те г. на XX в. до днес и електронни публикации, свързани с наблюдавания докум. поток (N 370). // *Тр. на Студентското научно общество при СВУБИТ*, Т. IV, 2009, с. 431–435. – *Публ. и в.*: <<http://www.unibit.sno.bg>>; **18. Минева, К.** Нестинарството – феноменът на Странджа планина : Библиографски преглед и историографски прочит на регионалния периодичен печат на Бургас и Бургаска област за периода 2007–2010 г. (N 575). // *Тр. на Студентско научно общество при УНИБИТ (София)*, Т. VII, 2012, с. 282–284. – *Публ. и в.*: <<http://www.unibit.sno.bg>>; **19. Илиева, Г.** Образите на слънцето, огъня, ковача и вълка в българските народни приказки, идилияте на Петко Ю. Тодоров и авторските приказки на Николай Райнов (N 453). // *Тр. на Студентското научно общество при СВУБИТ*, Т. V, 2010, с. 581–592. – *Публ. и в.*: <<http://www.unibit.sno.bg>>; **20. Стоянова, Д.** Мадарският конник – изобретение на Иранския Изток (N 452). // *Тр. на Студентското научно общество при СВУБИТ*, Т. V, 2010, с. 577–581. – *Публ. и в.*: <<http://www.unibit.sno.bg>>; **21. Тингсвад, М.** Нестинарството : Малоазийски трансмисии на културата в България (N 532). // *Тр. на Студентското научно общество при УНИБИТ (София)*, Т. VI, 2011, с. 475–477. – *Публ. и в.*: <<http://www.unibit.sno.bg>>; **22. Вулева, Т.** Съществителни собствени имена, хронологическа амплитуда и исторически епохи в библиография „НЕСТИНАРИАНА” : Естествена класификация (N 525). // *Тр. на Студентското научно общество при УНИБИТ (София)*, Т. VI, 2011, с. 441–443. – *Публ. и в.*: <<http://www.unibit.sno.bg>>; **23. Шароян, Л.** Топоними в библиография „НЕСТИНАРИАНА” : Естествена класификация (N 526). // *Тр. на Студентското научно общество при УНИБИТ (София)*, Т. VI, 2011, с. 444–451. – *Публ. и в.*: <<http://www.unibit.sno.bg>>; **24. Груданска, С.** Поетичен дискурс на нестинарския феномен : Опит за философски прочит на стихотворения по темата (N 366). // *Тр. на Студентското научно общество при СВУБИТ*, Т. IV, 2009, с. 417–422. – *Публ. и в.*: <<http://www.unibit.sno.bg>>; **25. Рангелова, Т.** Новелата на музиковеда и педагога Тодор Бакалов „Нестинарката” : [Рец. за: Бакалов, Тодор Иванов. Нестинарката : Дъщерята на огъня : Новела. – София : Булгарика, 1995. – 63 с. : с ил.] (N 368). // *Тр. на Студентското научно общество при СВУБИТ*, Т. IV, 2009, с. 426–428. – *Публ. и в.*: <<http://www.unibit.sno.bg>>; **26. Манчева, Р. и др.** Превод на български език на фрагмент от дисертационния труд: Kourtova, Plamena. Lifted up by the power of the saints : „Prihvanati”, music, and embodied experience in the firewalking rituals of two bulgarian nestinari (Tallahassee, 2007) / Р. Манчева, Н. Георгиева, К. Димова (N 530). // *Тр. на Студентското научно общество при УНИБИТ (София)*, Т. VI, 2011, с. 463–470. – *Публ. и в.*: <<http://www.unibit.sno.bg>>; **27. Куманова, А. и др.** Информационна картина на дифузната соларна трансмисия на национални ритуални костюми от Мала Азия към Балканския полуостров : Ретикуларно описание / А. Куманова, И. Костадинов, В. Пискулев (N 604). // *Тр. на Студентското научно общество при УНИБИТ (София)*, Т. VII, 2012, с. 389–411 с ил. – *Публ. и в.*: <<http://www.unibit.sno.bg>>; **28. Куманова, А. и др.** Към концепцията за влиянието на Сасанидски Иран върху културата на старите българи [: Рец. за кн.: Чобанов, Тодор. Изследвания върху културата на старите българи. – София : Тангра ТанНакРа, 2010. – 224 с. : с ил. – (Българска вечност ; 93)] / А. Куманова, Н. Василев, Б. Ни-

колова (N 605). // Тр. на Студентското научно общество при УниБИТ (София), Т. VII, 2012, с. 412–417. – *Публ. и в.*: <<http://www.unibit.sno.bg>>; 29. **Николова, Б.** Ризомно-ретикуларна информационна картина на соларна философска културна трансмисия от Иран към България (Опит за дешифриране) (N 683). // Тр. на Студентското научно общество при УниБИТ (София), Т. VIII, 2013, с. 456–457. – *Публ. и в.*: <<http://www.unibit.sno.bg>>.

2. В работата е водещо придържането към позицията за определението на понятието „електронна библиотека”, защитена в трудовете на А. И. Земсков, Я. Л. Шрайберг и др. – *вж. например, цит. по изд.*:

Земсков, А. И. и др. *Електронна информация и електронни ресурси : Публикации и документи, фондове и библиотеки / А. И. Земсков, Я. Л. Шрайберг ; Под ред. Л. А. Казаченковой.* – М. : ФАИР, 2007. – 528 с. : ил. – (Специальный издателский проект для библиотек):

свкупност от електронни ресурси, организирани в електронна форма по библиотечен принцип (или по специален начин, нямащи отношение към библиотеката в традиционното разбиране на това понятие), т.е. на базата на известните правила и технологии на традиционното библиотекознание, включвайки комплектуването, обработката, систематизацията, предметизацията, съхранението и другите процеси и технологии, в това число – и създаването на каталог и справочно-информационен апарат.

3. *Цит. по с. 74 (382 бел.) на изд.*:

Свети отец Паисий Хилендарски. История славяноболгарская ... : Информационен код на българската книжовност и литература : I. Аналитика (Историография. Сигнифициран препис. Коментар. Именен показалец. Географски показалец. Тезаурус); II. Синтез (Лексикална морфология. Семантика. Синтагматика. Синархия) / Обща ред. и епilog Стоян Денчев ; Науч. ред., историография, коментар, именен показалец, географски показалец Милан Куманов ; Библиогр. и текстолог. ред., тезаурус, предисл., сигнифициран препис Александра Куманова ; Ез. ред., предисл., сигнифициран препис, послеслов (дейксис) Николай Василев; Терминолог. ред. Елена Томова, Диана Ралева, Венцислав Велев; Справочно-информ. ред. Марияна Максимова, Цветана Найденова, Антон Даскалов ; Рец.: Иван Теофилов, Никола Казански. // Тр. на Студентското научно общество при УНИБИТ (София), Т. VI, 2011, с. 1–208 *СВ. О. ПИС* : с ил. (Факлоносци ; II)

Юбил. изд., посветено на 60-год. на Държ. библиотекарски инст., днес: Университет по библиотекознание и информ. технол.

4. *Срв.*:

Куманова, А. Ризома на инфосферата : Морфология на библиографията : Генезис на световната универ-

сална библиография : Теория на библиогр. форма : Учебник по общо библиографознание / Предг., рец. С. Денчев ; Обща ред., дейксис Н. Василев ; Експертна ред. Н. Казански ; Библиогр. ред. М. Максимова ; Терминолог. ред. Д. Ралева ; Справочно-информ. ред. Ц. Найденова, А. Даскалов ; Рец.: А. Соколов, В. Леонов, И. Теофилов. – София : За буквите – О писменехъ, 2012. – 442, I–CCCLII, 443–534 с. : 350 ил., 59 сх., 22 репрод. – (Факлоносци ; IV). – Списък на цит. лит.: 1440 ном. назв. – Табл. на термините и понятията, използвани от евро-американските специалисти през XVIII–XXI в. за диференциация на библиогр. явления, имащи отношение към формата на библиогр. информация: 1180 назв. на 20 ез. – Именен показалец ; Географски показалец ; Показалец на заглавията ; Списък на съкращенията.

Юбил. изд., посветено на 250-годишнината от написването на „История славяноболгарская ...” от Св. о. Паисий Хилендарски.

5. **Сингония** – *гр.*: *syn* – заедно + *gonia* – тъгъл: ретикуларна (*лат.*: *reticulum* – мрежичка) система.

6. *Срв.*: **ЗНАНИЕ (Етимология)**

I. ЕПИСТЕМОЛОГИЧНО (знание – знание-*episteme* /*гр.*/) (*гр.*, *лат.*, *англ.*: *epistemologia*) – теория на познатието:

II. УНИВЕРСАЛНО (*лат.*, *англ.*: *universal*) – общо, всеобщо знание;

II.I. ХУМАНИТАРНО-НАУЧНО (*англ.*: *humanities, art and humanities /non-science/*) – знание за човека;

II.II. ЕСТЕСТВЕНОНАУЧНО, научно (*англ.*: *scientific*) (рационално /*rational*/) – знание, доказвано чрез опита – *вж.*: II.III;

II.III. ОБЩЕСТВЕНО-НАУЧНО (*англ.*: *social-scientific*) – знание за обществото;

II.IV. ТЕХНИЧЕСКО (знание – знание-*techné* /*гр.*/) – инструментарно знание (приложение на естественонаучното – *вж.*: II.II);

II. ЕМПИРИЧНО (опитно знание – *гр.*: *empeiria*) – знание, придобито чрез научни експерименти – *вж.*: II.II;

II.I. явно (*англ.*: *explicit*) знание – общоизвестно и безспорно знание;

II.I.I. формализирано (*англ.*: *formalized*) знание – знание, изразено чрез формални дефиниции и категории;

II.I.II. дискретно (*англ.*: *discreet*) знание – знание, изразено по непряк и неформален начин;

II.I.III. естествено (*англ.*: *natural*) знание – *вж.*: II.II;

II.I.IV. съответстващо (*англ.*: *common*) знание – общоприето знание;

II.II. неявно, подразбирано (*англ.*: *implicit*) знание – знание, изразено по косвен начин;

II.II.I. мълчаливо (*лат.*, *англ.*: *tacit*) знание – традиционно (табуизирано) знание;

II.I.I.I. скрито (англ.: **hidden**) – обобщено обозначение на мистичното, езотеричното, агностичното, трансценденталното, присъственото, окултното /гр., лат., англ.: **mystical, esoteric, agnostic, transcendental, presence-knowledge, knowledge by presence, occult**/) знание;

II.I.I.I.I. мистично (гр., лат., англ.: **mystical**) знание – знание въз основа на духовен опит;

II.I.I.I.I.I. езотерично (гр., лат., англ.: **esoteric**) знание – знание за посветени в култови практики;

II.I.I.I.I.II. агностично (гр., лат., англ.: **agnostic**) знание – знание за трудно познаваемото;

II.I.I.I.I.III. трансцендентално (гр., лат., англ.: **transcendental**) знание – знание за непознаваемото духовно;

II.I.I.I.I.IV. присъственото (англ.: **presence-knowledge**) знание – месианско знание, произтичащо от духовно присъствие свие;

II.I.I.I.I.V. окултното (гр., лат., англ.: **occult**) знание – знание въз основа на мистериални практики;

II.I.I.I.II. изгубено (англ.: **lost**) знание – изчезнало знание.

Вж: по-подробно в публ.:

Куманова, А. Универсално – хуманитарно – епистемологично знание / „Знанието прави човека това, което той знае.” – Упанишади. // [Девета] IX национална научна конференция с международно участие „Обществото на знанието и хуманизмът на XXI век”, 1.11.2011 г., София, Нац. дворец на културата. – София, 2012, с. 105–115.

7. Вж.:

Куманова, А. Когнитология на компаративистичната терминология по библиотечна и информационна дейност (Към проблема за създаването на англо-руско-български речник) : Панепистемия на библиотечно-информационната сфера : Триезичният речник – тектоничен ментален етимологичен прибор [[1] The **English** – Russian – Bulgarian Dictionary of Library and Information Terminology = Англо-руско-българският словарь по библиотечной и информационной деятельности = Англо-руско-български речник по библиотечна и информационна дейност / Compil.: J.V. Richardson, E.R. Sukiasian, V.V. Zverevich, A. Kumanova; Managing ed.: S. Denchev; Ed.-in-Chief: A. Kumanova; Ed. Board: R. Burger, C. E. Gribble, I. L. Lynden, P. Polansky, B. L. Schaffner, Y. L. Shraiberg, N. Vasilev, M. Maximova, T. Naydenova, S. Boycheva, A. Daskalov, R. Simeonova, T. Dermendzhieva, D. Raleva, B. Nikolova; Graph. ed.: N. Vasilev, B. Nikolova, B. Apostolova; Techn. ed.: N. Vasilev, V. Stefanova; Rev.: F. Mainhard, N. Kazanski, M. Mladenova, D. Christozov; [2] The **Russian** – Bulgarian – English Dictionary of Library and Information Terminology = Русско-българо-английският словарь по библиотечной и информационной деятельности = Руско-българо-английски речник по библиотечна и информационна дейност /

Сост.: Э. Р. Сукиасян, В. В. Зверевич, А. Куманова, Д. В. Ричардсон; Отв. ред.: С. Денчев; Гл. ред.: А. Куманова; Ред. коллегия: Р. Бургер, Ч. Гриббл, И. Л. Линден, П. Полански, Б. Шаффнер, Я. Л. Шрайберг, Н. Василев, М. Максимова, Ц. Найденова, С. Бойчева, А. Даскалов, Р. Симеонова, Т. Дерменджиева, Д. Ралева, Б. Николова; Граф. ред.: Н. Василев, Б. Николова, Б. Апостонова; Техн. ред.: Н. Василев, В. Стефанова; Рец.: Ф. Майнхард, Н. Казански, М. Младенова, Д. Христозов, С. Илиева; [3] The **Bulgarian** – English – Russian Dictionary of Library and Information Terminology = Болгаро-англо-русский словарь по библиотечной и информационной деятельности = Българо-англо-руски речник по библиотечна и информационна дейност / Състав.: А. Куманова, Д. В. Ричардсън, Е. Р. Сукиасян, В. В. Зверевич; Отг. ред.: С. Денчев; Гл. ред.: А. Куманова; Ред. колегия: Р. Бургер, Ч. Грибъл, И. Л. Линден, П. Полански, Б. Шафнер, Я. Л. Шрайберг, Н. Василев, М. Максимова, Ц. Найденова, С. Бойчева, А. Даскалов, Р. Симеонова, Т. Дерменджиева, Д. Ралева, Б. Николова; Граф. ред.: Н. Василев, Б. Николова, Б. Апостонова; Техн. ред.: Н. Василев, В. Стефанова; Рец.: Ф. Майнхард, Н. Казански, М. Младенова, Д. Христозов, С. Илиева. – София: За буквите – О писменехъ, 2010 с. – 886 с.: с ил. – Тр. на Студентското научно общество при Унив. по библиотекознание и информ. технол. : Том III. – Юбил. изд., посветено на 60-год. на Държ. библиотечарски инст., днес: Унив. по библиотекознание и информ. технол.] / Предг. рец. С. Денчев ; Обща ред., дейкис Н. Василев ; Експертна ред. Н. Казански ; Библиогр. ред. М. Максимова ; Терминолог. ред. Д. Ралева ; Справочно-информ. ред. А. Даскалов ; Рец.: Ф. Майнхард, А. Соколов, В. Леонов, М. Младенова, Д. Христозов, С. Илиева. – София : За буквите – О писменехъ, 2012. – 76 с. : 22 ил., 3 табл. – Списък на цит. лит.: 81 ном. назв. (Факлоносци ; V)

Юбил. изд., посветено на 250-годишнината от написването на „История славяноболгарская ...” от Св. о. Паисий Хилендарски.

Куманова, А. Когнитология компаративистической терминологии в сфере библиотечной и информационной деятельности (К проблеме создания на англо-руско-българского словаря) : Панэпистемия библиотечно-информационной сферы : Трехъязычный словарь – тектонический ментальный прибор [...] / Предисловие, рец. С. Денчев ; Общая ред., дейкис Н. Василев ; Експертная ред. Н. Казански ; Библиогр. ред. М. Максимова ; Терминолог. ред. Д. Ралева ; Справочно-информ. ред. А. Даскалов ; Рец.: Ф. Майнхард, А. Соколов, В. Леонов, Младенова, Д. Христозов, С. Илиева. – София : За буквите – О писменехъ, 2012. – 76 с. : 22 ил., 3 табл. – Список цит. лит.: 81 нум. назв. (Факлоносцы VI)

Юбил. изд., посвященное 250-летию написания „Истории славяноболгарской ...” Св. отцом Паисием Хилендарским.

Kumanova, A. Cognitology of the comparativistic terminology of library and information terminology (To the problem of creation of a dictionary in English, Russian and Bulgarian languages) : Panepisteme of the library-information sphere : The trilingual dictionary – tectonic mental device [...] / Preface, Reviewer S. Denchev ; Gen. ed., deisis N. Vasilev ; Expert ed. N. Kazanski ; Bibliogr. Ed. M. Maksimova ; Terminolog. Ed. Diana Raleva ; Reference Ed. A. Daskalov ; Reviewers: Fr. Mainhard, Ark. Sokolov, V. Leonov, M. Mladenova, D. Christozov, St. Ivieva. – София : За буквите – О писменехъ, 2012. – 76 p. : 22 ill., 3 tabl. – References: 81 numb. titles (Torch-bears ; VII)

Jubilee edition, consecrated to the 250-anniversary of "Istoriya slavyanobolgarskaya..." by St. Father Paisiy Hilendarski.

*В публикацията е използвана емблемата на колекция „Нестинариана“, създадена от екипа на филма „Ритъмът на времето“:

Ритъмът на времето (Нестинарство: Информационна карта) [DVD] : Науч.-докум. филм / Специализ. висше у-ще по библиотекознание и информ. технол. ; Продуцент, идея и концепция Стоян Денчев ; Сценарий Александра Куманова, Милен Куманов ; Режикура Александра Куманова, Андрей Алтъпармаков ; Оператор Стефан Алтъпармаков ; Ред. Никола Казански, Антон Даскалов ; Консултанти: проф. Николай Цв. Кочев (София), проф. Мишел Виевиорка (Париж), проф. Франческа Брезе (Рим), проф. Елза Вилфрид (Фрайбург), проф. Николай Ярмов (София), о. Мариуш Полцин (София). – София : БУЛФИЛМ, 2008. – Редук. версия на бълг. и англ. ез. 2007; Разшир. версия на бълг., рус., англ. ез. 2008. – Дигитално изд.

Загл. на рус. ез.: Ритм времен (Нестинарство: Информационная карта) ; загл. на англ. ез.: The rhythm of the time (Nestinarstvo (fire-dancing): Information map.

DONATION OF THE COLLECTION *NESTINARIANA* – BIBLIOGRAPHIC INDEX, ELECTRONIC AND TRADITIONAL LIBRARY OF 1549 DOCUMENTAL ITEMS

Prof. D.Sc. Alexandra Kumanova

Abstract

The donation of the collection *Nestinariana* was presented officially on 17 May 2013 in the framework of the IX Student scientific conference and exhibition at University of Library Science and Information Technology **Information culture: science – arts – religion** (motto: – „*Scientia est potentia*“) in the presence of academic community of ULSIT and representatives of library, cultural and scientific society – form Bulgarian Academy of Sciences, National Library *Sts. Cyril and Methodius*, etc.

The bibliographic index, electronic and traditional library *Nestinariana* (below: collection *Nestinariana*) are collected, processed and recorded at the personal expense of Prof. Dr. Alexandra Kumanova during seven years 2007-2013. The collection *Nestinariana* presents in three isomorphic products (1. bibliographic index; 2. electronic library; 3. traditional library) the secondary documentary basis of the research of the information map of *Nestinarstvo*, carried out at ULSIT during 2007-2012 and containing 1549 documental items.

The Nestinar phenomenon – as tacit (implicit) knowledge – is an Aryan solar religious cult which has been repeatedly presemanticized during the centuries and has penetrated into Strandzha Mountain from the ancient unwritten culture of the Humanity. It is important to emphasize that St. Ft. Paisiy Hilendarski assigned the prehistory of the mankind far back in the millenaries (closed to the period known as geocosmical cataclysm or the biblical flood) and could be interpreted in the modern course of Bulgarian historical science searching the ancestral homeland of Bulgarians to the Nord from where they moved to South-East – in Northern Asia and later in Central Asia: *Ocean-sea which is called Baltic sea at Brandibur. From there first the Bulgarians have come out.*

The markers for perceiving the Nestinarstvo are the traces of influence from Sassanid Iran on the culture of Proto-Bulgarians as the images of the Sun, Fire, Smith, Wolf and Dragon (Serpent) in Bulgarian folk tales, the idylls of Petko Yu. Todorov and the fairy tales of Nikolay Raynov and the symbolic of Madara horseman. The research has been made on the national costumes along the cultural passage Asia Minor – Balkan Peninsula – under the bird airway Via Pontica which indicates a diffusion solar transmission of cultures and folk beliefs.

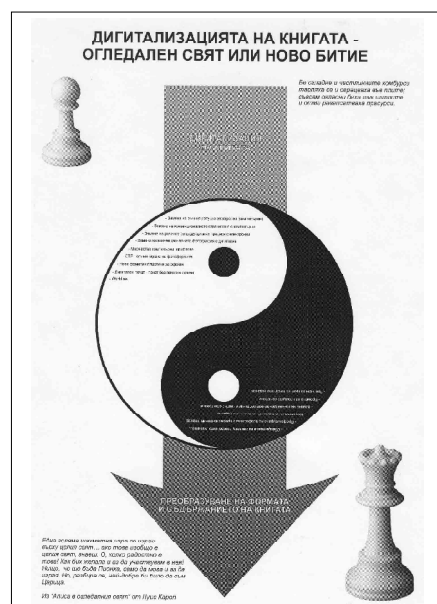
It is quite possible to etymologize Nestinarstvo out from Bulgarian language (N. Vasilev): **nestinar** is a verbal noun formed by the negative particle “**ne**” (no) + root morpheme of the form of past perfect tense of the verb “**izstivam**” (chill) + postfix “**ar**” which means **profession**. So we are reaching the synthetic form of the word: **ne + stin + ar = nestinar**, and not the analytical and morphological more right one “**nestihnar**”.

At the promotion of the collection *Nestinariana* took place the 22-nd performance of the documentary *The Rhythm of Time* – about the information map of Nestinarstvo, created at ULSIT in 2007. The film produces the connections of the fire mysteries during the centuries as a manifestation of a unique philosophical tradition originated from the Zoroastrian Fire mysteries and the esthetics of the Light (comp.: Gaston **Bachelard**, 1884–1962/ and Shahab ad-Din as-Suhrawardi (Shaikh al-Ishraq or Master of Illumination), 1155–1191/)...

Бе сгладне и честлините комбурси
тарляха се и сврецаха във плите;
съвсем окласни бяха тук щурпите
и отма равансатваха прасурси.

Като представител на печатарската общност избирам за работна хипотеза предположението, че процесът на дигитализация работи срещу книгата. Това гледище битува в печатарските сре-

- Под сборното понятие „дигитализация” следва да разбираме целия набор от причини и следствия, чието начало беше поставено с навлизането на компютрите в ежедневието на обикновения човек и в производствените сфери. В тесен смисъл несъмнено става дума за цифрово пред-

ставяне (цифрово описание) на познати в практиката процеси и обекти (т.е. представянето им под формата на файлове), като в настоящия случай ще става дума конкретно за книгата. В широк смисъл обаче тук се включва целият процес на виртуализиране на познатите ни обекти и процеси.

• Когато говорим за „дигитализацията“ следва да отчитаме факта, че това е един обхванат процес, развиващ се в рамките на няколко десетилетия, който (обективно погледнато) продължава и днес. При все това, вече са налице определени резултати, коренящи се в самото протичане на процеса, и именно те ни дават основание да го изследваме. Естествено е от позиция на времето нещата да изглеждат по друг (различен) начин, т.е. при изследване на същия процес след още няколко десетилетия резултатите от процеса ще изглеждат по-определени, по-завършени и помотивирани в причинно-следствения континуум. Не е изключено дори да се стигне до коренно различни заключения. Но дори и отбелязаният до момента напредък е достатъчно основание дигитализацията да бъде описана и изследвана, а това може да се извърши до степеня на развитието ѝ към момента на изследването.

В тази връзка е нужно да проверим две неща: налице ли е протичане на процес и има ли той някакво влияние върху печатните технологии. Първото може да бъде отчетено чрез описание на състоянието на техниката и технологията на книгопечатането до края на 80-те години на XX век, а второто – чрез идентифициране и описание на отделните проявления на промяната. При това, няма да търсим пределна изчерпателност в изброяването и описанието на последните. Описанието ще има за цел да очертае тенденцията, а не да изчерпи всичките ѝ проявления и техния обхват.

И тъй като в заглавието на статията се споменава и „огледалният свят“, в началото на настоящото изложение е използван цитат от „Алиса в огледалния свят“*. Както е видно, това е реч, притежаваща всички външни характеристики на българския език. „Бе сгладне и честлинните комбурси тарляха се и сврецаха във плите“. „Бе“ – глагола „съм“, мин. св. вр., 3 л. ед. ч.; „сгладне“ – наречие за време; „и“ – съединителен съюз; „честлинните“ – прил. име, м. р., мн. ч., членувано; „комбурси“ – същ. име, м. р., мн. ч.; „тарляха се“ – глагол, мин. св. вр., 3 л., мн. ч.; „и“ – съединителен съюз; „сврецаха“ – глагол, мин. св. вр., 3 л., мн. ч.; „във“ – предлог; „плите“ – същ. име,

ж. р., мн. ч., членувано. Особеното тук е, че думите нямат семантична стойност. Иначе казано, думите имат форма, но нямат съдържание. Изборът ми падна именно върху тази част от „Алиса в огледалния свят“, защото въпросът за формата и съдържанието във висша степен касае книгата и по-точно метаморфозата на печатните процеси и технологии, произтичаща от дигитализацията. По тази причина е необходимо да изследваме къде са настъпили по-сериозни промени в резултат от дигитализационните процеси, във формата или в съдържанието на книгата.

Точният момент на масовото навлизането на компютрите в производството, включително и в печатните производства, е трудно да се определи. Все пак за условна граница може да се приеме периодът около края на 80-те и началото на 90-те години на XX век. За да отговорим на въпроса, дали е налице процес на дигитализация в областта на книгите и книгопроизводството, е нужно да очертаем изходното положение и да го сравним със сегашното.

Около началото на 90-те години основната технология за производството на книги беше офсетовият печат. Технологията от онова време е преобладаващо аналогова. Основни в предпечатната дейност са репродукционните процеси. Текстът става реалност с помощта на фото-репродукционни процеси. С напредване на технологиите се преминава към фотонаборно възпроизвеждане, при което фото-репродуцирането става в специални машини – фотонабори. Илюстративният материал се ретушира ръчно, често се подлага на неколнократни копирации (позитивно-негативно). Ако се налага да се правят маски, това също се извършва ръчно. Растрирането на илюстрационния материал се извършва отново по репродукционен път, но с използването на специални „растери“, при които светлочувствителните части са само върху част от площта на филма, в мрежова структура ротирана (съобразно цвета) на съответния ъгъл – 15° за Cyan, 75° за Magenta, 0°/90° за Yellow и 45° за Black (Key). „Срещата“ на текста и илюстрациите се реализира чак на етапа на залепване на продуктите на репродукционната работа върху астролона (прозрачно полимерно фолио, върху което се извършва ръчен монтаж на фотоформите, наричани в практиката не съвсем точно „цветоотделки“).

Работи се само с няколко шрифта. Ако се налага да се използва някакъв специален шрифт за

* Става дума за началото на стихотворението Джаберуоки, преведено от Стефан Гечев.

корици или плакати, се създава само надписът, без да се изработва целият шрифт с всички букви и необходими символи. Това е бавна и трудна работа, за която може да бъде нает някои от малкото художници, специализирани в разработката на художествени шрифтове. Репродуцирането на надписи от съществуващите художествени шрифтове е бавен и трудоемък процес.

Макар и бавно, компютърът си проби път в професионалните среди. Естествено, в началото, като всяко ново и непознато нещо на него да се гледаше с подозрение. Скоро обаче много хора „от занаята“ се пристрастиха към компютърните технологии и, базирайки се на знанията, уменията и опита си от конвенционалната работа, достигнаха неочаквано високи резултати в качеството, използвайки това малко познато към онзи момент чудо. Други упорито твърдяха, че по-качествен от ръчния ретуш няма, че конвенционалните процеси са по-съвършени и пр., сочейки пропуските, допуснати от незнание и недостатъчен опит с новите софтуерни и хардуерни играчки. Това обаче продължи кратко. Новаторите ставаха все по-умели и скоро всички осъзнаха, че новото е несравнимо по-съвършено, а възможностите му – неограничени. Със старото беше свършено. Започна нова ера за печатните производства.

Нека разгледаме влиянието на дигитализацията върху предпечатните и печатни процеси! Всяка промяна има две страни. Тя действа положително върху едни и отрицателно върху други елементи на системите. Ще се опитаме да разделим въздействията на дигитализацията върху книгопечатането, като при оценката на отделните проявления ще подхождаме според два критерия. Първият ще е белег за положителна промяна – той ще регистрира усъвършенстването на съществуващи процеси, което ги извежда на нови висоти. Вторият ще бъде свързан с нови, непроявили се до края на 80-те години тенденции, действащи деградивно на познатата ни добра стара, отпечатана по конвенционален път, книга.

Положителните тенденции при производството на книгите, водещи до съществено повишение на качеството им, касаят всяка от технологичните операции в книгопроизводството. Без да търсим изчерпателност, ще споменем следните:

• **Замяна на ръчния ретуш с електронен (компютърен)** – Той стана възможен благодарение на съвършените програми за обработка на растрерна графика от типа на Adobe Photoshop, които дадоха възможности, за които фотографите и репродукционните специалисти не бяха и меч-

тали. Огромният набор от филтри, прозрачности, градиенти, слоеве, разнообразни инструменти и способности за парцелно и общо обработване създадоха предпоставки за постигане на качество на илюстративния материал, каквото с конвенционалните методи беше абсолютно невъзможно да бъде постигнато.

• **Замяна на конвенционалната фотография с дигитална** – Преди навлизането на дигиталните процеси, в основата на илюстративната работа стоеше аналоговата фотография. Тя включваше изцяло ръчни процеси на заснемане и проявяване на материала. В този процес, естествено, имаше безброй неизвестни, произтичащи от невъзможността за прецизен контрол върху процеса и условията, при които протича той. С навлизането на дигиталните фотоапарати, всички неизвестни, произтичащи от отклонения на температурата при проявяването на филми и непрозрачни оригинали, стареене на филмите, изтощаването на химичните вещества (проявители, фиксажи) и пр., бяха изцяло елиминирани. Постоянното усъвършенстване на матриците на дигиталните апарати доведе качеството до нива, неподозирани преди.

• **Замяна на ръчните репродукционни процеси с електронни** – Освен казаното по-горе за фотохимичните процеси, което важи и тук, следва да се отбележат и огромните възможности, които създаде лазерното експониране на фотоформите. То откри широки хоризонти за управление както на плътността, така и на растрирането. В резултат от което качеството на крайния продукт разко се повиши. Стана възможно отпечатването на плавни преливки и перфектни контури, на фини растери и плътни фонове.

• **Замяна на конвенционалното растриране с компютъризирано** – То беше осъществено като за целта, вместо контактно фото-репродукционно растриране, се въведоха специални RIP-софтуери (**Raster Image Processor**), които заедно с лазерното експониране и прецизният компютърен контрол на проявителните процеси доведоха технологията до ниво, за което полиграфистите не бяха и мечтали. Предопределението на ъгли и линеатура на растриране, характерни за аналоговите растери, беше елиминирано и това създаде възможности за повишаване на качеството на отпечатъка чрез намаляване на физическите размери на растреровата точка и прецизен контрол на нарастването на растреровия тон.

• **Замяна на конвенционалното страниране с компютърно** – Благодарение на него

„срещата“ на текстовете и илюстрационните материали стана възможна още в началото на процеса, а не в края, както беше преди. При задълбочен анализ това означава не просто отпадането на астролони, ръчно лепене на елементи и други подобни, но и нови изразни средства, възможности за наслагване на тектове и илюстрации, за „обтичане“ на обекти с текстове, или най-общо казано за „разчупване“ на черупката, наложена от технологичните ограничения на господствалата дълго време аналогова технология. Това позволи не само да се повиши четимостта и силата на внушението чрез подобряване на композиционната структура и цялостната концепция на печатните произведения и в частност на книгата, но откри и изключително поле за изява на майсторите на посланието и така се достигна до създаването на съвършени от гледна точка на единството на вербални и иконични текстове цялости.

• **Множество компютърни шрифтове** – Трудностите при генериране на текстове бяха премахнати като с възшебна пръчица. Въвеждането на компютъра и компютърния набор донесе на дизайнерите и широк набор от шрифтове с латиница и кирилица, а дори и с други графеми от гръцката, еврейската и пр. азбуки. Успоредно с тях графичните работници получиха достъп и до различни символи, които все по-широко се използват във всички сфери на обществения живот. Това обогати изразните средства, от една страна, улесни достъпа, от друга, и увеличи техническите възможности при набора и оформлението на печатните продукти, от трета.

• **СтР – елиминирание на фотоформите** – Около средата на 90-те години на XX век конвенционалната последователност на технологичните операции за производството на офсетови отпечатъци (в частност книги) беше променена чрез отпадането на един от главните етапи, а именно – производството на фотоформи. Това отпадане стана факт чрез иновацията, станала известна като СтР (понякога се изписва и като СТР). Наименованието на технологията е абревиатура от английското **Computer to Plate**. Буквално то означава, че изображението се прехвърля директно от компютъра (разбирайте файла) върху печатната форма. Естествено за целта са нужни и компютър, съответния експонатор, софтуер и специфични офсетови пластини, пък и не само това. Същественото е, че така отпада нуждата от създаването на фотоформи (наричани в практиката цветоотделки), а това на практика елиминира и натрупването на грешки по веригата.

• **Нови фамилии пластини за офсета** – Естествено новата СтР-технология създаде и нови нужди. Създаването на широк набор от пластини, специално разработени за нея, изведе качеството на ново ниво.

• **Дигитален печат – печат без печатна форма** – Но господството на новите технологии беше твърде кратко. Просто развитието на техниката и технологията на книгите и другите печатни произведения се развива толкова интензивно през последните 2–3 десетилетия, че още с представянето на нова технология става видно, че тя е просто стъпка към друга – по-съвършена. Така стана и с изброените по-горе технологии. Иновацията, станала известна като дигитален печат, все още не е получила задоволително определение. Даже и наименованието ѝ, особено на български, варира от дигитален пречат, през цифров печат, до цифров офсет и други подобни наименования. Това е проявление на общата неопределеност на понятието в световен мащаб. Трудно е еднозначно да се определи, къде започват и къде завършват пределите на дигиталния печат. Задачата се усложнява от факта, че приложението на дигиталните технологии за печат е изключително широко – от обикновения офисен принтер до широкоформатните принтери, 3D-принтерите и принтерите за печат върху най-невероятни и разнородни субстрати като текстил и хранителни продукти, например различни изображения върху торти... Най-общо казано, като дигитални се определят печатните технологии, при които отсъства печатната форма. При тези технологии изображението се пренася директно от компютърния файл (т.е. от някакво цифрово описание, независимо от вида и специфичните му особености) към определен физически носител, който може да бъде разнороден по форма, структура и физически размери. В технологичен план това най-често се осъществява чрез някаква мастиленоструйна технология (ink-jet), чрез избирателно нанасяне на тонер върху материала, чрез светлинно или топлинно въздействие върху светло- или топлочувствителен материал и пр.

Когато говорим за дигиталния печат, вече става дума за една много съществена стъпка към качествено ново ниво в печатните технологии, от една страна, и към нова, съществено променена реалност, касаеща бъдещето на книгата, от друга. Говорим за още по-голямо доближаване на автора до потребителя на книгата (и на печатния продукт изобщо). Без да елиминира изцяло

печата, като етап от представянето на идеите и съдържанието на книгата, дигиталният печат скъси дистанцията и времето от създаването на съдържанието на книгата до промоцията ѝ в завършен вид пред потребителя. Стана възможно (изцяло или почти без намеса) книгата да преминава от работната маса на автора си в своята завършена форма. Тук следва да направим уточнението, че този процес не премахна, но улесни довършителните процеси (подвързване, обрязване и др.).

• **Workflow** – В технологичен план стана по-лесно и направо наложително да се говори за workflow, т.е. да се поработи върху организационния елемент работен поток. Това пък от своя страна оптимизира процесите на заявка и производство и предопредели цели системи за контрол и оптимизация на общия процес, които сътвориха чудеса като web-to-print, например. Това са безпрецедентни системи за организация на цялостната работа в някои печатни производства, които с частична или пълна промяна на технологичните си мощности и с перфектна организация, достигнаха абсурдни цени и срокове на производство, съчетани с върхово качество и директна доставка до клиента.

Успоредно с тенденциите към усъвършенстване на печатните процеси и развитие на качеството на печатните продукти през периода след 1990 се наблюдават интензивни негативни промени и тенденции, касаещи книгата и останалите продукти на печата. Не е учудващо, че причините за тези негативни проявления са абсолютни същите, които споменахме по-горе като предпоставки за развитието и усъвършенстването на печатната продукция. Нека в схематичен вид проследим и тях, с цел да очертаем и тази тенденция:

• **Западане на занаята, изчезване на чувството за призвание, мисия** – Колкото и да звучи невероятно, с развитието на технологията се достигна до състояние, при което печатарският и свързаните с него „занаяти“ западнаха. Това стана като, от една страна, с развитието и усъвършенстването на процесите тайната, чудото на тези процеси в един кратък период от време стана достояние на повече хора, а така изчезнаха мистиката и ореолът на заетите с печата, което психологически изчерпа разбирането, че онова, което знаят и вършат посветените е terra incognita за останалите хора. От друга страна, с навлизането на компютрите в предпечатните и печатните процеси достъпът до подобен род занимания

стана лесен и евтин и всеки, или почти всеки, стана „специалист“ по предпечатни и дори по печатни процеси...

Формално погледнато, създавайки един какъвто е печатен продукт, бил той книга, брошура или една страница с някаква информация и отпечатвайки този продукт на някакъв офисен или друг принтер, всеки от нас става такъв специалист, защото е налице подготовка на информацията, известна предпечатна подготовка (колкото и формална да е тя) и печатен процес, в случая на дигитално печатно устройство. Да, но прави ли ни това специалисти по печатни процеси?

Истината е, че хората, които десетки години са се учили и работили в областта на печатните технологии живееха с мисълта, че вършат нещо изключително. Те живееха с призванието на „черното изкуство“ и приемаха заниманията си като мисия. Горяха със своята мисия и грубо казано „прегоряха“, защото с премахването на бариерите ги заля море от ентузиазирани, но неподготвени хора, които не можеш да спреш и да научиш. Естествено, с времето нещата се регулираха. Много от ентузиазираните хора, които сериозно и последователно и до днес работят и се занимават с печатни процеси, сами осъзнаха грешките на своя растеж и по едни или други пътища достигнаха до, и даже много над, нивото на предшествениците си. Трудно е да се каже дали днес те живеят със съзнанието за мисия, но сигурно е, че занаятът, ако изобщо можем да използваме тази дума, изцяло се е променил.

• **Профанизиране на професията и професионалния подход** – Това вече стана ясно по-горе. Парадоксът е, че успоредно с навлизането на съвършените технологии, липсата на професионален подход стана причина за куп непрофесионално направени продукти. Ако технически е възможно един човек да поеме и предпечатната и печатна и пр. функция в рамките на процеса, то в професионално отношение не може един човек да е и художник, и дизайнер и да върши предпечатната работа, че накрая и печатните и довършителните процеси и във всеки етап от работата да е на нужното професионално равнище. Новите технологии създадоха даже по-осезателна нужда от екипна работа, при това от много по-подготвени специалисти, за да се създават съвършени продукти, но това не се случи или поне не беше повсеместно...

• **Намаляване на тиражите на печатните издания** – Развитието на технологиите създаде предпоставки за намаляване на цените и тиражи-

те на единичните заглавия. В резултат от това, броят на заглавията се увеличи за сметка на тиражите. Всички новости, но най-вече дигиталният печат, доведоха нещата дотам, че тиражът вече може да е изключително малък, даже и само едно копие... „Тираж – едно копие” звучи като оксиморон, но е реалност или поне реална възможност. Тук може да се спори, дали това е полиграфия (думата произлиза от старогръцките: *πολύς* – „многоброен” и *γράφω* – „пиша”), но е факт, с който всички трябва да се съобразяват, доколкото като резултат от него се наложи трайна тенденция. И докато преди години производителите на машини и технологии изтъкваха като предимства високите скорости и количествата продукция за единица време с цел да покажат високата производителност на машините си, през последните години се акцентира върху малките тиражи, възможността за бърза пренастройка, лесното почистване (било то ръчно или автоматично), автоматичната настройка на регистъра (пасера), ниската себестойност за единица продукция, независимо от тиража...

• **Замяна на конвенционалните вестници и книги с електронни** – Направена беше и следващата крачка – печатните издания бяха заменени с електронни. Първоначалните прогнози, че електронните вестници и книги нямат бъдеще, скоро се оказаха неверни. Развитието на електрониката направи възможно в къси срокове всички да осъзнаят и да започнат да се съобразяват със силата на интернет-изданията и на електронните вестници и книги. Тези реалности направиха възможно осведомяването в „отрицателни” за традиционните разбирания срокове и доведоха до демократизиране на медиите, даже до създаване на нов тип медии – интернет-издания, блогове и пр. Този процес несъмнено има две страни, подобно на всичко, казано по-горе, но е факт.

• **Промяна на навиците за четене** – От представените по-горе процеси произтекоха и нови подходи, нови навици за четене, че дори и за писане (ако отчитаме случващото се в блоговете). Тук можем да говорим дори и за по-широкото понятие *информирание*, което включва и други канали, освен четенето, но тъй като основен обект на изследване е книгата, за момента ще се заговорим в четенето като процес, свързан с нея. Докато за по-възрастните четенето е основен канал за извличане на информация, интернет и електронните издания се явяват в съзнанието на това поколение като своеобразно допълнение към

конвенционалната книга и разширение на библиотеката. В противовес на това, за подрастващите и младото поколение, израснало успоредно с промените, електронните безкнижни канали са основен източник на информация. В стремежа си да извлече максимум информация за минимум време, този нов тип потребител прехвърля акцента от многостранната информираност към целенасочено проблемно ориентирано търсене и консумиране на информацията, а това води до нов начин на възприемане и интерпретиране на тази информация.

• **Прогнози за края на печатните издания** – Естествено, екстремно-ориентираните в разбиранията си анализатори и свидетели на случващото се, прогнозираят края на книгите. За подобно нещо обаче трудно може да се говори. Ако подобен разговор има някакво основание, то такова е налице относно формата и промяната на съдържанието на книгата, но не и относно нейното тотално изчезване. Познатата метафора, че мишката изяжда книжката е относителна, но не и абсолютно вярна. Може би заради името на предмета „книга”, който най-често се изработва от хартия, т.е. книжен е, се приема, че частичното или пълно изместване на хартиената по форма книга означава край на книгата. Нещата обаче са далеч по сложни и многопосочни. Тук на първо място стои въпросът „Що е книга?” и кое е водещо, формата или съдържанието ѝ. Все пак апокалиптични прогнози за края на книгата, като символ на цивилизацията, са меко казано немислими, макар реално да е налице тенденция към частично изместване на традиционната форма на хартиеното тяло и замаяната/дублирането му от електронни аналози.

От приведените доказателства става ясно, че на поставените в началото въпроси може да се отговори еднозначно и със 100% сигурност. Налице е процес на интензивни промени в областта на печатните технологии, в основата на който стои друг процес, който събирателно наричаме „дигитализация”. Това твърдение беше доказано чрез сравнение на състоянието на техниката и технологията на книгопечатането в края на 80-те години на XX век с днешното. Можем уверено да кажем, че макар от тогава до днес да са изминали едва 20–25 години, промените са толкова сериозни и всеобхватни, че техническото и технологично ниво от началния момент, сравнени с днешните, изглеждат допотопни.

Чрез идентифициране и описание на отделните проявления на промяната, както и нейния обхват,

очертахме двете основни тенденции, развиващи се в полиграфическата област като следствие от дигитализацията. Това са, от една страна, положителните тенденции, довели до неимоверно усъвършенстване в техническо и технологично отношение, тласнали качеството на процесите и продуктите до неподозирани нива, а от друга, негативните проявления на процеси, които със сигурност ще доведат до тотално преструктуриране на полиграфията.

Ако приложим при анализа на процеса основните принципи на съвременната диалектика, които са формулирани от Фихте и Хегел, и гласят, че: всичко е преходно и крайно, съществуващо в рамките на времето; всичко се състои от противоположни сили и има противоположни страни; постепенните промени водят до повратни точки, в които една от силите надделява над другата, ще се убедим, че нищо кой знае колко драматично не се е случило. Извършва се една промяна и тя няма да е нито първа, нито последна. Може би, сме шокирани в определена степен заради скоростта, с която се извършва промяната, но лесно бихме приели и това, ако я съпоставим с подобни процеси, протичащи в други области по същото време, със същата скорост и по същата причина.

Не е изключено да ме разкритикуват за избора на диалектиката като инструмент за анализ на процеса, защото през последните десетилетия този метод се свързваше основно с Марксовите трудове, а след 1989 г. това стана неприемливо, но бих искал да обърна внимание, че днес зад океана четат много задълбочено Маркс, а освен това диалектическият метод в съвременния си вид е факт около половин век преди Капитала и Манифеста. Освен това диалектически теории са ни известни още от древността – това са теориите на Зенон, Хераклит, китайската философия (Ин-Ян), дуалистичните модели на света (включително богомилският)...

Когато отнесем очертаните тенденции към книгата, ще видим, че тя също беше разтърсена из основи. Нещо повече, това касае всичките нейни страни (елементи). Промеяна се нейната форма – самото книжно тяло, доколкото го има и ще го има в близко бъдеще вече е по-качествено, а това спомага за повишаване на комуникативността, прави я по-четивна, по-въздействаща, по-

разбираема. От друга страна, много активно се променя, и дори подменя тази форма, като се преминава към електронни книги и други електронни публикации. Последната, макар и да беше наречена „електронна“, пак си остава неделима от своя материален носител, макар и да представлява цифрово описание, т.е. файл. Все пак промяна (частична или пълна) на формата е налице.

От друга страна, промени се и съдържанието на книгата. Старата добра книга въздействаше само на зрителния апарат, т.е. по визуален път (отклонения от това правило бяха налице само при опитите за създаване на аудио-книги, които стоят някъде между литературата и театралното изкуство и при дактилологичните книги, където вместо мастило се използва брайлово писмо). Новата „електронна книга“ вече е мултимедийна – тя ще предава на само зрителна, но и слухова, а напоследък се говори, че ще може да възпроизвежда и обонятелна информация... Освен това чрез нея лесно се правят справки (без да се излиза от текста) към речници, енциклопедии и пр. Хиперлинкове, аудио и видео-разширения, както и симулации на процеси допълват обичайната вербална и иконична информация, характерна за класическите форма и съдържание.

Ако тук се върнем към формулираната в началото работна хипотеза, която гласеше, че дигитализацията работи срещу книгата, трябва да признаем, че това допускане е дълбоко невярно. Обогащеното съдържание на „дигиталната“ книга е най-категоричният контрааргумент. И понеже започнахме с „Алиса в огледалния свят“, нека пак завършим с нея!

В края на произведението Алиса казва: „Една голяма шахматна игра се играе върху целия свят... ако това изобщо е целия свят, знаеш. О, колко радостно е това! Как бих желала и аз да участвам в нея! Нищо, че ще бъда Пионка, само да мога и аз да играя. Но, разбира се, най-добре би било да съм Царица.”

Ако си позволя да отнеса това към темата на настоящата статия, с основание мога да кажа, че в следствие на дигитализацията книгата се промени, даже можем да твърдим, че се промени изцяло, но тази промяна определено може да бъде оприличена на превръщането на една пешка в царица*.

* Текстът на статията изразява единствено личното становище на автора. Отсъствието на библиографска аргументация ни кара да припомним на сътрудниците, че редакцията приема с приоритет текстове със съответните позовавания на източници и цитирането им според научните изисквания. – Бел. ред.

„ОТВОРЕТЕ И ПРОСТЕТЕ” НОМО LUDENS

Тервел Стилиянов

На 1 ноември 2013 г. при изключителна тържественост и в присъствието на представители на водещите институции на информатизацията у нас, служители в държавната администрация и лица на духовенството, науката, културата и дипломатическия корпус, видни академици се представи от студентите на Университета по библиотекознание и информационни технологии в Големия салон на Българската академия на науките тържествената Академична церемония „ОТВОРЕТЕ И ПРОСТЕТЕ” (НОМО LUDENS) – Сцената „Младенец – Словото предвечно (Дъгата)”. Тази сцена е част от ораторията за България „Бяла светлина” (автори и постановка: проф. д.п.н. А. Куманова, д-р Н. Василев), посветена на информационния код на българското изящно слово (IX–XXI в.).

Академичната сцена предшества непосредствено откриването на XI национална научна конференция с международно участие на тема „Об-

ществото на знанието и хуманизмът на XXI ВЕК”.

Ораторията е фундирана от дисертационния труд: **Василев, Н.** Информационен код на българското изящно слово : Компаративистичен, когнитологичен и библиографски модел : Дис. тр. за получаване на науч.-образ. ст. „доктор” по науч. спец. 05.10.01. Теория на науч. информация / Науч. конс.: И. Паси, С. Денчев, Н. Палашев ; Рец.: А. Куманова, Хр. Мутафов, П. Велчев. – София, 2011. – 235 с. – Квинтесенция на *ЗЛАТНАТА ХРИСТОМАТИЯ НА БЪЛГАРИЯ*.

Освен на деня на Народните будители, форумът бе посветен и на *1700-годишнина от Миланския едикт, и на 200-годишнината от Успението на Св. епископ Софроний Врачански (1813 г.)* – автора на първия в българската художествена литература опит за преосмисляне на преживяното – „*Житие и страдания грешного Софрония*” (ок. 1805 г.).

За работата на конференцията бе от изключително значението посланието на Академичната Св. интеракция „Отворете и простете“ (Homo ludens)”. Около идеята „Младенец – словото предвечно” се обединиха включените текстове от: *Св. Писание – Стария завет (Битие /9:13/) и Новия завет (Първо послание на Св. ап. Павел до Коринтяни /3:2; 14:20; 15:41/); Св. Константин Кирил-Философ – Проглас към Евангелието; Св. архиепископ Климент Охридски – Пространно житие на Св. Константин-Кирил, Слово за Св. Троица, Трипесници за Рождество Христово; Св. патриарх Евтимий Търновски – Пространно житие на Св. Петка Търновска, Пространно житие на Св. Филотея Темнишка; Св. о. Паисий Хилендарски – История славяноболгарская ...; Иван Вазов – Молитва, Песен за синчеца, Училище, Отечество любезно; Петко Рачов Славейков – Татковина; Цветан Радославов – Мила Родино; Гео Милев – As dur; Никола Вапцаров – Пролет, Не бойте се, деца, Стихотворения за деца; Елин Пелин – Пред дъжда; Младен Исаев – Високи, сини планини; Дора Габе – Унесено се вглеждах в небесата, Бе тиха нощ; Елисавета Багряна – Потомка; Веса Паспалеева – Доволен; Богомил Гудев – Детство мое; Николай Николов – Месечко ясен; Леда Милева – Зайченцето бяло; Георги Авгарски – Деца; Цецилий Стаций – Другари; Николай Василев – Видение; Александра Куманова – В люлка не-*

бесно тъкана; Александра Куманова, Николай Василев – Дъгата.

Стихът „Отворете и простете” е от издадените в наши дни *Стихотворения за деца* от Никола Вапцаров.

Звучаха музикални фрагменти от: Св. Йон Кукузел. *Достойно ест*; Грегорио Алегри. *Miserere*; Томазо Албинони. *Ададжио в сол минор*; Масне. *Медитация*; арията „Una Furtiva Lagrima” от операта на Гаetano Доницети „Елексирът на любовта” в изпълнение на Лучано Павароти, които подчертават съвършените образци на универсалния модел за човешко поведение, отразени в посочените творби ... Българският информационен код в универсалния модел за човешко поведение е обозначен чрез изпълнение на *ДЕТСКИТЕ ПЕСНИ* („Хубава си, татковино”, „Мила Родино”, „Високи сини планини”, „Детство мое”, станали народни (записи на изпълнението на хор „Бодра смяна”, съхранявани в Златния фонд на Българското национално радио) ...

Във визуализацията се представиха: фрески на Боянския майстор от Боянската църква в София, специално заснети за тази интеракция, както и иконата на руския преподобен Андрей Рубльов „Св. Троица” – главната икона на Троицкия събор в манастира Сергиев Посад край Москва.

ПОЕТИКА НА „ЖИТИЕ И СТРАДАНИЯ ГРЕШНАГО СОФРОНИЯ” НА СВ. ЕПИСКОП СОФРОНИЙ ВРАЧАНСКИ (ЖАНРОВИ ОСОБЕНОСТИ)

Боряна Апостолова

Поп Стойко Владиславов е роден през 1739 г. в Котел, в семейството на търговец на добитък. Учи в килийно училище в родния си град. Работи като абаджия, но се забелязва стремежът му към духовни занимания.

През 1762 г. е ръкоположен за духовник. Работи като учител и книжовник в Котел. Там в 1765 г. се среща с Паисий Хилендарски. Светогорският монах му показва „История славяноболгарская”, от която той прави първия препис, известен като *Софрониев препис*.

През 1792 г. напуска Котел. Служи в енорията в Карнобат. Отива в с. Арбанаси в манастир (1794), а на 17 септември с.г. е ръкоположен за епископ във Враца под името Софроний. Там развива обществена дейност и по някои сведения става инициатор за изпращане на политическа делегация в Москва от името на врачанските граждани. Поддържа връзки с гръцките фанариотски среди. Все по-трудни стават епископските му задължения.

След случили се размирици във Враца през 1797 г. напуска града и се скита из Северозападна България. За три години се задържа във Видин – този период е важен за изясняване на целите му като писател. През 1803 г. заминава за Букурещ – отново по народополезни дела. Там служи като висше духовно лице.

От епископската длъжност е освободен по собствено настояване, но продължава да се подписва като Софроний Врачански. През последните години се оттегля в манастир край Букурещ. Неизвестна е датата на смъртта му (датира се по последния подписан от него документ – 2 август 1813 г.) [1].

Св. епископ Софроний Врачански, за разлика от предшественика си св. о. Паисий Хилендарски, оставя богато книжовно наследство, включващо:

- „Поучение и словосказание за празниците господни” (*Първи видински сборник*);
- „Разкази и разсъждения” (*Втори видински сборник*);

– „Кириакодромион сиреч неделник” (*Софроние*);

– „Изповедание на трите вери”;

– „Житие и страдания грешного Софрония”;

– „Гражданское позорище”

– два преписа на „История славяноболгарская”.

Софроний Врачански започва да пише прочутата си автобиографична творба „Житие и страдания грешного Софрония” през 1803 г. и я завършва година по-късно. За първи път житието е публикувано от Георги Раковски през 1861 г. (като притурка към в. „Дунавски лебед” (бр. 55–61) в специалната рубрика на вестника „Драгоценни памятници за българская нова история”. Днес оригиналният текст на творбата се намира в Санкт Петербург.

„Житието” е изградено от четири композиционно-съдържателни части. Въведението обхваща събития от детството на героя до посвещаването му в свещенически сан на 23-годишна възраст. Втората част обхваща събития до ръкополагането му за епископ; третата разказва за архиерейските му години, а четвъртата описва последния период от живота на Софроний в Румъния.

Критиците определят „Житието” като автобиографична повест, поставяща основите на новобългарската литература и в частност на българската мемоаристика. Софрониевото произведение носи в заглавието си жанровата определеност *житие*, но същността му се разграничава от поетиката на най-разпространения средновековен литературен жанр. Нека припомним кои са отличителните черти на агиографската проза:

– житието е разказ за живота и подвизите на светски или духовни лица, които заради заслугите си към вярата са **канонизирани** за светци;

– акцентът се поставя върху **чудесата** (извършени от агиогероя приживе или посмъртно), като голяма роля тук играе художествената измислица;

– тъй като целта на житието е да докаже светостта на героя, да го извиси над делничното и

обикновеното, при писането на творбите авторът избягва да говори за маловажното, чисто човешкото, не се интересува от личния живот на персонажа си; **героят е освободен от чисто човешки слабости и е идеализиран**;

– общовалиден за цялата старобългарска литература е и фактът, че средновековният писател е лишен от творческо самочувствие и често в своята скромност пропуска да се подпише под произведението си [2].

В разрез с всички тези канони и норми Софроний пише сам собствената си автобиография, започвайки текста с фразата: „Аз, грешний в чловецях...”. Това поставено на преден план авторово „Аз” е ключ за разкриване същността на повествованието. Следващите епизоди уплътняват информативната му среда, представяйки съдбата на бащата, майката и родствениците, учението, сблъсъка с Цариград, с котленските първенци, с гръцкото духовенство, с турските паши, с българския народ... По този начин повествованието напластява нови и нови черти от въздействащата върху героя действителност, като няма и намек за чудеса и идеализация, напротив, св. епископ Софроний Врачански не пропуска да спомене, че е грешен и слаб човек [3].

Стиловите характеристики на Софрониевата автобиографична повест по особен начин кореспондират със съвременните критерии за художественост. Мястото на художествената измислица (отново в разрез с житиеписната традиция) е съвсем скромно; повествованието е постигнато с пестеливи езикови средства; присъщи са лаконизмът и стегнатият изказ.

За постигнатата пълнота и обемност на изображението своя дял има и комичното, което би трябвало да се разглежда като неотделима съставка на поетиката на повествованието, но комичният ефект не произтича от вложеното авторово отношение, а е плод на проекцията на разказаното в съзнанието на съвременния читател.

В „Житие и страдания” е реализиран сказовият тип повествование – и по отношение на органичността на авторовото мислене, и като словесен изказ. Преплитат се историческо и всекидневно, като авторът използва средства, познати от летописната традиция [3].

„Житие и страдания на грешния Софроний” поставя началото на автобиографичния жанр в българската литература. Явен е стремежът на автора да съсредоточи вниманието върху преживените страдания и злочестини на един изявен българин от епохата на Възраждането. Някои от епизодите са разказани по-обстойно и доведени до равнището на кратки новели. „Житието” е написано увлекателно, на език, близък до разговорния и примесен с църковнославянски. За индивидуализиране на персонажите Софроний използва диалога като изобразително средство. У Софроний можем да говорим за психологизъм, непознат за книжовниците преди него.

Цитирани източници

1. Мутафчиева, В. Книга за Софроний. С., 1978.
2. Петканова, Д. Старобългарска литература IX–XVIII век. С., 1997, с. 24–35.
3. Радев, Ив. Софроний Врачански. Личност и творческо дело. С., 1983.

POETICS OF ZHITIE I STRADANIJA GRESHNAGO SOFRONIYA BY ST. BISHOP SOFRONIY VRACHANSKI (GENRE SPECIFICITY)

Boryana Apostolova

Abstract

The biographic sketch of pope Stoyko Vladislavov – St. Bishop Sofroniy Vrachanski has been presented. It is shown his rich cultural heritage. The point is given to the famous autobiographical work *Life and sufferings of the sinful Sofroniy*. Are described the composition parts of the work. It is presented the point of view of critics, defining the *Life* as an autobiographic novel building the foundations of the new Bulgarian literature and especially of the Bulgarian memoirs.

The Sofroniy creation bears in its title the genre definition *life* but its nature differs from the poetics of the most popular medieval literary genre. At variance with the hagiographic canons Sofroniy wrote his own autobiography starting the text with the phrase: *I, the sinful in people...* This putted on the first plan author's *I (me, myself)* is the key for revealing the core of the narration.

The stylistic characteristics of the Sofroniy's autobiographic novel in a specific way corresponds to the modern criteria of artistry. In *Life and sufferings* was realized the saga type of narration – with regard to the organic of the author's reflection, as well as a speech expression. At Sofroniy one could talk about psychologism unfamiliar to the men of letters before him.

МИЛАНСКИЯТ ЕДИКТ – 313 ГОДИНА (1700 години духовно единение)

**(По лекцията на ерудита Иван Теофилов,
представена в УниБИТ на 15.03.2013 г.)**

Миланският едикт от 313 г., чиято годишнина честваме, предоставя пълна свобода всеки да изповядва по свой избор религията, която удовлетворява духовните му потребности. След четири века на жестоки гонения из цялата Римска империя, Миланският едикт маркира повратна точка в отношенията на държавната власт към Християнската църква.

Би било наивно това повратно отношение на езическата държавна власт към християнското благовестие да се приема като някакво императорско благоволение. Напротив! Още от деня Петдесетница, когато Евангелското благовестие се понася из пределите на необятната Римска империя, приютила в своята „*Rex Romana*” (Римски мир) народи и племена от бреговете на Британия, от северните и южните брегове на Средиземно море (*Mare nostrum*), от Западните брегове на Червено море, та до Месопотамия, почти до устието на реките Тигър и Ефрат, християнската религия е подложена на жестоки гонения от императорската власт. И защо не? Нали тя е диаметрално противоположна на езическата религия, на законите на обществените взаимоотношения, на морала и на държавното законодателство.

И с оглед на всички тези противоположности император Нерон (37–68 г.) открива ерата на мъчениците. Тя ще бъде продължена от императорите Домициан (51–96 г.), Траян (53–117 г.), Марк Аврелий (121–180 г.), Диоклециан (245–313 г.), абдикирал през 305 г., когато армията провъзгласява Константин I (270–337 г.) за император. [В продължение на четири века онова „голямо множество, което никой не можеше да преброи, от всички племена и народи” (*Turba magna quam*

nemo denu- merare potuit откр. 7,9), дава основание на Тертулиан (155–222 г.) да твърди: „*Sanguis martyrum semen christianorum*” („Кръвта на мъчениците е посев за християните”). Да! Християните в империята променят религиозния ѝ облик, дори в императорските дворци, като свидетелстват със слово и начин на живот за Христовото благовестие за мир на земята и братолюбие и „като не милееха за душата си дори до смърт” – откр. 12, 11. Тъй че на основание на тези факти без притеснение може да се твърди, че Миланският едикт е своеобразен лавров венец, с който историята окичи непоколебимата вяра на мъчениците във вечната истина на Христовото благовестие за мир и братолюбие, единствената истина за Триединния Бог Отец, Син и Свети дух, единствената истина за човека, за неговото достойнство, за неговото настояще и бъдеще: „*Veritas Domini manet in aeternum*” („Истината Господня пребъдва вечно” Пс. 116, 2).

И тъй, през февруари 313 г., при понтификата на папа Милтиад (11–314 г.) император Константин I разрешава изповядването на християнската религия и мирното съжителство на християнството с езическия култ в пределите на Западната римска империя.

Лициний, император на Източната римска империя, след завръщането си от Медиоланум (Милано), където при среща с император Константин отпразнува брака си с неговата сестра, на 13 юни 313 г. в столицата Никомедия обявява текста на грамотата, която в общи линии преповтаря прилаганите в Западната Римска империя разпоредби в полза на християнското вероизповедание. Този документ е известен в историята като „Милански едикт 313 г.” Той е преведен от

латински на гръцки от Евсевий Кесарийски (265–340 г.) и е включен в историческия труд на апологета Лактаний (260–325 г.), озаглавен „За смъртта на гонителите“ („De mortibus persecutorum“), том XLVIII. С този декрет е призната свободата на съвестта и вероизповеданията в Римската империя.

Ето и някои по-съществени моменти от текста на декрета:

„От дълго време, считайки, че свободата на религията не трябва да бъде отричана, а по-скоро да бъде предоставена възможността на разума и волята на всеки да приема според предпочитанията си божествените дела, ние бяхме поканили християните да съхранят вярата на своята общност според тяхното учение и религия. Но твърде възможно е някои християни да са били след това възпрепятствани да практикуват своето вероизповедание”...

„(Ето защо), когато аз, Константин Август и аз, Лициний Август, по щастливо предзнаменование дойдохме в Медиоланум (Милано) и когато там обсъждахме това, което касаеше изгодата и общественото добруване, сред нещата, които ни изглеждаха, че ще бъдат от полза за всички в много отношения, решихме първом и преди всичко да заповядаме щото уважението и честта на Божеството да бъдат осигурени и да дадем на християните свободна и неограничена възможност да изпълняват своя култ... По отношение на християните заповядаме така също местата, където преди това те са се събирали... да бъдат реституирани, без да им се изискват пари и каквито и да е компенсации. Този, който е влязъл във владение на тези места, трябва да ги предаде по най-бързия начин на християните...”

[„И тъй, с благотворна цел и напълно законно, ние решихме и желаем никому да не бъде отказвана свободата да следва и да спазва религията на християните и всекиму да бъде предоставена свободата, след осмисляне да изрази присъединяването си към религията, която счита полезна за себе си, тъй че Божеството при всички обстоятелства да ни дарява обичайното си предопределение и благосклонност.”

Евсевий Кесарийски, „История на Църквата / т. X. гл. V. 1–5/]

В заключение да си припомним едно предшествало Миланския едикт събитие, което мно-

говековната история на древна Сердика свидно и със законна гордост съхранява. Става реч за Сардикийския декрет от 311 г. Негов автор е Гай Галерий (250–311 г.), който през 293 г. е провъзгласен за император тетрарх на източните територии на Римската империя, след абдикацията на император Диоклециан.

Основната цел на Сардикийския едикт е залегнала в следния текст: „С оглед на нашата милост и неизменен обичай да даваме прошка на всички, ние с най-голяма отговорност счетохме, че трябва да разпрострем снизхождението си... християните да могат отново да съществуват и отново да издигнат домовете, където са провеждали събранията си. Нека се молят на своя Бог за нашето, на държавата и за свое собствено здраве и пребъждане, така че и държавата да остане във всичко здрава и те да могат необезпокоявано да обитават бащиното си огнище.” De mortibus persecutorum. т. XXXIV.

Сардикийският едикт е родоначалник на ново явление в религиозния, политическия и обществен живот на обществото и междудържавните взаимоотношения. Така Сердика, древната и вечно млада София, градът на Мъдростта, остава столица на Толерантността.

Миланският едикт от 313 г. като събитие е позабравен факт. Поуката обаче, която императори, крале, държавни ръководители и народите не е трябвало и до свършека на света не трябва да пренебрегват, е жива. За това свидетелства признанието на заточения на остров „Света Елена” император Наполеон Бонапарт (1769–1821 г.). В спомените си той отбелязва: „В света съществуват две власти: на Кръста и на сабята. В борбата между тях, краен победител винаги е Кръстът!” – признание, белязало съдбините на народи и държави, признание като ехо от онзи тайнствен повик, „носен от урва на урва и от век на век”: In hoc signo vinces (С този знак ще победиш!).

Критически анализ на грешките в интернет:

Пример 1:

Веднага след повишаването му в император, Константин изоставя Британската кампания на своя баща и се връща в Галия, за да потуши бун-

та на франките. Друга експедиция срещу франкските племена следва през 308 г. След победата си над франките той започва да строи мост над Рейн при Колония Агрипина, за да установи постоянно укрепление на десния бряг на реката.

Последната война на Константин на рейнската граница става през 313 г., след завръщането му от Италия, в която той отново е победител.

Основната цел на Константин е стабилност, която той се опитва да постигне чрез незабавни, често брутални, наказателни експедиции срещу бунтуващите се племена на тяхната страна на рейнската граница и избиване на много затворници при игрите на арената.

Стратегията се оказва успешна, като рейнската граница остава сравнително спокойна през останалата част на управлението му.

Пример 2:

Медиоланският едикт от 313 г. е указ, издаден от двамата августи Лициний и Константин I Велики в град Медиолан (дн. Милано). С него християнството се провъзгласява за равнопоставено на другите религии.

След абдикацията на Диоклециан и Максимиан през 305 г. настъпват междуособици. Диоклециан провъзгласява за нов август Галерий, а Максимиан – Констанций Хлор. Галерий назначава за цезар на източните провинции племенника си Максимиан Дая, а за цезар на Италия и африканските провинции военачалника Флавий Валерий Север. През 306 г. умира Констанций Хлор и войската провъзгласява за цезар на западните провинции неговия син Флавий Константин. След това Максимиан Дая се обявява за август на източните провинции. Север бил обявен за август на мястото на починалия Констанций Хлор, а пък Галерий обявява за август Валерий Лициний. Така през 309 г. Римската империя има няколко августи и нито един цезар.

Пример 3:

Галерий е римски император, член на Тетрархията, основана от Диоклециан. Последният го осиновява и прави свой наследник и съимператор с ранг цезар на 1 март 293 г. Той се жени за дъщерята на Диоклециан – Валерия, и получава

управлението на Балканите (без Тракия) и земите край Дунав. По произход е дак, родителите му – селяни, избягали от варварските нашествия в Дакия, живеели в околностите на Сердика. Малко се знае за военната му кариера – освен това, че служи при Аврелиан и Проб. Качествата му на командир привличат вниманието на Диоклециан и той го избира за един от тетрарсите.

Първите действия на новия владетел не са много успешни. След победи в Египет през 294 г. следва разгром от персите пред Ктезифон в 295 г. Изпадналият в немилост цезар трябва да докладва на Диоклециан за поражението, бягайки няколко километра след колесницата му, облечен в парадната носия на император. Галерий обаче скоро възвръща благоволенieto на господаря си и през 298 г. командва успешно войските срещу персите в Армения, а през 299–305 г. ръководи войната с карпите и сарматите по Дунав.

Галерий е най-яръстият противник на християнството, защото го смята за причина за упадък в империята. Той е сочен за главен инициатор на гоненията, подети от Диоклециан, след издаването на едикта през 303 г. Самия Галерий го прилага в земите си с най-голяма суровост, но всъщност жена му Валерия и дъщеря ѝ са тайни християнки. Древните историци, особено църковните, се изказват негативно за Галерий: груб, жесток, раздразнителен, той се отличава с едър ръст, жестове и глас, вдъхващи ужас, поради което не е учудващо, че дори тъстът му Диоклециан се страхува от него.

Пример 4:

Едиктът за толерантността или Сердикийският едикт се счита от някои за издаден в София от император Галерий в 311 г., формално обнародван от негово и от името и на съуправителите му – августи Константин и Лициний в Никомедия на 30 април същата година. С него се дава молитвена свобода, отменя се инкриминацията на християнството, гарантира се сигурност на домовете и живота на изповядващите го като на останалите граждани в Римската империя.

Текстът на едикта се възпроизвежда в гръцки превод на църковния историк Евсевий Кесарийски в неговата „Църковна история”, глава VIII, 17,

но там не се посочват мястото и датата на издаването му.

По-точни данни обаче се откриват в произведението „De mortibus persecutorum” (За смъртта на гонителите) на съвременния за епохата християнски апологет Лактанций (ок. 250 г. – ок. 325 г.). В параграф XXXV от него се казва: „Nos edictum proponitur Nicomediae pridie Kalendas Maías ipso octies et Maximino interim consulibus.” (Този едикт бил издаден в Никомедия преди майските календи по време на осмото консулство (на Галерий) и второто консулство на Максимин (тоест 30.4.311 г.). В полза на обстоятелството, че болният вече Галерий се е намирал по това

време в Никомедия, е и фактът, че той умира там още през следващия месец май. Поради това твърдението, че едиктът бил „сердикийски”, тоест постановен в Сердика, не се потвърждава от наличните исторически източници.

Използвана литература

1. Писмена лекция на богослова Иван Теофилов
2. Encyclopaedia Britannica, Vol. 8. – Chicago, 1993, p. 123.
3. <http://bg.wikipedia.org>
4. <http://pobeditelite.narod.ru/simple1001.html>

Подготовка за публикация:

Слави Димитров
Евгения Атанасова

МИЛАНСКИЯТ ЕДИКТ – 313 ГОДИНА **(1700 години духовно единение)**

(По лекцията на ерудита Иван Теофилов, представена в
УниБИТ на 15.03.2013 г.)

Резюме

От подготвилите за публикация материала студенти е пресъздадена лекцията на експерта на УниБИТ по проблема за Миланския едикт. Направен е преглед на съществуващата справочно-информационна литература по проблематиката. Даден е критически анализ на публикациите по темата в интернет.

THE EDICT OF MILAN (EDICTUM MEDIOLANENSE) – FEBRUARY 313 **(1700 years of spiritual union)**

(According the lecture of an erudite Ivan Teofilov read at the University of Library Science and
Information Technologies on 15 March 2013)

Abstract

The publication was compiled by the students of ULSIT on the basis of the lecture given by Dr. Ivan Teofilov about the **Edict of Milan (Edictum Mediolanense)**. It was made an overview of the existing references on the matter. A critical analysis of the publications on the Internet is given.

ДА ОБЩУВАМЕ, НЕ САМО ДА КОМУНИКИРАМЕ!

Проф. д-р Минка Златева

През ноември 2008 година, когато гостувах с лекции на студентите по комуникация и компютърни науки в Държавния университет на щата Айова в Еймс, станах свидетел на една необичайна случка. Заедно с колежката ми Даниела Димитрова се връщаме от Департамента по компютърни науки, където с възхищение и преклонение се докоснах до репликата на първия в света електронен цифров компютър ABC, изобретен през 1939–1941 г. от знаменития американски учен от български произход Джон Атанасов. В коридора на нейния факултет ни поздрави любезно млад колега, а само след минута Даниела получи от него ... имейл.

– Но защо той не те информира за това при срещата ни? – смаях се аз.

– О, тук вече немало хора предпочитат компютърното пред живото общуване – обясни ми тя.

Скоро след това започнах да наблюдавам подобни ситуации и у нас. Хлапета и студенти, които се намираха на една ръка разстояние, предпочитаха да си „говорят“ по мобилни телефони или с помощта на лаптопи и таблети.

Какво се промени в човешкото общуване в ерата на новите информационни технологии? Защо все по-често разменяме информация по електронен път вместо лице в лице? Не се ли дължат постоянно съпътстващите ежедневието ни кризи именно на дефицита на общуване, на диалогичност, на уменията да споделяме и на липсата на толерантност помежду ни?

На тези актуални, дори зловонни въпроси на нашето съвремие търси отговори Любомира Парижкова в своята монография. И, за да бъдат отговорите ѝ обосновани теоретически и емпирически, тя използва различни по характер подходи – философско-исторически, структурно-системен, исторически и социологически.

Общуването като социален феномен е ядрото на нейния изследователски труд. Тя го разглежда като „взаимодействие, насоченост към съгласуване и разбиране“, като „поле за духовно споделяне, на съ-преживяване и съ-творчество“ и го сравнява със съвременното му проявление – комуникацията, която го превръща в размяна на информация, защото

е лишена от диалогичност и субектно отношение и се превръща „в едно безкрайно пораждање на смисли и изостряне на различията“.

Любомира Парижкова проследява развитието на общуването в три избрани от нея периода – модерност, постмодерност и хипермодерност (по Жил Липовецки), за който период тя предлага термина „глобализираща се модерност“.

Доминиращ в изследването е философско-историческият подход, който дава на авторката богати възможности на базата на възгледите на широк кръг от признати философи да осветли многостранно промените във феномена общуване, свързани със субекта и с мисленето за общуването, коментирани в техните знакови за трите избрани периода съчинения.

През призмата на философските идеи Любомира Парижкова анализира различните духовни обрати в процеса на общуване и формулира изследователска си теза, че „преходът от модерност към постмодерност и глобализираща се модерност води до загуба на съ-преживяването и на стойността на общуването, като го свежда до размяна на информация с общото название комуникация“.

За да докаже своята теза, авторката най-напред изследва дефинициите на двете понятия – общуване и комуникация – в редица чуждестранни енциклопедии, в речници на българския език от началото на XX век до днес и в търсачката на Google, в резултатите от която доминацията на термина комуникация е безспорна.

След това тя интерпретира, от една страна, различните модуси на общуването – като разбиране, като израз на езика, като диалог, като екзистенция, като любов, като комуникативно действие, а от друга страна, и различните модуси на комуникацията – като езикова игра, като симулация, като следствие от деконструкция, но и като емпатия, като отговорност, толерантност, търсене и признаване на идентичността на Другия.

Накрая авторката запознава читателите с резултатите от проведените от нея в две поредни академични години анкетни проучвания с 89 редовни и задочни студенти от 6 специалности на Университета по библиотекознание и информационни технологии за това, как те определят и разграничават понятията общуване и комуникация. Обобщението на разнообразните студентски мнения показва, че за тях комуникацията „се свързва с преноса на информация и има по-технотронно звучене”, а общуването притежава „културен и социален аспект”.

Написана с дълбоки познания и ерудиция, с ясно изразена авторска позиция, монографията на Любомира Парижкова със сигурност ще породи оживени дискусии сред специалисти и студенти от различни научни сфери – философия, история, комуникация и културология. Някои от твърденията ѝ може би ще бъдат подложени на критика, но ще стимулират нови теоретични и практико-приложни изследвания. А това ще бъде най-високата награда за младата изследователка и нейния сериозен и иновативен труд, чийто основен апел според мен може да бъде формулиран най-кратко с думите „Да общуваме, не само да комуникираме!”

София, 3 октомври 2013 г.

НОВИ КНИГИ

ИЗЛЕЗЕ ОТ ПЕЧАТ „МЕДИИ, КНИЖОВНОСТ, ИСТОРИЧНОСТ”

Книгата „Медии, книжовност, историчност (В контекста на националната издателска традиция)”* с автор гл. ас. д-р Стела Валериева Георгиева обобщава усилията и творческите ѝ изяви от последните години. Водещата част от текстовете, включени в учебното помагало, интерпретират теми, свързани с печатните комуникации и съвременните издателски дейности. Много добре е разработено отразяването на книжовната и историческата тема в някои наши регионални медии в периода на демократичния преход.

Книгата е включена в дългогодишната поредица *Библиотека Книгоиздаване* на Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий”. Рецензенти на изданието са проф. Кристина Върбанова-Денчева (УниБИТ) и проф. дпн Тодор Галунов от Философския факултет на Великотърновския университет. Научен редактор на изданието е проф. д-р Лъчезар Георгиев, който е и автор на предговора.

Книгата може да се ползва удачно от студентите в университетските бакалавърски специалности Книгоиздаване, Връзки с обществеността, Журналистика и Библиотечно-информационни дейности, Печатни комуникации, както и в магистърските програми, свързани с изучаването на книгата и печатните медии. Положителен момент за това издание е, че повечето включени в изследването текстове са вече публикувани като отделни фрагменти – студии и статии, като научни доклади от конференции, като напр. в авторитетния периодичен сборник от национални научни конференции „Библиотеки, четене, комуникации” (2013), в научното списание за книгата „Издател” и други научни издания.

Книгата на гл. ас. д-р Стела Георгиева „Медии, книжовност, историчност” е принос в книговедските изследвания и особено онези, които засягат книгоиздателските процеси и печатните комуникации. С теоретичния и същевременно приложен характер, изданието продължава изследванията в областта на печатните медии, познати вече от публикации на д-р Георгиева в научни списания, периодични сборници и от книгата ѝ в съавторство „Българско книгоиздаване. Хрестоматия. Авторски текстове” (2012). Тематичните посоки засягат проблеми на съвременната книга и книгоиздаването, печатарското дело, периодичния печат у нас и в чужбина. Разгледана е книжовната и историческата тема в български и чуждестранни регионални медии върху фона на динамични политически процеси. Представят се и издателските тенденции в началото на новото хилядолетие. Стилът е достъпен и за по-широк кръг читатели; книгата се чете леко и увлекателно.

Издател

* Георгиева, Стела. Медии, книжовност, историчност. В. Търново: Унив. изд. Св. св. Кирил и Методий, 2013. 204 с. с ил. и графики. – Библиотека Книгоиздаване.

ИЗСЛЕДВАНЕ ЗА КНИГАТА И ПЕЧАТНИТЕ КОМУНИКАЦИИ

Д-р Стела Георгиева

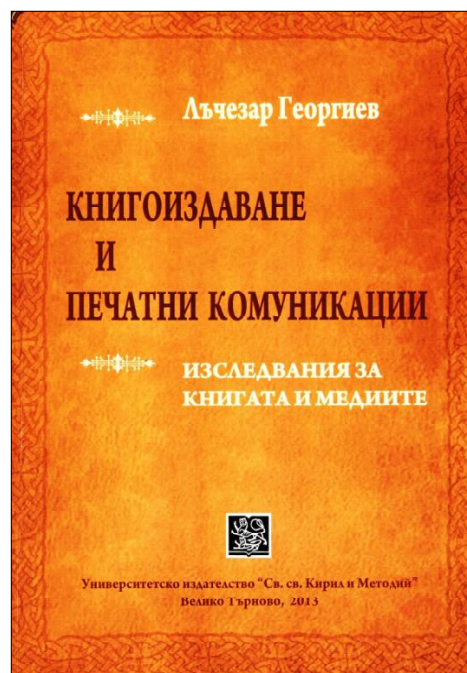
От печат в края на юни 2013 г. излезе „**Книгоиздаване и печатни комуникации**” от проф. д-р Лъчезар Георгиев – солидна научна книга, която продължава творческите усилия на автора и е включена в издателската поредица *Библиотека Книгоиздаване* на Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий”¹. Подзаглавието „Изследвания за книгата и медиите” добавя щрихи и ориентира за нейната спецификата и характер.

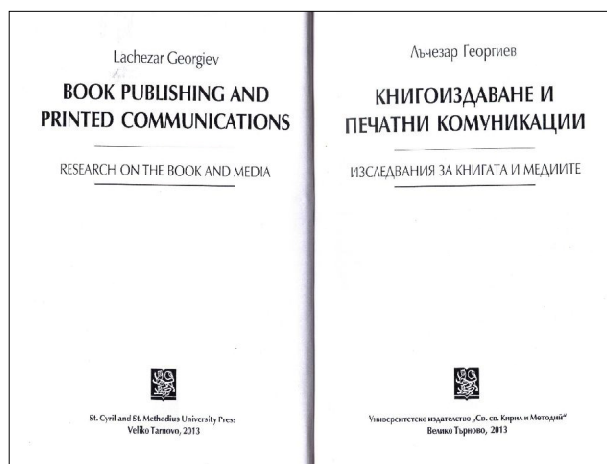
Впечатляващият обем на изданието от 426 страници, с достатъчно онагледяващ материал и с резюме, включващо биографични и творчески данни за автора и по-важни негови издания, с композиционния си подход подсказва за тематично изградено изследване с монографичен характер. Същевременно спецификата на отделните структурни компоненти онагледява и определени жанрови позиции, характерни за авторски научен сборник, съставен от отделни студии по сходна проблематика в областта на издателските процеси и печатните комуникации.

Няколко тематични посоки в книгата определят научните търсения на проф. Л. Георгиев. Едните са книговедски проучвания върху изданията с философска проблематика – такива са двете студии „Философско-социологическата книжнина в контекста на националната книгоиздателска традиция”, „Преводната философска книжнина”; определено място заема студията върху мемоарно-документалната литература за националноосвободителното движение като нова форма за обществена комуникация след Освобождението и тематично свързаните с нея други студии – за книжовника Радко Радославов и за Ботевия четник Сава Пенев, представен като изумителна личност и прототип в съчиненията на писателя-мемоарист Захари Стоянов. Анализирани са поетиката и художествените внушения в публикуваната пред 1998 г. у нас пиеса на румънския драматург Йоргу Караджале „Битката при Вербовка...” от 60-те години на XX век², по действителни събития от епичните сражения на четата на Филип Тотю в Дунавския вилает през 1867 г. Две от студиите, съпроводени с онагледяващи илюстрации, са свързани с традициите, съвременните тенденции в оформителските и композиционните подходи, както и върху орнаментиката на детската книга у нас. В отделна студия проф. Л. Георгиев представя и нови

свидетелства за литературната и издателската дейност на Захари Стоянов за следосвободенския период 1880–1889 г., по архивни документални източници. Не са пропуснати и съвременните процеси в българското книгоиздаване. Интересно ретроспективно проучване представляват наблюденията в студия върху емблематиката на българската ръкописна книга и новобългарските печатни издания до Освобождението. Застъпени са и изследвания върху печатарското дело, както и върху дейностите на печатници-издателства в малки селища с интензивна издателска дейност преди 1944 г.

Встъпителната студия представя модерните тенденции в графиката на италианските печатни медии, като тук авторът обстойно се спира върху дейността на крупната издателска компания „Мондадори Груп” и анализира специфични за италианската преса особености в графичния дизайн на таблоидите *Repubblica*, *Il Giornale*, *La Stampa*, *Corriere della sera*, *Torino Cronaca*, *Qui*, а също и магазинното издание-приложение *Il venerdì*, списанието *Stile*, италианският вариант на специализираното списание за моден дизайн *Vogue*, а също и милански печатни еквиваленти на сайтове на реклама. Цитирани са редица италиански печатни медии. В студията си

проф. Л. Георгиев уточнява, че идеята за написването на изследването се е родила по време на неговата творческа командировка до Италия в края на февруари 2011 г.³ Проучването върху графиката на италианските печатни медии е онагледено великолепно с подходящи илюстрации, представящи разнообразни примери на удачни графични решения от страна на италианските дизайнери на вестници и списания.

В началото на книгата е включена и анотация на английски; съдържанието също е преведено и на английски език.

Така поднесена, „Книгоиздаване и печатни комуникации“ по своята специфика и научни достойнства има безспорен принос в съвременните книговедски изследвания у нас, утвърждавайки и постиженията в Библиотека Книгоиздаване на Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“.

БЕЛЕЖКИ

¹ Георгиев, Лъчезар Книгоиздаване и печатни комуникации. Изследвания за книгата и медиите. В. Търново: Унив. изд. Св. св. Кирил и Методий, 2013. 426 с. с ил. Резюме на рус. и англ.

² Филип Тотю. Историографски източници и изследвания. Състав. Л. Георгиев. Русе: Държ. архив, 1998, с. 196–225.

³ Георгиев, Л. Съвременни тенденции в графиката на италианските печатни медии. // Книгоиздаване и печатни комуникации. Изследвания за книгата и медиите. В. Търново: Унив. изд. Св. св. Кирил и Методий, 2013, с. 11.

Списание „Издател“ излиза като дългосрочен творчески и научноизследователски проект на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, ръководен от проф. д-р Лъчезар Георгиев. Проектът се подкрепя от УниБИТ, под патронажа на неговия ректор проф. д.ик.н. Стоян Денчев.

Корица на брой 1
на сп. „Издател“,
излязъл през октомври
1994 г.
Основател
Лъчезар Г. Георгиев

ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“
Стопански факултет

Университетско издателство
„Св. св. Кирил и Методий“ – В. Търново, 2013
Печатница „СИРА“ – В. Търново, 2013

Редактор на броя
проф. д-р Лъчезар Георгиев

Формат 60x84/8 Печатни коли 8
ISSN 1310 – 4624

Годишен абонамент или заявка за сп. „Издател“ може да направите на адреса на редакцията:

5000 Велико Търново, ул. „Теодосий Търновски“ № 2, Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“
тел.: 062/ 618 295; 63 11 76; E-mail malina_pd@abv.bg

DEAR READER,

You can subscribe to the „Publisher“ magazine for the year 2013 by sending the subscription fee by mail-order to the following address:

5000 Veliko Turnovo, 2 Theodosi Turnovsky Str.
„Cyril and Methodius“ University, Prof. Dr. Luchezar Georgiev Georgiev
E-mail: Lu4ezargeorgiev@abv.bg